

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKIVEBOGEN 2020

Historisk Årbog for Skive og Omegn
Bind 111

Skivebogen 2020

SKIVEBOGEN

**Historisk Årbog for Skive
og Omegn**

**111. bind
2020**

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktør: Henning Just

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION:

Skive Byarkiv, Havnevej 14, 7800 Skive. Tlf. 99 15 77 53

Email: skivebyarkiv@museumsalling.dk

MEDLEMSKAB:

Kontingentet for 2020-2021 er 110 kroner (indbefattet Skivebogen og levering af samme).

Medlemskab kan tegnes ved at sende en mail til Histsamfskive@gmail.com eller ved at kontakte et af bestyrelsens medlemmer.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN:

Kan købes ved henvendelse til Skive Byarkiv. Pris 75 kroner plus porto. 1999 dog 120 kroner plus porto.

P.t. er følgende årgange på lager: 1930-31, 1933-34, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1972-74, 1978-1987, 1991-2007, 2010-2019.

HISTORISK SAMFUNDS BESYRELSE:

Lektor Johan Nielsen, Hald, formand

Lektor Preben Kjærulff, Dølbyvad, næstformand

Statsaut. ejendomsmægler Per Toft Mouritsen, Roslev, kasserer

Journalist Henning Just, Sdr. Thise, sekretær

Sognepræst Henrik Forman, Hurup

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

Overlærer Knud Mouritsen, Hvidbjerg

ISBN 978-87-87346-31-3

Forsiden:

Torvet i Skive på befrielsesdagen den 5. maj 1945 - for 75 år siden. I årets udgave fortæller 88-årige Ebba Lützow Bruun om sine barneår i Skive, hvor hun oplevede både besættelsen, en besværlig og angstfyldt dagligdag under krigen og befrielsen den 4. maj. Foto er stillet til rådighed af Skive Byarkiv.

Bagsiden:

Kong Christian den Tiende rider den 9. juli 1920 over den gamle grænse ved Kongeåen og markerer dermed, at Sønderjylland igen er en del af Danmark. Datteren af den lille pige på hesten, Johanne Braren, er Eli Fredskilde, som er 81 år og bor i Skive. Hun fortæller i årets udgave om sin mor og genforeningen for 100 år siden.

For enkelte illustrationer kan det have vist sig at være umuligt at finde frem til den retmæssige indehaver af ophavsretten. Såfremt vi på denne måde måtte have krænket ophavsretten, sker det utilsigtet. Retmæssige og dokumenterede krav i denne forbindelse vil blive honoreret som var det lykkedes Historisk Samfund for Skive og Omegn at indhente tilladelse på forhånd.

Indhold

Ebba Lützow Bruun

Mine barndomsår - dengang Skive duftede 7

Johan Nielsen

Schades: Lokal virksomheds historie slutter efter mere end 100 år 27

Henning Just

Min mor red med kongen over grænsen hen, da Sønderjylland blev dansk igen... 45

Henning Just

Tre lokale genforeningssten - og én der er blevet væk 49

Inge Kjær Kristensen

De fredede gravhøje - mere end blot en dyng jord... 55

Niels Martin Lasthein

Organist Hildebrandt fortæller om sit liv i musikkens tjeneste 69

Carsten Bach-Nielsen

Næsten 200 år gammelt krucifiks i Åsted Kirke dukket op 99

Johan Nielsen

Formandsberetning 105

Per Mouritsen

Regnskab og bemærkninger 107

Mine barndomsår - dengang Skive duftede

Af Ebba Lützow Bruun

Som seks-årig flyttede nu 88-årige Ebba Lützow Bruun i 1938 til Skive sammen med sin søster og sine forældre, da faderen blev prokurist og senere direktør på Schades Papir. Her fortæller hun om sine barndomsår i byen - blandt andet da hun i begyndelsen af krigen oplevede, at tyskerne ringede på døren, fordi de forvekslede hendes far, Elisius Jensen, med Anton Jensen - Toldstrup - der var en nær ven af familien. Hendes far forsøgte pr. telefon at advare Toldstrup, men det var for sent. Og lidt efter så de tyskerne komme kørende med Toldstrup, der ligesom Ebbas Lützows familie boede i Frederiksdal Allé. Tyskerne opdagede ikke, hvilken stor fisk de havde fået fat i, så Toldstrup blev løsladt.

Den 2. april 1938 flyttede jeg sammen med mine forældre og min søster til Skive. Nærmere bestemt i en lejlighed på Holstebrovej 3. Lejligheden lå på første sal, oven over Købmand Dahls forretning.

Fra stuen var der udsigt til det nu nedrevne sekskantede, hvide vandtårn, der var beliggende på den højeste del af Skive. Vandtårnet kunne i dag have været et fint var-tegn for byen, hvis ellers man havde ladet det stå som en bevaringsvarig bygning og udnyttet det til et eller andet kulturelt formål.

Fra soveværelset og køkkenet kunne man nyde udsigten over engen, åen, marker og bondegårde.

I 1938 var jeg seks år og gik endnu ikke i skole, så når min mor skulle på indkøb, var jeg så heldig at komme med. På de ture oplevede jeg Skive gennem en sand variation af dufte og lugte.

Lad os starte turen ved Holstebrovej 3. Næppe var vi ude af gadedøren, før vi kunne dufte kaffen fra de store blanke kaffemaskiner, der stod i Købmand Dahls butik-

Det nu nedrevne vandtårn på Holstebrovej kunne være blevet en attraktion for byen, hvis det var blevet bevaret. Skive Byarkiv

I Møllegade gik vi forbi De Gamles Hjem. Skive Byarkiv

vindue. Længere henne ad gaden lå ismejeriet. Smørdritler, mælk og kærnemælk udsendte en fersk, men frisk duft. Rengøringsmidler bidrog til duften.

Nybagt rugbrød

Noget helt andet mødte vi, når vi satte kursen ned ad Møllegade. Her bredte duften af nybagt rugbrød sig ud over gaden og de nærmeste omgivelser. Duften stammede fra Brodersens brødfabrik.

Tæt ved fabrikken havde Skive Mølle ligget, og det er vel den, der har givet navnet til Møllegade. Gik vi videre, havde vi »De Gamles Hjem« på højre hånd og brandstationen på venstre hånd. Portene til stationen stod for det meste åbne, og man kunne se ind på de store røde biler.

Foran os havde vi nu kirken, Kloks Ligkisteforretning og kroen. De dage, hvor der blev holdt hestemarked på pladsen ved kirken, var lugten her temmelig »landlig«.

Omkring kirken var der dengang opført et smedejerns gitter, som var fortræffelig egnet til tøjring af hestene, og hestene stod bundet her side ved side, mens deres efterlændskaber sendte en kraftig dunst ud i området.

Fra kirkepladsen så man Kirkegade på højre hånd og

Reberbanen og Vestergade havde man lige foran sig. Fra Reberbanen husker jeg svagt de lange reb, der strakte sig i gadens længde, mens de blev snoet på sælsom vis. Jeg husker ikke selve processen, men jeg husker den stramme lugt af tjære og beg.

Ned ad Vestergade

Vi vælger at gå videre ad Vestergade. Øverst i gaden lå blandt andet Arbejdernes Fællesbageri. Herfra kunne duften af brød og kager få tænderne til at løbe i vand. Udstillingen i vinduet forstærkede trangen til at sætte tænderne i noget lækker. Man kunne nyde synet af brunsvigere, kanelsnegle, smørssnitter og meget andet - plus et pænt antal fluer.

Længere nede ad Vestergade kom vi til smeden. Han stod i porten og skoede heste. Det var et imponerende syn, når han hankede op i bagbenet på en stor arbejdshest. Synet fik mig til at gyse. Jeg mente, det måtte gøre ondt på hesten. Lugten af glødende jern og brændt hestehov var ikke rar, så vi går over på den modsatte side af gaden.

Her lå Ravnborgs Købmandsgård. Bag forretningen lå der en stor gårdsplads. Her kunne Salling-bønderne anbringe hest og vogn, mens de fik ordnet indkøbene ved købmanden, og hestene kunne få et fortjent hvil, mens de samtidig gumlede på indholdet i muleposen.

Når en bonde kom ind i butikken, afleverede han straks sin indkøbsliste til en kommis, hvorefter han begav sig ind på købmandens kontor. Her blev han antagelig beværtet med en dram eller to. Ude i butikken havde man travlt med at veje og pakke.

Mel og sukker, og hvad der ellers fandtes i løs vægt, blev afvejet i papirposer, så alt, hvad der stod på sedlen, var klar til kunden, når han atter skulle hjem. I butikken var duften meget blandet. Mest påtrængende var nok lugten af klipfisk. De hang i loftet mellem pletter og pander.

Vi må videre, og næste stop er ved slagter Møller An-

Smedien i Vestergade var et spændende sted at gå forbi på vores travetur gennem byen. Skive Byarkiv

dersen. Forretningen synede meget stor. Diskene var for høje til, at jeg kunne se op over dem, men duften af pålægget kunne jeg da indsnuse. Ved siden af forretningen var der en stor port, som førte ind til baggården. Herinde lå selve slagteriet, og her lugtede fælt af blod med mere.

Vesta Kaffe i Vestergade sendte en liflig duft af brændt kaffe ud over midtbyen. Skive Byarkiv

Olesens Gård var en markant bygning på Torvet. Skive Byarkiv

Nødvendigtvis skulle man igennem gården, hvis der skulle hentes kvasæg eller knækæg i æggepakkeriet. Dette havde til huse længst tilbage i gården.

Overfor slagteren lå Vesta Kafferisteri. I besættelsesårene stod der en stram lugt ud derfra af brændt korn og cikorie. Før 1940 drak man kaffe, der var tilsat Richs. Under besættelsen drak man Richs tilsat surrogat.

Mor havde gerne ærinde i en lille garnforretning længere nede ad gaden. Her kunne man købe garn, kraver, blonder, knapper og andet sytilbehør. Jeg syntes, at der altid var meget varmt i forretningen, og der lugtede af løbesod.

Vi var nu nået ned til Posthustorvet, og derfra drejede vi ind ad Adelgade. Her lå den forjættende isbar Ultra, og her kunne man købe nybagte, duftende vafler med Rønbjerg is, flødeskum og syltetøj.

Op ad Frederiksgade

Ved Diskontobankens monumentale bygning drejede vi op ad Frederiksgade. Øverst i gaden lå en butik med en stor varmerulle. Store damaskduge og andet, som var for uhåndterlige til, at man kunne stryge dem, blev rullet her.

Lugten var fugtig af damp. I forretningen ved siden af

Den smukke bankbygning på hjørnet af Østergade og Nørregade fik ikke lov til at stå i ret mange år. Skive Byarkiv

lugtede der omtrent som i rulleforretningen, men her var det ikke af nyvasket tøj og damp, men af filt og damp.

Det var fru Madsens hatteforretning, hvor mor hvert år fik sin filthat »fornyet«. Fornyelsen bestod i, at hatten blev »støbt« i en ny facon. Det foregik ved, at man trak den ned over et modelhoved og dampede den »blød«, hvorefter den kunne formes om og pyntes med nye fjer, slør eller andet pynt. Det må siges at være ægte genbrug.

Det sidste sted vi vil besøge, er skomageren. Han havde sit værksted i en kælderbutik på den anden side af gaden. Der kunne jeg godt lide at være. Duften af læder og sværte var behagelig, men det gøs i mig ved synet af den række søm, han havde anbragt mellem læberne. Jeg frygtede, at han ville komme til at sluge dem.

Valgte vi nu at gå ad Asylgade hjem, kom vi forbi Skive Søndre Skole, som skolen hed dengang. Overfor nogle svenskmaledede trælader. Det var Skive Tømmerhandel og her opbevaredes masser af tømmer, som udsendte en dejlig duft af træ og harpiks.

Efterår og vinter havde en helt speciel lugt: Lugten af røg, som steg op fra skorstenene. Det skyldtes, at man dengang fyrede med tørv, brænde eller brunkul i kakkelerne og kaminer.

Familiens Linds hus Lindholm, Frederiksdal Allé 3. Skive Byarkiv

ovne og kaminer. Den slags brænde udviklede en kraftig røg.

Nu går turen så tilbage til Holstebrovej 3 - og dermed er rundturen i Skive år 1938 afsluttet. Året efter flyttede vi ind i et nybygget hus i Frederiksdal Allé 5.

Senere flyttede mine forældre til Frederiksdal Allé 11.

Engen

I Frederiksdal Allé 3 - i huset »Lindholm« - boede i min barndom arkitekt Erik Lind med sin hustru Polly og parrets voksne datter Gudrun.

Villaen havde arkitekt Lind naturligvis selv udarbejdet tegningerne til. Den tilhørende have strakte sig fra huset

*Engen ved Frederiksdal var et rent slaraffenland for børnene.
Skive Byarkiv*

og helt ud til Karup Å. Haven var delt op i en prydhave og en frugthave, og længst nede var engen.

Engen kunne nærmest betegnes som en park. Erik Lind havde selv anlagt den. Der var gravet kanaler ud til åen med det resultat, at der blev dannet en ø midt i området. Øen var således omkranset af kanaler, som dannede en »voldgrav« om øen. Broer skabte forbindelsen mellem øen og haven. Vi nabobørn måtte gerne lege i engen. Ofte legede vi fangeleg. På en del af engen voksede der høje siv.

Her lavede vi gange i sivene, og man skulle holde sig til gangene under legen. Af og til tog vi en dukkert i åen. Det var ganske vist strengt forbudt, for tæt ved var der et klookudløb, hvorfra der strømmede forskellige uhumskeheder ud i åen. I den yderste kanal var der et myldrende dyreliv. Når vi lå på maven ved brinken, kunne vi fange hundestejler, vårfluelarver og meget andet kryb. Det var nok vårfluelarverne, vi var mest interesserede i.

Vi konkurrerede om, hvem der havde de flotteste eksemplarer, eller hvem der havde flest. Undertiden arrangerede vi Zoo i en trillebør. Til vores store skuffelse var dyrene rømmet fra trillebøren den næste dag - bortset fra hundestejlerne. De var puttet i et glas vand. Det var til gengæld ikke altid, de overlevede.

Arkitekt Lind havde bygget en lille bindingsværkshytte på engen. Den var på størrelse med en garage. Naverhytten hed den. Indvendig var den udsmykket med fine kalkmalerier med motiver fra det glade naverliv. Kunstneren var én af Erik Linds naververner.

Minesprængt

I begyndelsen af anden verdenskrig var Erik Lind på Island. Han havde en opgave i forbindelse med opførelsen af et mejeri. Ved den lejlighed købte han en islandsk hest, som skulle sendes med skib til Danmark. Vi børn glædede os og så utålmodigt frem til dens ankomst. Den

skulle have til huse i Naverhytten. Vi børn følte nærmest, at det skulle være vores hest.

Desværre stødte skibet på en mine og blev sprængt i luften med mus og mand. Og i dette tilfælde altså med hest og mænd. Det var en stor sorg og skuffelse for mig og de andre nabobørn.

Så kom den dag, hvor en flok fine herrer mødte op i Frederiksdal Allé. Det var vurderingsmænd. Engen skulle eksproprieres. Jeg var på besøg hos fru Lind denne smertens dag. Engen tog sig ud fra sin bedste side.

Morgensolen tindrede i vandet og kastede sit lys på sivene. Det havde vurderingsmændene åbenbart ikke sans for. Arkitekt Lind mente, at vurderingen blev sat alt for lavt. Det var jo ikke bare et stykke eng, men en smukt anlagt park, der senere begravedes i den nye tosporede banedæmning.

Det ene spor blev dog få år efter nedlagt. På den del af dæmningen er der nu anlagt en natursti. Så i dag får langt flere mennesker glæde af området og dets specielle fauna og flora.

Dog kan det ikke sammenlignes med min barndoms eng, hvor vi legede side om side med storkene og rørdrummen, og hvor vi plukkede engblommer, forglemigej og utrolig mange arter af vilde blomster og planter. Arter som ikke vokser vildt i naturen i dag.

Julestemningen

Ofte har jeg hørt folk sige: »Julen er ikke, hvad den har været!« Det er den naturligvis ikke. Selv de mest hårdnakkede traditioner ændres i takt med, at samfundet udvikles og ændres.

Trods den moderne jul med julefrokost, alskens reklamer og varetilbud fra midt i oktober, påvirkninger fra TV og forskellige andre digitale vidundere- og flugten til Sydens sol ikke at forglemme - ja, så har juletræet, adventskransen, julemærket, nissen og englene alligevel overlevet.

Som jeg husker barndommens jul, så var der to slags jul. Julen før 1940 og julen efter 1940. Fra før 1940 husker jeg især det store udbud af varer hos købmanden. Appelsiner, nødder, dadler, figner, vanilje, sukat, ris og andre eksotiske varer prydede hylderne.

Det var varer, som ikke kunne købes på andre tider af året, og som derfor havde en særlig tilknytning til julen. Efter 1940 var det ikke muligt at fremskaffe disse vidunderlige lækkerier.

Til gengæld var der ingen grænser for opfindsomheden, når det drejede sig om erstatninger og surrogater. Jeg husker engang, hvor mor serverede mælkegrød. Vi plejede at få kanel sukker på, men i mangel af kanel havde mor købt noget surrogat kanel. Da det blev drysset på grøden, delte det sig ud i alle retninger og i alle regnbuens farver.

Trods surrogat og erstatninger kunne man alligevel glæde sig til juleindkøbene. I julemåneden blev frigivet ekstra rationeringsmærker til mel, sukker og smør, så dermed var julebagningen reddet.

Frydefuld var den dag, hvor farmor ankom - cirka en uge før jul. Farmor stod for bagningen af klejner, brune kager, vaniljekranse og jødekager. I mangel af mandler samlede vi bog fra en stor blodbøg i haven. Efter at have flækket skallerne af, pillede vi kernerne ud. Kernerne var en udmærket erstatning for mandler. Når jeg kom hjem fra skole, kunne jeg allerede oppe fra vejen mærke duften af det dejlige bagværk, og så var julestemningen der omgående.

Julepynten

Julestemningen opstod også, når far tog den store kasse med julepynt frem. Så skulle der limes, klippes og rettes op på »kræmmerhus med krøllet hank«. Der bedste var dog, når årets nyindkøbte ark kom frem. Det var spændende at se, hvilke motiver og former, der var på kræmmerhusene det år. Tid til ludo, matador, dam og andre spil

Til julen hører et juletræ på torvet. Skive Byarkiv

var der også. Vores julekalender var en trefløjet udgave af Amalienborg i pap. Den holdt hele barndommen igennem, om end lågerne blev temmelig slidte med tiden.

I dagligstuen hang et stort spejl over en reol. På reolen stod en syvarmet lysestage. Det eneste tidspunkt, hvor lysene i stagen blev tændt, var i december og især i juledagene. De tændte lys spejledes i det store spejl, og således kunne man se 14 lysende flammer. Mens vi nød synet af lysene, lyttede vi til fars højtlesning af Selma Lagerlöfs legender. Det var stort set de samme historier, der blev læst hvert år. Det generede os ikke - tværtimod, for det udløste genkendelsens glæde og hørte med til julestemningen.

Min søsters og mit ønske om at gå på danseskole blev

aldrig opfyldt. Jeg tror, vores forældre havde en ide om, at dans kunne fremelske selvoptagethed og forfængelighed og det var ikke »af det gode«. Lillejuleaften var undtagelsen fra reglerne. Der var hvert år gammeldaws dansemusik i radioen. Så gik dansen lystigt rundt i stuerne, indtil farmor segnede om i den nærmeste lænestol.

I spisestuen havde vi en væg med familieportrætter. Juleaftensdag satte mor en lille grankvist ved hvert fotografi. Selve juleaften skulle vi naturligvis i kirke. Jeg kan se mig selv vade i sneen op ad kirkebakken, mens kirkeklokkerne kimedede julen ind. Jeg nød at sidde i den lune kirke og synge de kendte julesalmer og tænke på alt det dejlige, der lå forude.

*Esther Jensen med døtrene
Ruth og Ebba. Foto: Privat*

Flæskesteg og medister

Julemenuen bestod af flæskesteg og farmors hjemmelavede medisterpølse med det sædvanlige tilbehør, og derefter risalamande, eller en efterligning af samme. Efter måltidet vaskede vi op, mens farmor hvilede sig og klagede over, at hun havde spist for meget.

Det helt store og betagende øjeblik oprandt, når far åbnede dørene til dagligstuen, og det tændte træ stod der i al sin stråleglans. I anledningen af julen havde det på trods af varemanglen været muligt at købe et vist antal julelys. Så der stod vi og beundrede et hav af levende lys. En åbenbaring i den ellers så mørkelagte by.

Efter at far havde læst juleevangeliet, sang vi en masse julesange og dansede om træet, og endelig kom turen til gaverne, der var meget beskedne. Vi skiftedes til at hente gaverne under træet, og alle så til, når de blev åbnet.

Hvert år fik min søster og jeg et lommetørklæde af tan-

te Marie, en pose bolsjer af gamle Stine og strikkede ting af farmor (ting strikket af optrevlet garn). Af mor og far fik vi større ting. Et år fik jeg en dukkevogn. Den blev jeg meget skuffet over. Jeg havde drømt om en dukkevogn af lærred og med fjedre og høje jul. I stedet fik jeg en kasseformet dukkevogn af malet træ med små hjul og absolut ingen fjedre.

I de efterfølgende dage hyggede vi os med spil og sang. Det var så dejligt at være så meget sammen med de voksne. Juletræet i Missionshuset kom vi også til. Der fik vi en godtepose - en lille papirspose med pebernødder og udsmykket med et julemotiv.

På Sømandshjemmet

Det hændte også, at der lå skibe i havnen. Hvis det var tilfældet, blev de søfolk, der var på skibene, inviteret til juletræ på Sømandshjemmet. Far var i bestyrelsen for Sø-

mandshjemmet, så vi blev også inviteret. Det gjorde et stort indtryk på mig en gang, hvor der var sømænd fra forskellige nationer, der deltog i festen, og vi på et tidspunkt skulle synge »Glade jul«. Alle stemte i, men på hvert sit sprog. Der var også gaver til søfolkene. Gaverne bestod af sokker, huer eller halstørklæder, som damerne i Sømandsmissionskredsen havde strikket på deres onsdagsmøder.

Julen varer jo ikke evigt, og efterhånden ebbede stemningen ud. Dog var herlighederne først rigtig slut, når træet blev plyndret og båret ud. Det blev det umiddelbart efter min fødselsdag den anden januar. Men først fik fødselsdagsgæsterne lov til at plyndre træet, og så dansede vi omkring det for sidste gang denne jul. Farmor rejste hjem, og det blev hverdag igen.

Fritid og leg

Skønt der ikke fandtes alle mulige digitale vidundere i min barndom, kedede vi os aldrig. Vi var altid i gang ude eller inde. Jeg så meget op til min tre år ældre søster, Ruth. Hvis vi legede inde, sad vi for det meste og tegnede. Så blev fantasien taget i brug.

Vi tegnede hele tegneserier, der altid omhandlede det samme: Nogle meget fattige mennesker, som boede i en jordhule. De var udmagrede og forfrosne, men efter at have gået en gruelig masse igennem, blev de hjulpet af nogle rige mennesker. I afslutningen svælgede vi i al den pomp og pragt, som de med tiden endte i.

Sært nok var Ruth og jeg ofte syge på samme tid, men sjældent mere syge, end at vi kunne lege. På væggen i vores værelse hang der et stort verdenskort. Fra vores senge kunne vi ligge og give hinanden opgaver om flagerne eller landene på dette kort. Hvis vi ville sende opgaver eller andre ting til hinanden sendte vi min dukkevogn i pendulfart mellem sengene.

Ruth havde en Guds velsignet fantasi. Om aftenen, når

Den jævnaldrende Gudrun var en af Ebbas legekammerater. Foto: Privat

vi var kommet i seng, fortalte hun eventyr, som hun selv digtede. Historierne handlede om ting i vores værelse eller om vores legetøj. Jeg hørte aldrig afslutningen, for hun blev ved, til jeg var faldet i søvn.

Ebba med arkitekt Linds hunde, Vanca og Sussi, som hun holdt meget af. Foto: Privat

Engang legede vi i haven. Vi var alfer og boede under en hængerbirk. De nedhængende grene og blade skinnede i solen og blev i vores fantasi til vægge af guld. Haven var delt op mellem overboen Posemester Skov og os. Skov havde blandt andet et bed med store flotte kejserkroner. Vi var som nævnt alfer. På billeder af alfer ser man dem ofte sidde henslængt i blomsterkroner. Så vi satte os i hver sin kejserkrone og snakkede alfesprog, mens vi forestillede os, at vi svævede i toppen af blomsten, indtil en mørk skygge hævdede sig over de to alfer, siddende i hver sin fladtrykte kejserkrone.

Hundevenner

Vi elskede at spille sketch for kammeraterne, især når vi havde fødselsdagsfester. Den første tid, hvor vi boede i Frederiksdal Allé, gik jeg en del for mig selv. Linds, vores nærmeste naboer, havde to hunde, gravhunden Vanca, der var en han, og bokseren Sussi, som var en hun. Især Sussi var min hundeven. Desværre blev den på et tidspunkt sendt bort på grund af Vancas voldsomme tilnærmelser.

Men der var andre hunde. Genboen, tømrer Nielsen,

havde en schæfer, Herta. Den måtte ikke komme uden for haven, så den kunne jeg ikke tage med på mine ture. Imidlertid fik jeg en ny hundeven i Dyrberg Kristensens cockerspaniel, Diana. Diana var i pleje hos os, når Dyrbergs var bortrejst. Det var lykken for mig.

Mens Linds boede i »Lindholm«, havde arkitekt Lind sin tegnestue i nederste etage. Undertiden gik jeg ind og bankede på vinduet til tegnestuen, og en ung arkitekt, Tage Hansen, der senere blev en kendt arkitekt i Skive, lukkede mig ind i tegnestuen og anbragte mig på en af de høje stole, hvor jeg så sad og tegnede funkisvillaer.

Jeg var meget betaget af funkisstilen og har endnu en lille lommebog fra omkring 1940 med en af mine tegninger fra den tid. Senere i livet kom jeg for øvrigt til at bo i en funkisvilla.

På et tidspunkt havde arkitekt Lind bygget et hus nederst i deres have. »Lindholm«, deres oprindelige hus, blev solgt, og familien Krüger flyttede ind. Aage Krüger var direktør på Koopmanns slagteri, der lå i Brårupgade. Dermed fik min søster og jeg tre gode legekammerater, Poul Erik, lidt ældre ind min søster, Inger på alder med mig, og den yngste, Ellen Ruth, kaldet Russer.

Inger og jeg blev slyngveninder og fik endda veninde-ring i sølv. Vi var begge lyshårede, havde prinsessekrøller og havde begge et meget synligt overbid. Inger og jeg holdt sammen mod de tre andre. Vi havde udarbejdet et hemmeligt alfabet og sendte breve til hinanden via et sindrigt hejseværk, som var spændt ud mellem vinduet i mit værelse, hen over mirabellehækken og op til Ingers højere liggende værelse.

Inger og jeg byggede også en hule nede på engen. Den brændte imidlertid. Ilden var påsat af ukendte gerningsmænd. Men vi havde vores anelser, da det var i en periode, hvor vi var uvenner med de tre andre børn, og hvor bølgerne gik højt. Desværre rejste Krügers til Fyn, og jeg måtte sige farvel til min kære veninde.

Ebba gik til spejder med bedsteveninden Åse fra Gl. Skivehus. Foto: Privat

Slyngveninde

Men jeg fik snart en ny slyngveninde: Min sidekammerat i skolen, Åse. Hendes forældre ejede Gl. Skivehus. Åse og jeg blev uadskillelige veninder, og senere omfattede venskabet også Åses mand, læge Poul Andersson, der var søn af barberen på Rådhuset i Skive.

De sidste år boede vi nær hinanden i Brabrand. Åse døde desværre for nogle år siden. Da vi var børn, tilbragte Åse og jeg rigtig meget tid sammen. Jeg overnattede ofte på Gl. Skivehus, vi var i samme spejderpatulje, vi læste

lektier sammen og meget andet. Vi lavede også en lille klub hvor to andre klassekammerater blev medlemmer. Vi kreerede emblemer og klubbørklæder, havde hemmelige navne, et motto, et hemmeligt mødested og en dagbog.

Engang var vi på weekendtur til Åses forældres sommerhus ved Lyby Strand. Pludselig fik vi øje på en stor hugorm, der lå og sovede sig på terrassen. Vi blev rædselsslagne, men til alt held kom der en mand forbi på vejen. Han forbarmede sig over os og slog hugormen ihjel. Efterfølgende flåede vi den, »garvede« den og skar skindet i fire stykker, som blev syet på vores klubbørklæder sammen med andre sælsomme ting.

Engang tog Åse og jeg på stop til Sønderjylland og Fyn. En minderig tur, som det vil føre for vidt at komme ind på her. Ligeledes vil det føre for vidt at komme ind på alle de øvrige oplevelser, vi havde sammen i barndommen og hele livet igennem.

Isvintre

I vores barndom havde vi masser af sne at boltre os i, idet vi havde de såkaldte isvintre. Vejen ned til Linds nye hus egnede sig fortrinligt til kælke- og skibakke. Vi havde fået foræret et par »havneski«. En skibstømrer, tror jeg det var, boede nede ved havnen. Han fremstillede nogle ski af gulvbrædder.

Den forreste ende blev tilspidset og bøjet lidt opad. Cirka midt på skien var der en kraftig ring, som man lige kunne stikke foden ind i, og under den blev der sat et stykke linoleum til at sætte fødderne på. Skistavene var to kosteskafter, men dem brugte vi sjældent. Far begsede skiene, så de blev brune og flotte.

I det nederste afsnit af Linds have ned mod engen, var der bygget et stort rum ind i en skrænt. Rummet blev brugt til opbevaring af frugt med mere. Fra skræntens øverste kant var der bygget et halvtag ud. Taget hvilede på

Hårde isvintre var der flere af under krigen. Skive Byarkiv

stolper og havde ingen vægge. Rummet var således velegnet til tørring af tøj.

En vinter byggede vi et skihop oppe på denne skrænt. Fra skihoppet susede vi ud på taget. Derfra fløj vi ud over kanten på taget og landede på en måde, så det var nødvendigt at dreje 90 grader, da vi ellers ville havne i et æbletræ.

På havneskiene kunne vi give et ryk bagud, og så sad vi i sneen, mens skiene fortsatte ned ad bakken. Engang var et par kammerater på besøg. De havde fine finske ski, som man ikke sådan lige kunne hoppe ud af. Vores gæster skulle naturligvis prøve en tur på taget. Den første, der forsøgte, havnede desværre i æbletræet og brækkede det ene ben. Denne episode satte en stopper for vores farlige men spændende leg.

Slædetur

Længere nede ad Frederiksdal Allé udgik der en sti fra en trappe op til Holstebrovej. Stien gik hen over Frederiksdal Allé og ned mellem bilforhandler Fogh og børstenbinder Petersens villaer og videre ned til engen. På en vældig lang kasseslæde kaldet »Lyntoget« kunne der sidde fire-fem børn. Hver gang slæden var parat til at tage

De tilfrosne enge i Frederiksdal var en yndet legeplads om vinteren. Skive Byarkiv

turen ned ad stien gav en vagtpost, der var placeret nede ved vejen, et signal, når der var fri bane. Det var der oftest, da det jo var billøse år. Men det kunne da hænde, at der kom en hestevogn. Når vi susede nedad, råbte vi »A ski skov«. Hvor dette besynderlige råb stammede fra, vides ikke.

Dengang var engene helt oversvømmede om vinteren, og dermed opstod der en kæmpe stor skøjtebane. Vi løb nu ikke så meget på skøjter, for det var lidt af et kunststykke at holde skøjterne på støvlerne, fordi skøjternes skruer var løse og rustne. Udover det jeg allerede har nævnt af fritidsaktiviteter, så deltog vi også flittigt i spejderlivet.

Vi var grønne spejdere men jeg ville meget hellere have været blå spejder. Vi gik også til møder i KFUK og deltog i Sudanmisionens sykkreds. Det eneste opmuntrende ved

Anton Jensen alias Toldstrup blev løsladt af tyskerne, som først i krigen ikke vidste, hvor stor en fisk han var i modstandsbevægelsen. Skive Byarkiv

den var, at vi fik en dejlig æblekage umiddelbart før vi skulle hjem. Meget mere kunne fortælles om, hvad vi foretog os i fritiden, men jeg vil nøjes med at sige, at jeg ser tilbage på tiden med glæde.

Besættelsen

Det begyndte den 9. april 1940. Hverdagen forandrede sig pludselig i vores lille hyggekrog, Danmark. Tidligt om morgenen vågnede hele familien ved en voldsom og ukendt larm. Vi styrtede alle hen til soveværelsesvinduet,

og herfra så vi til vores rædsel nogle lavtflyvende fly med retning direkte mod vort hus.

I sidste øjeblik steg de op over huset og Kirkebakken, men forinden nåede de at åbne nogle luger, hvorfra de kastede nogle store bundter blade ud over vores have. Det var flyvebladene med overskriften: »Oprop«. I det samme råbte min far: Nu er vi i krig!

Ordene brændte sig ind i min bevidsthed og blev fulgt op af et psykisk pres og en angst, der ikke forlod mig de efterfølgende fem år. Taler jeg med jævnaldrende om disse år, synes de fleste, at de ikke mærkede meget til krig og uro. Måske var jeg speciel følsom, for jeg synes, det var nogle meget belastende år, der bød på en del voldsomme oplevelser.

På et tidspunkt hvor man ikke var vant til, at tyskerne kom i folks private hjem og arresterede et eller flere familiemedlemmer, kom vi ud for en grim oplevelse.

En tidlig morgen skete det, at der blev ringet på og dunket voldsomt på fordøren. Mor troede i sin søvndrukne tilstand, at det var mælkemanden, der larmede. Da hun åbnede døren, stod der en tysk officer udenfor, og rundt på plænen lå der tyske soldater med maskingeværer. Det skræmte åbenbart ikke mor. Hun startede omgående med at skælde ud på sit bedste og lidt mangelfulde skoletysk.

Det hindrede dog ikke officeren i at forlange, at »Hr. Jensen« skulle følge med ham. Far var omsider blevet vækket af larmen og kom hurtigt til stede. Han nægtede at følge med. Han kunne ikke se nogen grund til, at han skulle følge med den tyske officer. Far erklærede, at det måtte være en anden Jensen, som det drejede sig om. Tyskeren forlangte atter, at far skulle følge med og vise, hvor den anden Jensen boede.

På jagt efter Toldstrup

Far påstod hårdnakket, at det kunne han ikke hjælpe med, for far kendte ikke nogen anden Jensen i Frederiksdal

Jens Toldstrup sammen med Gertrud Pedersen, der var en af hans kurerpiger. Skive Byarkiv

Allé. Mærkeligt nok accepterede de den forklaring og kørte videre med soldater og transportvogn. Derefter styrtede far ind til telefonen for at advare tolder Jensen, der var mine forældres nære ven - men for sent! Telefonen var afbrudt.

Min søster og jeg var naturligvis også vågne. Vi lempede på mørklægningsgardinet og så direkte ud på nogle soldater, som lå på plænen lige foran os og viftede med deres maskingeværer. »Nu skyder de far!« tudede jeg. Vi blev rædselsslagne og trak os skyndsomt tilbage til sengen.

Nogle minutter efter den episode så vi transportvognen komme tilbage, og bag i vognen sad tolder Jensen i natdragt og med hænderne i håndjern. Han boede på det tidspunkt med sin kone yderst i Frederiksdal Allé i et lille gult hus, det såkaldte reformhus, i nærheden af Galgebakken.

Hvem der angav ham, kan vi kun gisne om. Der skete det uhørte, at han blev løsladt senere, hvilket værnemagten efterfølgende bittert fortrød, eftersom tolder Jensen var den Toldstrup, som blev nedkastningschef for hele Jylland.

Under en ferie hos min farmor i Århus havde jeg også

en grim oplevelse. Et ammunitionsskib blev sprængt i luften. Farmor var midt i sin middagssøvn, og jeg var blevet anbragt på en divan i stuen med en stak »Hus og Hjem«. Pludselig lød der et enormt brag. En fjeder, der var anbragt for at holde på et åbent vindue, gav sig til at klapre i et vældigt tempo. Lidt senere undrede jeg mig over, at huset ikke væltede, for det føltes, som om det svajede frem og tilbage.

Farmor kom styrrende ind i stuen, og sammen kunne vi fra vinduet se en kæmpestor, sort paddehattesky rejse sig mod himlen. Farmor syntes, vi skulle have noget at styrke os på ovenpå den forskrækkelse. Så jeg blev sendt til bageren medbringende rationeringsmærker og penge.

Henne ved bageren var der stort postyr, og man snakkede ophidset om, at ilden fra eksplosionen var ved at nærme sig de store benzintanke ved havnen, og hvis det kom så vidt, ville hele Århus springe i luften.

Ingen kage den dag

Der blev ikke købt nogen kage den dag. Jeg benede hjem til farmor og ville have, at vi skulle cykle væk fra byen. Farmor beroligede mig, og det blev til en æggesnaps i stedet for kage.

I slutningen af krigen blev de tyske byer udsat for udslettende bombardementer. De allierede bombefly kunne om natten følge Limfjordens lyse områder, der skilte sig ud fra de mørkere landområder. På den måde var Limfjorden en slags vejviser.

Nat efter nat vågnede jeg ved en dunkel, summende lyd, som kom nærmere og nærmere. Og samtidig lød sirenernes forvarsel efterfulgt af den egentlige alarm kort tid efter.

Far var såkaldt husvagt, så han skulle hurtigst muligt møde inde på fabrikken for at åbne det offentlige beskyttelsesrum der. Når far forsvandt, forsvandt trygheden også. Min mor og søster var så heldige, at de var i stand til at sove fra det hele.

Tyske soldater var i perioder af krigen meget synlige i gadebilledet i Skive. Skive Byarkiv

Når de hundredvis af maskiner havde passeret, kom far ind igen, men han fik kun en kort pause. Når flyene vendte tilbage, begyndte det hele forfra igen. I det tidsrum der gik, inden flyene vendte tilbage, bad jeg for de stakkels mennesker, der måske i de selv samme minutter blev begravet under ruinerne. Det var så skræmmende, at man nærmest kunne se rædslerne for sig.

Mørket var også angstprovokerende. Når jeg gik hjem fra spejdermøde eller fra KFUK på vinteraftener, og som eneste lyskilde havde nogle svagt lysende gadelygter, syntes jeg hele tiden, at der var nogen, som fulgte efter mig.

Min fantasi gik helt over gevind, når jeg nåede til kirken. Jeg stirrede ned i jorden og turde ikke se op, fordi jeg havde en tvangsforestilling om, at hele horisonten ville stå i et flammehav, hvis jeg så op. Desværre talte jeg ikke med mine forældre om det, for et eller andet sted mente jeg jo selv, at det var en form for hysteri.

Engelsk radio

De bedste stunder oprandt, når jeg sad på skødet af far og lyttede til den engelske radio. Trods støjsendernes larm kunne vi glimtvis opfatte det væsentligste. Foran os lå et atlas. I atlasset afmærkede far med rødt kridt de allieredes fremrykning i Europa efter invasionen i Normandiet i 1944.

Noget andet jeg nød til fulde var, når jeg skulle overnatte hos vores nabo, fru Lind. Hun var ofte alene. Det var en svir at ligge i den store dobbeltseng og fortære de lækkerier, fru Lind havde arrangeret på en lyserød tallerken. Senere kom hun ind iført fin natkjole og nathue.

Da krigslykken vendte for Tyskland, mærkede man det på forskellig måde. Blandt andet skulle den danske befolkning rømme skoler, hoteller og forsamlingshuse for at give plads til de strømme af flygtninge, der kom fra Tyskland. Det var hovedsageligt børn og gamle mennesker. Det var en ynk at se dem. De var blege, magre og trætte.

Hotellet beslaglægges

Gl. Skivehus undgik ikke sin skæbne. Mimi og Jens Peter Jensen var mine forældres nære venner. Som hotelejere fik de ordre til, at de skulle være ude af hotellet i løbet af kort tid kun medbringende personlige ejendele.

Far stillede på hotellet omgående, og sammen med Jens Peter Jensen gennemgik og noterede de alt, hvad der blev tilbage på hotellet af inventar. Blandt andet stod der bagest i et skab en del glas, som aldrig havde været i brug. Glassene var brune af snavs, så far noterede: 80 styk røgfærvede glas.

Efter krigen flyttede familien tilbage til hotellet, og så viste det sig at være til stor nytte i erstatningsøjemed, at der kunne fremvises en opgørelse over alt, hvad der var blevet efterladt på hotellet.

Den dag, skolen blev besat, blev vi afbrudt midt i en time. En tysk soldat stod pludselig i døren og beordrede, at vi straks skulle forlade skolens område. Da vi kom ud, var der tyske soldater overalt. Det havde nærmest karakter af, at de stormede skolen!

I forvirringen glemte jeg min jakke og løb tilbage efter den. Uheldigvis busede jeg ind i en soldat, da jeg drejede om et hjørne. Derved fik jeg en ordentlig forskrækkelse.

At skolen nu var lukket, var jeg ikke særlig begejstret for. Dog havde vi en smule skolegang. Hvorvidt der var undervisning de enkelte dage, kunne vi orientere os om i avisen. Der kunne for eksempel stå: »3. mellem B skal møde i krypten under den nye kirke til danskundervisning torsdag kl. 10«. Krypten var samtidig indrettet som offentligt beskyttelsesrum, og sandsække var stablet op omkring de små kældervinduer.

4. maj

Og så blev det maj måned 1945. De allierede nærmede sig den danske grænse, og vi forestillede os, at krigen snart ville vælte ind over Danmark. Den 4. maj om aftenen kom

budskabet om, at tyskerne havde overgivet sig. Jeg stod i stuen sammen med mine forældre. Mine forældre faldt hinanden om halsen.

Jeg ilede ned til min gamle veninde, fru Lind, og faldt grædende i armene på hende. Siden sagde hun til mor, at hun undrede sig over, at et barn kunne være så påvirket af situationen, at det ligefrem græd af glæde. Folk, der ikke oplevede disse dage, kan ikke forestille sig, hvor stor glæden og lettelsen var.

Under den tyske besættelse var det ikke så ofte vejret, der var samtaleemne, men derimod krigsmaskinens frem- og tilbagerykning. Den fælles bekymring knyttede befolkningen mere sammen. Man havde ikke mulighed for at bevæge sig rundt i bil, hvilket bevirkede, at man oftere mødtes på veje og gader og fik sig en snak. Når jeg tænker tilbage, syntes jeg også, at naboskabet var meget tættere i krigsårene.

FDF

De naboer, mine forældre havde den bedste kontakt med, var naturligvis dem, der boede nærmest, så som familierne Lind, Krüger, Dyrberg Kristensen og Egholm Jensen. Aage Krüger og min far medvirkede til, at der blev oprettet en afdeling af FDF i Skive i 1946.

Senere var min far formand i flere perioder. Han tog blandt andet initiativ til, at FDF etablerede en sommerlejr, »Hagensborg« syv kilometer nord for Skive. Den blev indrettet i en barak fra en af tyskernes flygtningelejre. Med en stor indsats fra FDF og stor velvilje fra byens forretninger og håndværkere blev lejren færdig og indviet i 1950.

Gennem FDF fik vi mange gode venner. Også gennem en bibelkreds knyttede mine forældre stærke og varige venskaber. Blandt andre husker jeg pastor Pilgård - Ulf Pilgårds far - og allerede omtalte tolder Jensen, som senere tog navneforandring til sit dæknavn under krigen, Toldstrup.

Skibonitter i hobetal samledes på tovet for at fejre befrielsen. Skive Byarkiv

Da mine forældre senere flyttede ned i Frederiksdal Allé 11 fik de endnu mere kontakt med Dyrberg Kristensen, blandt andet fordi Dyrbergs og mine forældres børnebørn legede med hinanden i sommerferierne.

Ved et sært tilfælde kom Dyrbergs og mine forældres gravsteder til at ligge side om side. Som de havde været naboer i livet, blev de det også efter livets afslutning.

Portræt af min far

Jeg vil slutte mine erindringer med et lille portræt af min far, Christian Elisius Jensen.

Far blev født den 11. juli 1903 og voksede op i Åbyhøj i villaen »Gulnare«. Huset ligger der stadig, men forhaven er blevet til Silkeborgvejens fortov. Min farfar, Mogens Peter Jensen døde 49 år gammel, så far »overtog« ansvaret for sin mor og yngre søster. En ansvarsfølelse, der fulgte ham resten af livet.

Fra 1. november 1917 til 1. november 1921 var far handelslærling ved manufakturhandler Viggo Jørgensen i Clemens Stræde i Århus. Samtidig modtog han undervisning på Århus Handelsforenings aftenskole. Herefter tog han den et-årige uddannelse på Den Jydske Handelshøjskole.

Elisius Jensen var i 1946 med til at etablere FDF i Skive. Foto: Privat

Fra september 1923 til september 1925 havde far stilling som kommis ved Alfred Zachø i Randers, og fra september 1925 til juni 1928 var han førstemand i »Messen« i Grenå. 1928 blev han bestyrer for en manufakturforretning i Nimtofte, og i 1929 overtog far en manufakturforretning i Bælum i Østthimmerland.

Få år efter kom der trange tider og umulige vilkår for forretningsdrivende. Et eksempel kunne være, at en gård-

Esther og Elisius Jensen i villaen i Frederiksdal Allé 5 - med Schades Papir i baggrunden. Foto: Privat

ejer med en gæld på 30 kroner tilbød at betale gælden med 10 kroner. Hvis man ikke kunne gå med til det, ville skyldneren blot gå til en anden forretning, som også havde penge til gode. Situationen var uholdbar, og for at klare dagen og vejen begyndte far som handelsrejsende.

Pengene var små, og for at spare på dem overnattede han på hotellernes uopvarmede loftsværelser. Der findes

også et brev, hvori far sendte nogle penge til mor, og i brevet indskærpede far, at pengene skulle bruges til mad og intet andet.

På et tidspunkt mødte far Peder Dahl. De kendte hinanden fra Handelshøjskolen. Peder Dahl tilbød, at han ville forsøge at skaffe far en stilling ved Schades Papirfabrik. Det lykkedes. Far blev repræsentant i firmaet og fik tildelt nogle områder i Nordjylland.

Til Skive i 1938

I 1938 flyttede vi som sagt til Skive, og far blev prokurist, men havde dog stadig en kundekreds, som han skulle besøge. Det omfattede vist kun Salling og Skive. Da krigen kom, blev det jo ikke længere muligt at bruge bilen, så derefter måtte far cykle ud til kunderne.

Det var en barsk tid, især i de isvintre, der nedfrøs landet flere år i træk. Om morgenen inden far skulle af sted, orienterede han sig om vindretningen ved at se på vejrhatten på fabrikkens firkantede tårn. Det var der udsigt til fra spisestuen.

En episode, som far fortalte om, og som den dag i dag kan fylde mig med vrede, foregik et sted i Nordsalling. Far kom ind i en forretning helt forkommen af kulde.

Han satte sig på en lille bæk i forretningen med sin madpakke, men det viste sig, at maden var dybfrossen og umulig at spise. Far spurgte, om han kunne købe noget varmt at drikke, men blev afvist. Disse ture har sikkert medvirket til, at far senere fik store problemer med ryggen.

Husvagter

Under krigen blev nogle personer udpeget til at være »Husvagter«, og far var som sagt en af dem. Rundt i byen blev der oprettet offentlige beskyttelsesrum, og det var husvagternes opgave, når luftalarmen lød, hurtigst muligt at møde op ved beskyttelsesrummet og låse op.

Husvagterne var derfor udvalgt blandt folk, som boede tæt ved beskyttelsesrummene. En fabrikshal i Schades Papirfabrik rummede nogle store papirtromler, som kunne være et udmærket værn mod evt. bomber. Hallen var derfor egnet til beskyttelsesrum. Da vi boede side om side ved fabrikken, var far blevet udpeget som husvagt.

Det hændte at jeg fik lov at komme ind på fabrikken i arbejdstiden. Jeg var meget betaget af »posemaskinen«. Det var spændende at se papiret fra de store ruller blive kørt gennem maskinen, hvor papiret blev foldet og limet og siden komme ud i den anden ende som fine poser med korsbund.

Ud mod vejen lå den ældste del af fabrikken. Her var der et lille hul i et af vinduerne. Hvis jeg bankede på ruden, stak en af damerne et lille sammenrullet billede ud til mig.

Klokken 12 havde personalet middagspause. Så forlod de fabrikken i lange rækker på tværs af vejen. Jeg kom fra skolen på samme tid, men jeg gjorde mig umage for at undgå den strøm af mennesker. Jeg havde nemlig fået besked på, at jeg skulle neje, hvis jeg mødte nogle af medarbejderne, og det var uhyre besværligt at gå på vejen og samtidig neje konstant.

Far fortalte af og til et og andet om de ansatte. Omtalen var altid respektfuld og positiv. Det betød, at jeg nærede stor ærefrygt for de folk, der var ansat på fabrikken.

Efter krigens slutning kom plastikposerne frem. Det kunne være blevet posefabrikkens undergang!

Regneruller

Men far fik en god ide. Den gik ud på at starte en produktion af regneruller. Men det var nødvendigt at sikre sig en stor kunde, for at produktionen kunne blive rentabel. Der blev indledt nogle forhandlinger med Post- og Telegrafvæsenet, som kunne blive en sikker kunde.

Jeg husker den anspændthed, der herskede i hjemmet de

*Elisius Jensen var i 1962 med til at flytte Schades til nye bygninger på Øster Fælledvej.
Foto: Privat*

gange, hvor far skulle til København for at forhandle. Til sidst lykkedes det og Schades Papirfabrik blev hovedleverandør af regneruller til Post- og Telegrafvæsenet.

En dag blev det klart, at fabrikken i Frederiksdal Alle ikke var tidssvarende, og at det ikke nyttede at udvide den. Derfor blev en ny fabrik bygget på Øster Fælledvej, som blev taget i brug i 1962.

Min far fratrådte på grund af alder og svigtende helbred få år senere.

Om forfatteren

Ebba Lützow Bruun

Født i 1932 i Bælum som datter af Esther Lützow Jensen og Christian Elisius Jensen. Uddannet som barneplejerske i vuggestue i Aalborg. Derefter en tre-årig uddannelse som marine-maler på Den kgl. Porcelainsfabrik.

Læreruddannet fra Skive Seminarium. Fik det første job på en nyoprettet centralskole i Mørkøv. Siden blev det til syv år på en lille skole i Rinkenæs, før jeg sluttede lærergerningen med 23 år på Gjellerupskolen i Brabrand.

Efter at være blevet pensionist boede jeg og min mand, Poul Bolet, som jeg mistede i 2017 efter 34 års samliv, i La Herradura i Spanien.

Schades: Lokal virksomheds historie slutter efter mere end 100 år

Af Johan Nielsen

Ved meddelelsen om, at de tyske ejere har besluttet at lukke Schades Papir, slutter mere end 100 års industrihistorie for en markant virksomhed i Skive. Virksomheden har navn efter Frederik Schade, som omkring år 1900 kom til Skive fra fødeøen Mors. Han overtog Vestjyllands Papirposefabrik, der var etableret i 1879 i Asylgade, og i 1912 flyttede han virksomheden til Frederiksdal Alle 7, hvor Schades holdt til frem til flytningen til Øster Fælledvej i 1962. Schade måtte gå af som direktør i 1926, efter at virksomheden havde lidt store tab i kølvandet på nationale og lokale bankkriser, som i 1928 førte til krakket i Skive Bank.

Det Frederiksdal, vi ser på fotografiet¹, køber Frederik Schade 1912 af Skive Tømmerhandel for 18.700 kroner. Der var 12 tønder land foruden bygninger ifølge Skive Folkeblad 25. og 26. januar 1912.

Ifølge Skive Folkeblad 6. juli 1912 køber Frederik Schade yderligere »Ejendom i Frederiksdal for 4200 kroner.« Formentlig den villa, som ses yderst til venstre på samme foto. Ejerskabet af denne ejendom fremgår af 1916-folketællingen², og desuden af at der i dette hus bor to familier, ansat på Rullepapirfabrikken.

Samme ejendom er endnu ikke registreret opført i 1911 folketællingen³, som kun har det oprindelige Frederiks-

Frederiksdal Allé 7, som det tog sig ud i 1940'erne. Skivebilleder

*Tambohus før Frederik Schades
tilbygning, men efter opførelsen
af nabohuser i 1911.
Skivebilleder*

dal, her kaldet »forhuset« fra det oprindelige Tambohuset med i registreringen af ejendomme i området.

Derfor må fotoet dateres til mellem 1911 og 1913, ikke efter 1913 fordi den i dette år opførte fabriksbygning til Schades Rulle Papir Industri, her endnu ikke ses opført.⁴

I tiden fra det første til det næste af de benyttede fotografier af Tambohuset med tilbygninger, har Frederik Schade så erhvervet Frederiksdal, og han har i 1913 foretaget den tilbygning til Rulle Papir Industrien, som ses på det sidste foto, længst mod vest, ned mod ådalen.

Vi må ud fra det antal familier og mennesker, der ifølge folketællingerne har boet i Tambohuset i tiden op til og med 1906-folketællingen, antage, at den oprindelige »Heste- og Fæstald« sammen med de tilføjede fire fag nu er blevet beboelse.

Længst mod vest, ned mod ådalen ses den tilbygning, som Frederik Schade i 1913 tilføjede Frederiksdal til sin

Rulle Papir Industri. Overfor det af Schade købte Frederiksdal, ser man det hus, som tidligst kan være bygget i 1911, og som han også erhvervede i 1912.

De tilkomne bygninger kan man se på foto af »Havebyen« og helt eller delvis på det foregående fotografi. Fotografierne må alle være taget omkring eller efter Frederik Schades overtagelse af Frederiksdal i 1912 og erhvervelsen af ejendommen over for Frederiksdal.

På det andet fotografi fra Frederiksdal Allé, kan vi se, at der før Frederik Schades tilføjede fabriksbygning i 1913, har været tilføjet to bygninger til det oprindelige Tambohuset i form af den bygning, der vender facaden ud mod Frederiksdal Allé og den bygning, der vender gavlen ud mod Frederiksdal Allé - begge forbundet med mindre tilbygninger til det oprindelige Tambohuset.

De benyttede fotografier kan alene ikke fortælle andet og mere, end at der før Frederik Schades erhvervelse af

Havebyen Frederiksdal - formentlig omkring 1913 og før 1919 hvor Skive Mølle i baggrunden nedbrændte. Morsø Lokalkiv

Frederiksdal i 1912 har været mere end den ene fra 1845/1857-58 oprindelige bygning, Tambohuset.

Men hertil kommer Skive Folkeblads meddelelse 25. og 26. januar 1912 ved købet af Frederiksdal, at »Fabrikant Schade« vil »benytte en af Ejendommens Bygninger...«, altså en af de to yderligere bygninger, der er opført som tilbygninger til Tambohuset.

Vi kan visuelt så nogenlunde følge udviklingen på det sparsomme fotografiske materiale.

Går vi til den øvrige bygningsmæssige udvikling omkring og efter Frederik Schades køb af Frederiksdal i 1912, kan vi også temmelig præcist følge den umiddelbart herefter bygningsmæssige udvikling i og omkring Frederiksdal. Dog stort set kun ud fra samtidige avismeddelelser.

De første bygninger efter 1913

Arkitekt Erik V. Lind stammer som Frederik Schade fra Nykøbing Mors, og de er jævnaldrende. Erik V. Lind er kendt for flere markante bygninger i Skive og som arkitekt bag opførelsen af 342 mejerier.⁵

Det fremgår af Skive Folkeblad 21. juni 1915, at »Arkitekt Linds Villa er næsten færdig« (det nuværende Frederiksdal Allé 3), og at der denne sommer opføres »tre Ejendomme« ud over de i »Frederiksdal« beliggende, herunder Tambohuset, nemlig »Arkitekt Linds Villa ... Laustsen, Thise Østergaard ... (og den Villa, som) Lærer Jens Hansen lader opføre«.

De tre nyopførte villaer fremgår alle tydeligt af fotoet af »Havebyen«.

Linds villa fremstår tydeligt på det samtidige foto omkring 1915 som både arkitektonisk og størrelsesmæssigt dominerende.

Schade og papirindustrien

Frederiksdal Allé er i dag et villakvarter ned til ådalen i forlængelse af Vor Frue Kirke og Skive Kirke. Bortset fra Tambohuset er villaerne først opført omkring og efter Frederik Schades køb af Frederiksdal i 1912.

Her kom Schades Papir til at ligge indtil 1962, hvor produktionen blev flyttet til Øster Fælledvej. Firmaet blev i 1915 oprettet som Schades Rulle Papir Industri⁶, beliggende på Frederiksdal Allé 7.

Noget af det oprindeligt købte, en villagrund til Tambohus, solgte Frederik Schade i maj 1915⁷, samtidig med at han oprettede sin Rulle Papir Industri. Selve Tambohus forblev dog en del af Schades Rulle Papir Industri, indtil huset blev nedrevet i 1938 og erstattet af villaen, der stadig ligger på Frederiksdal Allé 5⁸.

Her fik prokurist, den senere direktør, Christian Elisius Jensen med familie bopæl samme år.

Schades Rulle Papir Industri var en udvidelse af produktionen i Asylgade på Vestjyllands Papirposefabrik, som Schade fik medarbejderskab i fra 1900 og endeligt ejerskab til i 1906⁹.

Flytningen af Schades Papir i 1962 skete med kommunens køb af Frederiksdal Allé 7, hvor flere institutioner

fik plads under det sammenfattende navn Tambohus, et noget misvisende navn, da det egentlige Tambohus jo blev nedrevet i 1938¹⁰.

Disse i 1962-63 oprindelige institutioner var - som det fremgår af Skive Folkeblads referat - Revalideringscentret, som i 1965 flyttede til Skive Sygehus¹¹, Bomi, der i 1971 flyttede til Viborgvej 7¹², Arbejdsteknisk Skole, som i 1973 flyttede til H. C. Ørstedesvej og Den kommunale Ungdomsskole med ungdomsklub samt Civilforsvarets depot. I 1975 overtog Skive Musikskole de ved fraflytninger ledige lokaler.

Schades virksomhedshistorie

Det nuværende Schade A/S ligger på Øster Fællevej 5 i Skive. Grundlæggeren, Frederik Schade, er født i Nykøbing Mors 17. februar 1871 som søn af købmand, konsul og bankdirektør August Hagbarth Schade, der boede i Vestergade i Nykøbing¹³. Den 1. november 1927 meddeler Skive Folkeblad, at Frederik Schade, der nu var bosat i Gentofte, er død.

Frederik Schade har, som det hedder i Skive Folkeblad, været nødt til at forlade sin virksomhed i Skive og oprette et »Salgskontor af sine egne Fabrikationsartikler«. Om dødsårsagen angives, at Schade i løb havde indhentet toget fra Gentofte mod København H, og at han faldt død om i toget - ramt af et hjertestop.

En trist afslutning på Frederik Schades del af virksomhedshistorien, hvor han sluttede med at blive afsat fra direktørposten i det af ham grundlagte firma. Og han døde som 56-årig - næppe som en glad og tilfreds mand i forhold til det af ham skabte firma.

Schade mellem Mors og Skive

Frederik Schade har som søn af en præste- og købmandsslægt haft gode startbetingelser. Han startede med at komme i købmandslære hos købmand Jens Just¹⁴, Frede-

Frederik Schade cirka 1910. Skive Byarkiv

riksgade 7, Skive, som havde haft denne købmandsforretning siden 1882¹⁵.

Efter at være blevet udlært som købmand, består »Kommiss Frederik Schade ... Afgangsexamen ved Jyllands Handelsakademi i Aarhus ... med Udmærkelse i oktober 1893¹⁶, og han etablerer herefter papirposefabrikation med tilhørende købmandshandel i Nykøbing, så vidt det kan vurderes ud fra avisomtaler i slutningen af 1890'erne.¹⁷

2. november 1900 omtales i Skive Folkeblad en »Afskedsfest« i anledning af, at »Fabrikant Schade ... flytter til Skive med sin betydelige Fabrik for Tilvirkning af Poser ... (hvor han) skal drive Forretning i Kompagni med hr. Kjøbmand Wilh. Langhoff«.

Asylgade i 1960'erne. Skive Byarkiv

Frederik Schade kan således konstateres at have indgået kompagniskab med W. Langhoffs, Vestjyllands Papirposefabrik i Asylgade allerede fra slutningen af 1900.

Umiddelbart herefter fremgår det af 1901-folketællingen¹⁸, at Frederik Schade er ugift Kjøbmand, bosiddende Frederiksgade på en adresse, der ejes af Kjøbmand Mehlsen Jensen. Det fremgår af denne tælling, at Frederik Schade har taget fast bopæl i Skive i 1900, formentlig umiddelbart efter afskedsreceptionen i Nykøbing.

Schade gifter sig

I 1901 bliver Frederik Schade forlovet, i 1902 gift, og er registreret med bopæl i Voldgade til og med folketællingen i 1906. Det fremgår af annoncering i Skive Folkeblad den 4. september 1906, at Schades 4-værelses lejlighed i Voldgade er til leje fra oktober 1906, hvor han med familien så må formodes at flytte til Asylgade 5, der er privatbolig til Vestjyllands Papirposefabrik¹⁹.

Frederik Schades søn, digteren Jens August Schade, beskriver sin barndom i Skive i et interview i Skive Folkeblad den 18. juli 1969 i forbindelse med et kortvarigt besøg i Skive - det første i 45 år, at barndommen oplevede

Skive Tømmerhandel i Asylgade med direktørboligen til venstre. Skive Byarkiv

han »i et af de smaa huse ved Kirken«. Det har han ifølge interviewet besøgt.

Født den 10. januar 1903 ses sønnen Jens August Schade²⁰ registreret i kirkebogen med bopæl i Asylgade²¹, selv om Frederik Schade i 1906-folketællingen stadig er registreret med bopæl Voldgade som købmand og ejer af Vestjyllands Papirposefabrik²², mens Wilhelm Langhoff er registreret som papirhandler i samme folketælling²³.

Det får stå hen i det uvisse, om familien Schade skulle være flyttet til Asylgade 5 allerede i 1903, eller om det først skete 1906. Registreringen med privat bopæl i Asylgade 5 fremgår først af folketællingerne i 1911 og 1916²⁴.

Papirposefabrikken i Asylgade

Ifølge en præsentationsartikel af »Vestjyllands Papirposefabrik« i Skive Folkeblad den 19. september 1913, blev denne virksomhed etableret i 1879. Efter beskrivelsen var der 1913, altså efter Frederik Schades opkøb af Frederiksdal og starten af Schades Rulle Papir Industri i Asylgade, »Kontor og Lager, Skæreri, Klisterstue og Trykkeri« i det, som stadig hed Vestjyllands Papirposefabrik.

Et foto fra produktionen på Tambohus fra 1930'erne. Skive Byarkiv

Kjøbmand W. Langhoff var ejer af Vestjyllands Papirposefabrik, og boede i Asylgade 5²⁵. Schade blev i 1900 medejer, og privatboligen ser det ud til, at han i slutningen af 1906 må være flyttet ind i²⁶. Skive Tømmerhandel var også siden placeret her.²⁷

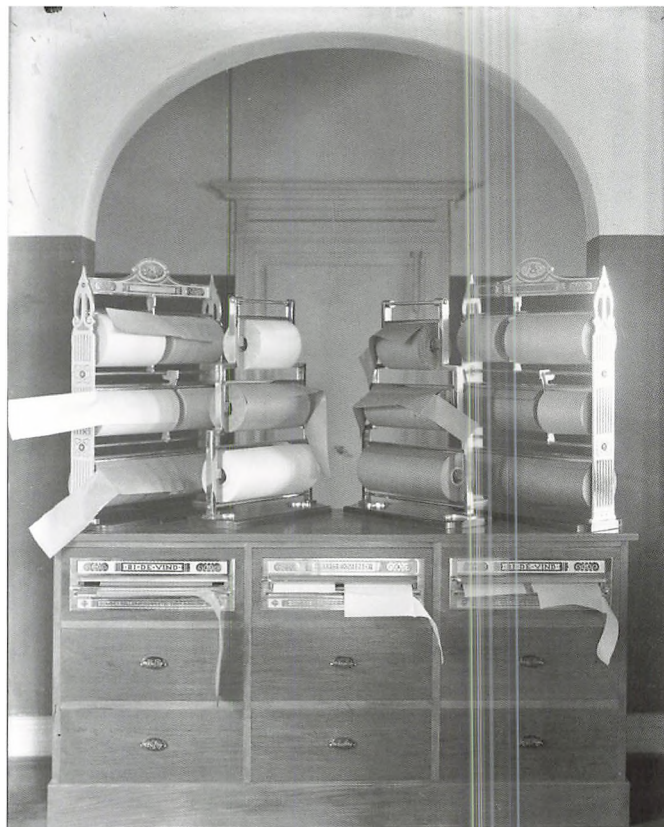
Her fik Kvickly, Skive Bibliotek og Skive Byarkiv senere midlertidigt til huse, og nu er det musikskolen og Fakta, der holder til på adressen.

Flytningen til Frederiksdal

Når Frederik Schade fra sin virksomhed i Asylgade som nabo til Skive Tømmerhandel blev opmærksom på mulighederne for en udvidelse i Frederiksdal, må det formentlig både tilskrives den fysiske nærhed til området, men også at naboen, Skive Tømmerhandel, har ejet Frederiksdal siden 1890'erne.

Processen for Frederik Schade som papirfabrikant har siden Nykøbing Mors været medejerskabet i Asylgade fra 1900, overtagelse og indflytning i privatboligen i Asylgade senest i 1906, hvorefter planerne om en udvidelse vel så er modnet.

Realiseringen sker med købet af Frederiksdal, som

Fotoet fremviser nogle af de produkter, som Schades fremstillede. Skive Byarkiv

først annonceres 25. januar 1912 i Skive Folkeblad. Om udvidelsen af forretningen fra Asylgade 5 til Frederiksdal, hedder det, at »... Fabrikant Schade, Skive (har) købt Ejendommen »Frederiksdal« vest for Kirken.

Det er hr. Schades Agt at benytte en af Ejendommens Bygninger til Lager og Plads for en af ham selv opfundet Maskine til Sammenlægning og Oprulning af Indpakkingspapir paa saadanne Ruller, som benyttes i Butikkerne...«

Det kunne således se ud til, at udvidelsen primært er betinget af den nye maskine, opfundet til at producere fal-

set rullepapir med, og at det har skabt behov for bygninger, der ikke kunne rummes på adressen i Asylgade.

Flytningen til Frederiksdal sker med brug af de her eksisterende bygninger og i 1913 med opførelsen af en ny fabriksbygning. Denne udvidelse af papirproduktionen i Frederik Schades virksomhed i Asylgade orienteres der om i Skive Folkeblad i en omtale af produktionen af kræmmerhuse og papirposer på Vestjyllands Papirposefabrik.

Det hedder 19. september 1913, at der på fabrikken i Asylgade stadig laves »særegne Poser ... med Haanden af flinke unge Damer« her, hvor der også »findes Kontor og Lager, Skærer, Klisterstue og Trykkeri ... Og i den nyopførte Fabriksbygning i Frederiksdal ses 2 moderne Papirposemaskiner i virksomhed.«

11. august 1914 kommer der fra Frederik Schade en meddelelse om prisforhøjelser i Skive Folkeblad som konsekvens af udbruddet af første verdenskrig. Her optræder han som eneste ejer af Papirposefabrikken. Også ved et købestævne i Fredericia omtales i Skive Folkeblad 3. august 1914 kun Frederik Schade som repræsentant for Vestjyllands Papirposefabrik.

I en omtale i Skive Folkeblad den 8. august 1916 af »Det danske Købestævne i Fredericia« nævnes fra Skive »Aktieselskaberne Schades Rulle Papir Industri og Vestjyllands Papirposefabrik«.

På det tidspunkt er der tale om to aktieselskaber under Frederik Schade i henholdsvis Asylgade og på Frederiksdal Allé, henholdsvis den oprindelige virksomhed Vestjyllands Papirposefabrik og Schades Rulle Papir Industri, der er optaget i Handelsregistret for Skive Købstad den 11. november 1915 som »A/S Schades Rullepapir Industri«.

Ud over de nye og formentlig mere egnede fabriksbygninger, fremgår det også, at »moderne Papirposemaskiner« er taget i brug i Frederiksdal produktionen.

Frederiksdal og Schade

Allerede fra erhvervelsen af Frederiksdal i starten af 1912 synes Schade at have været særdeles aktiv for sit lokalområde med virksomhedsudvidelsen.

11. maj 1912 skriver Skive Folkeblad »Om Schades beplantning af Møllebakken«, hvor han roses for at have gjort området attraktivt. Samtidig sætter kirkeværgen et pigtrådshegn op om kirkeområdet - til stor forargelse for journalisten på Skive Folkeblad den 30. maj 1912.

Fra slutningen af 1912 indtil meddelelsen i Skive Folkeblad 22. april 1913 om den endelige vedtagelse af kommunens accept af både at yde tilskud til regulering og istandsættelse af det tidligere Vester Fælledvej, overtager byen på forslag af Frederik Schade også »vejen som gade« med det af Schade foreslåede navn, Frederiksdal Allé.

21. juni 1915 omtaler Skive Folkeblad anlæggelsen af en vandledning gennem Frederiksdal, som byrådet har bevilget penge til. Og det hedder videre, at »... i Frederiksdal, der som bekendt er bleven forskønnet meget væsentligt af Fabrikant Schade, bygges der i Sommer tre Ejendomme ... (heriblandt) Arkitekt Linds Villa ...«

I folketællingen i 1911²⁸ er i Frederiksdal kun Tambohuset. På Galgebakken²⁹, hvor den vestlige del af det senere Frederiksdal Allé ligger, er der kun to matrikler. Endelig er der på Kirkebakken³⁰ i området omkring kirkerne, der senere bliver en del af Frederiksdal Allé³¹, en enkelt matrikel. I folketællingen i 2016 er der i Frederiksdal Allé kommet gang i udviklingen mod et pænt villa-kvarter i samme ende som Schades Rulle Papir Industri.

Det er næppe urimeligt at se Frederik Schade som en væsentlig igangsætter af det, der som Frederiksdal Allé både bliver et arnested for en erhvervsvirksomhed og et smukt beboelsesområde. Schade opfandt selv sine maskiner til Rullepapirfremstillingen³². Herom vidner patenter, som er arkiveret på Skive Byarkiv.

Frederiksdal omkring 1920 med Schades Papir til højre i billedet og De Gamles Hjem på bakketoppen. Skivebilleder

Bankkrise og Schades afsked

Den 24. november 1923 hedder det i Skive Folkeblad, at »Schades Rulle Papir Industri har nu etableret det 3. Hovedoplag her i Landet, nemlig i Odense ...« Der må her være tale om et produktions- og distributionssted ud over Asylgade og Frederiksdal. Altså på dette tidspunkt stadig en virksomhed i ekspansion. Men det kunne se ud til, at det lige netop er heromkring, at det vender for papirvirksomheden.

Det fremgår af en situationsbeskrivelse i 1926³³, at Frederik Schade måtte overlade ledelsen af papirproduktionen i Frederiksdal til den af Carl Kaiser ledede produktion i Asylgade.

Den økonomiske konstruktion i samarbejdet mellem de to virksomheder er ikke undersøgt. Men Landmandsbankens krise, krak og den statslige indgriben i september 1922³⁴ med efterfølgende konsekvenser for de lokale ban-

ker i Skive har formentlig sat Frederik Schade i en uholdbar økonomisk situation.

I rekonstruktionen af firmaet kunne det se ud til, at produktion og lokaler i Asylgade opgives. De annonceres under alle omstændigheder »til Leje« som »tidligere benyttede Lokaler« i Skive Folkeblad den 19. og 22. marts 1927.

Frederik Schades meddirektør i A/S Vestjyllands Papirposefabrik, Carl Kaiser, blev ved Frederik Schades afgang som direktør for A/S Schades Rulle Papir Industri ansat som enedirektør for de to aktieselskaber, og blev efter sin død umiddelbart derefter afløst af Købmand Johannes Schwartz.

Rekonstruktionen af papirproduktionen i Asylgade og Frederiksdal blev foretaget af den i oktober. 1926 nyanstattede direktør, der kom til at lede firmaet med Frederik Schades fratræden som direktør for A/S Schades Rulle

Papir Industri og afrejse til hovedstaden. Schwartz både rekonstruerede og sammenlagde de to tidligere selvstændige selskaber.

Så sent som i sommeren 1926, altså før Frederik Schade må gå af som direktør, deltog Schades Rulle Papir Industri som så ofte før i et købestævne i København.

A/S Schades i problemer

Sammenfattende har de økonomiske problemer for de to selskaber i papirindustrien nok flere årsager, hvor dispositioner i og afhængighed af et kriseramte lokalt bankvæsen kunne være den ene.

Direktør Johannes Schwarz kalder i et 70 års fødselsdagsinterview i Skive Folkeblad 12. juli 1944 problemerne i forhold til banker et spørgsmål om »Egen-Kapital«, som der ifølge ham ikke var noget af, da han overtog ledelsen i 1926.

Men ifølge Schwartz var problemet især af konkurrencemæssig art. Der skulle arbejdes med »Priser, der ansættes saaledes, at baade Køber og Sælger kan være tjent med (dem).«

Ifølge Johannes Schwartz arbejdede han med en plan, udarbejdet i første række af den direktør, han overtog efter, Carl Kaiser. Den indirekte kritik af Frederik Schade, der ikke omtales i interviewet, er vel så, at han måske nok har været en udmærket igangsætter og idémand, men at det har knebet med »købmandskabet«, »de rigtige priser«, som har drænet egenkapitalen.

Det får så stå ubesvaret hen, om Frederik Schades afgang skyldtes økonomiske problemer i forhold til fejlslagne dispositioner omkring den kriseramte bankverden i byen, eller om han har været en dårligere købmand end efterfølgeren.

Om egen indsats og resultater hedder det så fra Schwartz, at »... i 1927 var der ... ca. 20 ... (ansatte) ved de to nu sammensluttede Virksomheder.« Og Schwartz for-

tæller videre, at der i 1944 nu »er 70 og har været oppe paa 80« ansatte.

Gullaschtid og bankkriser

Danmarks største bank, Landmandsbanken, det nuværende Danske Bank, blev et markant symbol på gullaschtid, spekulation og konsekvensen i en bankverden, der red med på bølgen.

Landmandsbanken blev stiftet i 1871 og var omkring første verdenskrig vokset til at være Nordens største bank, der finansierede industriel foretagsomhed og det stadigt betydningsfulde landbrug. Men også den mere risikoprægede spekulationsvirksomhed, der var med til at give perioden betegnelsen »gullaschtid«.

Deltagelsen i gullaschtidens børsspekulationer, især engagementet i Transatlantisk Kompagni³⁵, kom til koste Landmandsbanken dyrt. Banken krakkede i 1922 og undgik kun konkurs ved et statsindgreb, hvilket var imod den daværende Venstreregerings liberale grundholdning.

Krak og spekulation førte til en straffesag i 1923, hvor bankdirektøren Emil Glückstadt og flere ledende politikere og erhvervsfolk blev dømt.

Det fik også konsekvenser for det lokale bankvæsen i Skive. Og muligvis også for Frederik Schade. Lokalt havde man på en ekstraordinær generalforsamling den 12. juli 1918 i Salling Bank (»Salling Herreders Spare- og Laanebank«) besluttet at sælge bankaktierne til Landmandsbanken.

Både før, under og efter generalforsamlingen blev Landmandsbankens tilbud karakteriseret som »meget fordelagtigt«. Dette blev effektivt dementeret af Landmandsbankens efterfølgende konkurs.

I oktober 1925 stiftedes et aktieselskab »Salling Bank«, der skulle overtage »Landmandsbankens Skive Afdeling«.

Både som en delvis konsekvens af Landmandsbankens

krak, men især en fejlslagen finansiering af De danske Mejeriers Mælkeeksport, måtte Andelsbanken i 1925 likvidere. I løbet af september 1925 blev der i forskellige andelsforeninger lokalt drøftet at genrejse Andelsbanken, dog uden resultat.³⁶

I forbindelse med bankkrise og økonomisk usikkerhed blev der også problemer i de dele af det lokale erhvervsliv i Skive, som var blevet for afhængige af de banker, der blev ramt af bankkrisen.

Schades Rulle Papir Industri i Frederiksdal og Vestjyllands Papirposefabrik under ledelse af henholdsvis Frederik Schade og Carl Kaiser drøftedes reorganiseret i 1926.

Carl Kaiser bliver direktør

Det besluttedes i forbindelse med krisen, at Kaiser skulle være den eneste leder - muligvis fordi Schade i forbindelse med bankkrise og -problemer havde lidt så store tab, at han blev nødsaget til dette skridt.

Carl Kaiser overtog ledelsen den 1. september 1926 men døde en måned efter, hvor han blev efterfulgt af den lokale købmand Johannes Schwartz. Han fik efterfølgende skudsmålet at have bragt de to papirfabrikker økonomisk på fode igen.

Der er til belysning heraf tilsyneladende ingen - eller kun ganske lidt - arkivmateriale.

Der kunne være behov for belysning af mere specifikke årsager til Frederik Schades afgang som direktør for A/S Schades Rulle Papir Industri - ud over de efterrationaliseringer, som hans efterfølger Johannes Schwartz giver udtryk for i fødselsdagsartiklen 12. juli 1944 i Skive Folkeblad. Schwartz stiller ikke sit lys under en skæppe.

Det ville have været en gevinst at kunne få samtidigt regnskabsmateriale som mere objektiv dokumentation, lige netop på dette kritiske tidspunkt.³⁷

Der findes dog et senere »Regnskab for Schades Papir-

industri og Vestjyllands Papirposefabrik A/S Skive 1. Maj 1937 til 30. april 1939«, som kan kaste lys over virksomhedens økonomiske profil i den periode, hvor Johannes Schwartz havde »fået styr på økonomien«.³⁸

Beskatning i perioden fra 1913-1953

Frederik Schades privatøkonomiske problemer kunne muligvis skyldes uheldige bankengagementer. Det fremgår af den offentlige omtale i Skive Folkeblad, at uroen i den lokale bankverden, herunder likvidationen af Skive Bank 17. oktober 1928, involverede flere lokale erhvervsdrivende.

Ingen fra Schades Papir var under anklage i den efterfølgende retssag omkring Skive Bank, hvor en højesteretsdom, afgjorde, at direktører og medlemmer af forretningsudvalget blev straffet »for bevidst at have aflagt urigtigt regnskab for banken ved ikke at tage hensyn til visse på forskellige større engagementer lidte tab, hvorved bankens reserver og en del af aktiekapitalen var tabt.»

Men selv om hverken Frederik Schade eller de efterfølgende direktører var under anklage i efterspillet til likvidationen af Skive Bank, kan Frederik Schade meget vel have lidt økonomiske tab, som har været medvirkende til hans afgang som direktør for Schades Papir.

Et første fingerpeg herom kan søges i den tids offentligt tilgængelige skatteopgørelser.

Med Statsskatteloven fra 1903³⁹ blev tidligere tiders beskatningsobjekter, jord og formue, erstattet af indkomstskatten. De her benyttede skattebøger har varierende oplysninger om den kommuneskat, der for hvert af de udvalgte år opkræves. Det må have været fristende at bo i »Landsognet« i stedet for i »Byen«, hvor skatteprocenten var cirka den dobbelte, nogle år mere end det.

Den kommunale erhvervsskatteprocent opgives ikke konsekvent i skattebøgerne, men er formentlig en-to procentpoint lavere end personskatten.

Med de muligheder, skattebøgerne giver sammen med det mere sparsomme virksomhedsmateriale fra Schades Papir, kan der tegnes et omrids af økonomiske og sociale forskelle i købstaden Skive fra den industrielle etablering samtidig med papirfabrikkens start i 1913 indtil den første efterkrigstid 1953.⁴⁰

Den selvangivne skat var dengang som nu en størrelse, der er et udtryk for en skattepligtig indkomst, hvor der for virksomhedsejere er fradrag ikke kun for løbende driftsomkostninger, men også afskrivninger, henlæggelser og andre erhvervsfremmende foranstaltninger, der kan gøre sammenligninger med almindelige lønmodtagere næsten misvisende.

Forskel fra landsogn til by

Med de løbende oplysninger om den varierende kommunale skatteprocent er det helt simpelt at regne tilbage fra oplysningerne til den skattepligtige indkomst, som refereres her, både for at belyse forholdene i Schades Papir, og firmaet i sammenligning med byen Skive i øvrigt.

Selv om det med det nutidige perspektiv kan forekomme tilfældigt og lidt særpræget med datidens skel mellem »Landsogn« og »Byen«, er kun byen medtaget, dog med enkelte eksempler på en betydeligt lavere skat, som blev betalt i »Landsognet«, eksempelvis Hotel Gl. Skivehus, der var hjemmehørende i »Landsognet«.

Ser man kun, hvor meget der betales i skat i forhold til de bymæssige skatter, så får man ikke det rigtige indtryk af indtjeningssevnens ved starten på hoteldriften af Gl. Skivehus.

Det har ikke været muligt direkte at identificere almindelige arbejdere på Schades Papir i perioden, dog kan man ud fra tilgængelige avis- og fotografiske oplysninger nok skønne, at der især har været kvinder ansat i den lokale papirindustri. Her er foretaget et kunstgreb med gennemsnitsberegninger af selvangivne indkomster for ud-

valgte eksempler på de laveste indkomstgrupper.

Frederik Schades efterfølger, Johannes Schwartz og de tidlige direktører, der begge starter som prokurister, har det været muligt ret grundigt at karakterisere økonomisk og således også foretage en generel sammenligning med resten af Skive ud fra skattebøgerne.

Frederik Schade og de efterfølgende direktører sammenlignes med topskatteyderne i byen. De tidligere prokurister, kan sammenlignes med andre middelindkomster, her er valgt skolelærere og håndværkssvende.

Som information om almindelige arbejdsindkomster på Schades Papir er benyttet et meget sparsomt regnskabsmateriale fra firmaet, almindelig viden om historisk statistik og udvalgte, lokale arbejdsindkomster, hvor de laveste er identificeret som hushjælp, syersker og arbejdsmænd, som så i denne undersøgelse sammenholdes med de almindelige statistiske oplysninger om disse indkomstgrupper.

Indkomster ifølge årets skattebøger

Indtil og med 1927-28 boede Frederik Schades efterfølger som direktør, Johannes Schwartz i Adelgade 14 som nabo til købmand Carl Kaiser, der var meddirektør siden 1916.

Som det fremgår af de lokale skatteopgørelser, så har Frederik Schades indtjeningssevne indtil bankkriseåret 1923 været i særklasse i forhold til meddirektøren Kaiser og efterfølgeren Schwartz. Herefter bliver Schwartz direktør og bosætter sig også i Frederik Schades privatbolig Asylgade 5, samtidig med at skatteindkomsten kommer i direktørhøjde.

Under første verdenskrig faldt den lokale skatteprocent til 9,6, hvor Frederik Schades skattepligtige indkomst 1915-16 kan beregnes til 9.125 kroner, Schwartz' til 3.300 kroner og Kaiser til 5.200 kroner. Dette skatteår var den største skatteyder overlæge Carl Rossing-Hansen med en

Skatteår	%	Årets største. skatteydere, skattepligtig indkomst kr		Lærer	Håndværker	Arbejdsmand, ekspeditrice, o.a. lavindkomster gns.
1912-13	12,1	Købm. J. Buemann, Adelgade	28.500	1.300	300	133
1915-16	10	Overlæge Carl Rosing Hansen	25.650	1.200	800	400
1919-20	16	Fabrikant (Installatør) Siliam Bjerre, Aagade	97.650	2.083	2.000	800
	3 1/4	Marius Jensen, Gl. Skivehus	186.923			
1926-27	13,8	Rentrice Fru Else Jensen, Nørregade	47.775	1.283	1.350	203
	13,8	Overretssagfører, direktør, borgmester H. Siboni, Adelgade	44.697			
1938-39	14,2	Grosserer Aa. Refer, Nørregade	66.070	1.025	650	246

skattepligtig indkomst på 25.650 kroner. En lærers indkomst var dette år 1.200 kroner, en håndværkssvends 800 kroner og en arbejdsmands og en ekspeditrices 156,25 kroner.

Sammenlignet med byens største skatteydere og andre udvalgte indkomstgrupper

Hverken Frederik Schade, Johannes Schwartz eller Carl Kaiser var skattepligtige med indkomster i den absolutte topklasse lokalt, hvilket fremgår af udvalget af de største,

lokale skatteydere 1912-13 - 1938-39. De skattepligtige indkomster er udregnet fra de anførte skatteprocenter.

Blandt de skattemæssige højdespringere⁴¹ finder vi fabrikant og installatør Siliam Bjerre, Aagade. Det kan bemærkes, at ikke blot købmænd var blandt de skattemæssige velhavere, men også en overlæge, et par sagførere, hvor Siboni også blev borgmester. Og hvor Johannes Schwartz først kom blandt top ti som afslutning på direktørkarrieren i Schade. Bemærk også hvor meget billigere ejeren af Gl. Skivehus slipper i kommuneskat ved at Gl. Skivehus beskattes som landsogn.⁴²

I skatteåret 1926-27 var en af topskatteyderne, Siliam Bjerre reduceret til en skattepligtig indkomst på 25 kroner. Som med Frederik Schade var der her også problemer i forhold til det lokale bankvæsen. Det gjaldt Siliam Bjerre i forhold til Skive Bank, som 17. oktober 1928 blev erklæret i likvidation, og hvor aktionærene tabte aktiekapitalen 100 procent.⁴³

Af Skive Folkeblad 16. oktober 1928 fremgår det, at Siliam Bjerre i banken skulle have fået »150 Procent« for meget i kredit. I landsretten frifindes Siliam Bjerre sammen med den medanklagede Søren Mehlsen.⁴⁴

Prokuristerne i Schades Papir, Christian Elisius Jensen og Peder Dahl fra 1953 begge direktører som Johannes Schwartz' efterfølgere, havde 1940-41 kommuneskatter på henholdsvis 418,20 og 571,20 kroner. Som direktører fra 1952-53 var kommuneskatterne steget til henholdsvis 2.160,50 kroner for Elisius Jensen og 2.708,60 kroner for Peder Dahl.

Reorganisering af Schades

Til belysning af det driftsmæssige var der i 1939 »Kontorudgifter i København« 21.156,09 kroner og »i Aalborg« 6.807,68 kroner - velsagtens et udtryk for en mere end lokal salgsorganisation, som også ansættelsen af Chr. Elisius Jensen i 1935 som provisionslønnet sælger var udtryk for.

Den senere direktør Elisius Jensen ansættes i 1935 som repræsentant og senere prokurist i Schades Papir. Her er han sammen med døtrene Ebba og Ruth. Foto: Privat

Hertil kommer »Forretningsomkostninger«, der 1937-38 og 1938-39 lå på mellem 800-900.000 kroner

Det har været til drift af virksomheden inklusiv lønomkostninger.

Med de uspecificerede oplysninger bliver det nødvendigt at gå til mere generelle statistiske oplysninger.

I 1930'erne udgjorde »lønsummens andel af nettofaktorindkomsten« i alle erhverv omkring 50 procent.

Hvis den generelle statistik holder stik i forhold til Schades Papirindustri, så har lønomkostningerne været omkring 4-500.000 kroner. I 1930'erne var »nominalt-lønnen« ifølge samme kilde mellem 132-147 øre - et gennemsnit på cirka 140 øre.

Med en arbejdsdag på otte timer i seks dage giver det en gennemsnitlig årsløn på 3-4000 kroner, hvilket gør det muligt at skønne, at der i 1930'erne nok har været ansat 120-30 medarbejdere i virksomheden med en gennemsnitlig årsløn på omkring 3.500 kroner.⁴⁵

Ifølge fødselsdagsinterviewet i 1944 med Johannes Schwartz har virksomheden her højest været oppe på 80 medarbejdere. Det rene regnestykke siger så her, at ledelsen og medarbejdere med funktioner, der ikke måtte nøjes med »normallønnen«, der årligt var 3.360 kroner, så enten er blevet aflønnet med det, der svarer til differencen, omkring 150.000 kroner.

Eller at der på papirfabrikken har været større øvrige driftsomkostninger end det statistiske gennemsnit. Eller at arbejderlønninger på papirfabrikken har ligget pænt over »normallønnen« på de her anførte gennemsnitlige 1,40 kroner i timen.

Ledere efter Schades fratræden

I en efterfølgende aftale til ansættelsen i 1935, underskrevet af Johannes Schwartz 20. februar 1936 er fordelingen af Repræsentant »Elisius Jensens Provision«:

1) Hoki, Horsens, »papir, poser og smaating«, 2) Oceka. Der er kun nævnt provision ved salg til dette firma i København. 3) Chr. Kjærgaard, Nr. Sundby, poser, papir og smaating. 4) Aalborg, hvor Elisius Jensen havde et personligt salg efter nærmere aftale.

Virksomhedens produktionsmæssige aktiver ses belyst ved, at 1. maj 1938 figurerer ejendommen Frederiksdal Allé 7 til en værdi af 108.555,10 kroner og Asylgade 5 til en værdi 45.000 kroner. Der var dette år en kasse-, vek-

Landsretssagfører Gunnar Lohjær
B. Nørre - Ebb. - Tø. - Børst. - Jacobsen
Telefon 111 - 112 - 113 - 114 - 115 - 116 - 117 - 118 - 119 - 120 - 121 - 122

Mellem underskrevne Schades papirindustri og Vestjyllands papirposefabrik A/S Skive, og nævnte prokurister, Peter Dahl og Christian Elisius Jensen, begge Skive, er indgået sålydende

Overenskomst

Peter Dahl og Christian Elisius Jensen udnevnes til direktører fra 1. maj 1952 at regne.

Indkomster

Originalen stemplet til 1916,00.

sel- og postgirokonto beholdning på 7.167,26 kroner, et varelager med tilgodehavender på 516.308,14 kroner og en inventarkonto på 180.804,83 kroner. Det giver samlede aktiver på 859.835,33 kroner.

Overskud, »bruttofortjeneste« angives at være 257.481,98 kroner og årets overskud eller som det hedder, »Overførsel til næste Aar« 18.317,87 kroner.

Det er ikke stort og prangende, men ser ud som et større produktionsfirma i god drift. Med Frederiksdal Allé 7 som det dominerende hovedsæde, og som det fremgår med salg hovedsageligt i Jylland, men også i København til Oceka.

Det er konstaterbart, at det oprindelige Tambohus eller Frederiksdal blev nedrevet i 1938. Ifølge oplysninger fra datteren af den senere direktør Christian Elisius Jensen, Ebba Lützow Bruun, flyttede Elisius Jensen i 1939 ind i et nybygget Frederiksdal Allé 5, hvor »nedrivningen af Tambohuset knapt var færdig, da vi flyttede ind ...«

Christian Elisius Jensen var blevet ansat som provisionslønnnet repræsentant for »Firmaet A/S Schades Papirindustri og Vestjyllands Papirposefabrik fra 1. Juni 1935 med Repræsentation for Selskabet i det nordlige og østlige Jylland med Undtagelse af Aalborg og Nørresundby...«

Provisionsaflønningen aftaltes med et maksimum på 14 procent af avancen ved salg, med deltagelse i »Firmaets Tab« og en formentlig garanteret årlig minimumsprovi-

Schades på Øster Fælledvej i 2020. Foto: Privat

sion på 1.344 kroner⁴⁶, hvor firmaet »tilskyder det Beløb, »der ikke indtjenes ved Provisionen«, underskrevet af Johannes Schwartz på firmaets vegne.

Som anført var Christian Elisius Jensens kommuneskat i 1940-41 på 418,20 kroner, hvilket med årets skatteprocent på 14,2 giver en årsindkomst på 2.945,70 kroner. Det går helt tydeligt godt med Elisius Jensen i firmaet, hvilket også bliver karrierefremmende.

Med virkning fra 1. maj 1952 blev der »mellem ... Schades Papirindustri og Vestjyllands Papirposefabrik A/S, Skive og ... prokuristerne Peter Dahl og Christian Elisius

Jensen ...« indgået overenskomst om, at de skulle efterfølge Schwarz som direktører.

Peder Dahl med den tekniske, Elisius Jensen med den merkantile ledelse, »leder af kuponrulleafdelingen og mulig repræsentation.« Underskrevet 26. august 1953, medunderskriver Johannes Schwartz.

Den afgående direktør skulle ifølge Elisius Jensens datter have været godt tilfreds med de to efterfølgere, fordi de »supplerede hinanden udmærket gennem deres gode samarbejde.«

Den delvise genpart af overenskomsten til udnævnelsen

af de to direktører, Peder Dahl og Christian Elisius Jensen som efterfølgere for direktør Johannes Schwartz, underskrevet 28. august 1953, er venligst stillet til rådighed af Elisius Jensens datter, Ebba Lützow Bruun.

De mangeårige direktører for Schades Papir fratræder i 1968 og 1969. Først Christian Elisius Jensen, herefter Peder Dahl, der ifølge Skive Folkeblad 12. maj 1969 afløses af Poul Hjalmar Sørensen, der er direktør indtil sin død i 1975.

Slutspil for Schade Nordic

Ifølge Skive Folkeblad 12. januar 2011 fyrer Schade Nordic A/S 15 ansatte, så der nu er 21 medarbejdere tilbage. Ifølge Berlingske Tidende 13. september 2013: Koreanere køber danske Schades for tæt ved kvart milliard, Schades ... er solgt til koreanske Hansol Paper. Sælgerne er kapitalfonden Capidea og Danebrog, der er kontrolleret af erhvervsmanden Laurids Jessen.

Herefter er Schades A/S⁴⁷ en mindre virksomhed på Øster Fælledvej 5, der stadig fremstiller papir og pap ilfg. Virksomhedsbeskrivelsen⁴⁸. Ifølge Skive Folkeblad opkøbes det af sydkoreanere opkøbte firma af det amerikanske Iconex, et multinationalt firma, som er leverandør af blandt andet papirvarer.⁴⁹

På Øster Fælledvej 5 er der nu et anpartsselskab, Schade Nordic Aps, med p.t. 26 ansatte, en tysk direktør og ejer, der er registreret som bosiddende i Nordtyskland, Adelheidsdorf, syd for Hamborg.⁵⁰

Den 31. oktober erfarer Skive Folkeblad, at de tyske ejere vil lukke Schades Nordic i Skive. Selv vil den tyske ejer ikke kommentere oplysningerne over for avisen. Men tilbage står, at det snart er slut for en af de ældste virksomheder i Skive.

Kilder, litteratur og andet benyttet materiale

125 år på Skiveegnen, Salling Bank, Niels Mortensen, <https://www.sallingbank.dk/Default.aspx?ID=2071>
 Bogen om Skive, 1926.
 Byvedtægter for Skive Kjøbstad 1858, Rigsarkivet. *Vedtægt for Brandvæsenets ordning i Skive Kjøbstad*. Vedtaget af Skive Byraad 13. dec. 1873, erstatter vedtægter fra 1858
 Dagbladet København 21. sept. 1859, Skifteindkalde til Kjøbmand P. Knoths Bo.
 Danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet, <https://danmarkshistorien.dk/>
 Dansk Center for Byhistorie, <http://ddb.byhistorie.dk/>
 Dansk Penge Historie, bd. 1-3, Nationalbanken 1968.
 Den Danske Atlas, E. Pontoppidan, Cap. XIII. Om Skivehuus Amt eller Salling Land. 1763-1781.
 Havnen midt i Jylland, flere forfattere, Skive Havn 1994.
 Historie/Jyske Samlinger, Bind Ny række, 19 (1991 - 1993) 3, Dansk købstadlovgivning i middelalderen
 Moltke, Kai, i Pengemagten og Kongekuppet i 1920, udgivet sidst 1979 på Skipper Klement.
 Hans Smidth, maleri af Skive Kirke og Tambohuset o. 1870, Skive Kunstmuseum
 Mundtlige oplysninger fra datteren af den senere direktør Chr. Elisius Jensen, Ebba Lützow Bruun.
 Politivedtægt for Skive Kjøbstad, publiceret i Skive Folkeblad 03. - 09. sept. 1884.
 Resens Atlas, Skive, kobberstik 1677
 Rigsarkivet, Brandtaksationer, <https://www.sa.dk/find/#q=Brandtaksationer&side=1>
 Rigsarkivet, Folketællinger, <https://www.sa.dk/10-soegesider/da/rif/rif-collection/7>
 Rigsarkivet, J. C. Hansen, Håndskriftssamlingen, J.C. Hansens samling, Arkivserie: Optegnelser vedr. Skive Købstads historie på sedler. Løbenummer: 19. https://www.sa.dk/daisy/arkivskabers_arkivserier?a=&b=&c=skive+k%C3%B8bstad&d=1&e=2016&f=&g=&h=&ngid=13710402&ngnid=&heid=13710970&henid=13710970&epid=13710970&faid=11&meid=&m2rid=&side=1&sort=&dir=&gsc=&int=&ep=&es=&ed=
 Samling af Anmeldelser til Handelsregistre, nr. 11, nov. 1915
 Skivebilleder.dk
 Skive Folkeblad, avisarkivet.
 Skive Lokalkrav. <https://arkiv.dk/>.
 Transatlantisk Kompagni, <https://www.gullaschbaronen.dk/transatlantiske-kompagni/>.
 Vedtægter og forhandlinger vedr. Skive Købstads kommunale styrelse, D27 - 71, 1886 (1690-1885). Rigsarkivet, Viborg.
 »Viborg Samler«. Beretning for 11te Juli 1786, refereret efter Lolland-Falsters Stiftstidende 01. juni 1886.
 Virksomhedsoplysninger om Schade A/S, <https://www.proff.dk/firma/schades-as/skive/producenter/GKFI3EI016D/>.

Om forfatteren:

Johan Nielsen, lektor emeritus.

Embedseksamen, cand. mag. fra Aarhus Universitet 1971, historie og samfundsfag.

Ansæt på Skive Gymnasium og HF 1971-2008.

Formand for gymnasielærernes historielærerforening indtil 1979, censor for universiteternes historieuddannelser, i censorformandskabet indtil 2013.

Noter og henvisninger

1. <http://www.skivebilleder.dk/index.php/Byens-Gader/Frederiksdal-Alle/Godtfolk-i-baghaveb-til-Frederiksdal-Alle-07-ca-1900>.
2. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=77571#77571,13412178>.
3. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=70074#70074,12847719>. I »Forhuset«, det vil formentlig sige det oprindelige Tambohuset, bor der 23 personer, heraf 13 børn.
4. Skive Folkeblad 19. sept. 1913 i en præsentationsartikel af Vestjyllands Papirposefabrik hedder det »... Og i den nyopførte Fabriksbygning i Frederiksdal ses 2 moderne Papirposemaskiner i virksomhed.«
5. Se http://historisksamfundskive.dk/9-historie/skive-by-og-opland/254-hald-mejeri-og-andelsmejeri#_Toc50970304.
6. Schades Rulle Papir Industri ses optræde som firmanavn første gang i Skive Folkeblad 4. august 1915, hvor der refereres fra »Det danske Købestævne i Fredericia« 03. august. Dog ved vi, at Frederik Schade erhvervede Frederiksdal i 1912, hvor han i 1913 byggede ny fabriksbygning ud over de her erhvervede bygninger.
7. Skive Folkeblad 25. 05. 1915.
8. Se Skive Folkeblad 03.06. og 17.06.1938.
9. I 1901 boede Frederik Schade i Frederiksgade, blev forlovet samme år, gift i 1902, er registreret med bopæl i Voldgade i 1906 folketællingen, og det fremgår af annoncering i Skive Folkeblad 04.09.1906, at Schades 4 værelses lejlighed i Voldgade vil være til leje fra oktober 1906. Heraf kan man formentlig slutte, at den endelige overtagelse af Vestjyllands Papirposefabrik med privatbolig i Asylgade 5, Matr.Nr. 168 er foretaget, og at familien Schade så flytter til Asylgade.
10. Se Skive Folkeblad 03.06.1938 og 13.11.1962.
11. https://issuu.com/ulrikgerdes/docs/jms_100aar_bog_proof.
12. <https://www.sallingbank.dk/Files/Billeder/filer/Om%20banken/Jubilaumsbog/Velfaerdsamfundet.pdf>.
13. Fremgår af 1901 folketællingen, i foregående folketællinger regi-

streret som Kjøbmand, http://ddd.dda.dk/asp/alle_opl.asp.

14. Beskrevet i Skive Byarkiv med foto af familien, <https://arkiv.dk/vis/3584304>.

15. Både familien Just og bygningen med købmandsforretning og privat beboelse er beskrevet i Skive Byarkiv, <https://arkiv.dk/vis/3583006>.

16. Skive Folkeblad 23.10.1893

17. Fremgår af Skive Folkeblad 13.12.1899, hvor »Købmand« Schades indkomst og skatteansættelse omtales og Skive Folkeblad 02.11.1900, hvor »Fabrikant Schades ... Papirposefabrik« omtales.

18. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=23531#23531,2709870>.

19. Selv om kirkebogen, muligvis fejlagtigt, registrerer Jens Aug. Schade som født i Asylgade 10. januar 1903, se folketællingen 1906, hvor familien Schade er registreret boende i forhus, Voldgade, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=16715#16715,635564>.

20. Selv om Jens Aug. Schades lokale tilknytning ikke var fremtrædende, så var digteren Tøger Larsen (1875-1928), Jeppe Aakjærs penneven gennem 25 år, mentor for den unge Jens August Schade og lod ham få trykt digte i sit tidsskrift Atlantis.

21. Kirkebogen 1903 <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=169190#169190,28408480> a

22. 1906 folketællingen, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=16715#16715,635564>.

23. 1906 folketællingen, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=16694#16694,634537>.

24. Oplysninger fra 1911 folketællingen, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=69022#69022,12798495>

25. Se 1890 folketælling, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=62426#62426,12351606>. Matr. No. 162 er streget ud og erstattet af 26a, medens feltet Gade No. er anført som 168. Formentlig en fejlskrivning af 162.

26. Se 1906 folketælling, foregående noter. Privatboligen har formentlig været den, der kan ses på foto fra 1960 af Skive Tømmerhandel.

27. 1906 folketælling, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=16694#16694,634530>. Der boede her også 3 ansatte på Skive Tømmerhandel.

28. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=70074#70074,12847719>.

29. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=70075#70075,12847723>.

30. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=70077#70077,12847812>.

31. Se <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=77571#77571,13412167>.

32. Skive Byarkiv, <https://arkiv.dk/vis/2783512>.

33. Se afsnit om gullaschtid og bankkriser i Skive i 1920'erne.

34. Se <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/landmandsbankens-krise-i-1922/>.

35. Der er og har været en lang række myter omkring dette selskab, især fremført som en konspirationsteoretisk affære af Kai Moltke i Pengemagten og Kongekuppet i 1920, udgivet sidst 1979 på Skipper Klement.

36. Se Dansk Penge Historie, bd. 3, s. 152-53, hvor der er en rimeligt detaljeret beskrivelse af de lokale pengeinstitutters aktiviteter i 1920'erne.

37. Desværre viste et materiale fra Rigsarkivet 1923-25 sig at være et købmandsfirma, Schade & Co. i Næstved. Arkivbetegnelsen er Schade & Co. 1923-25, Kladde. Erhvervsarkivet 02811. Købmandsfirmaet Schade & Co.

38. Stillet til rådighed af Ebba Lützw Bruun, datter af Chr. Elsius Jensen, Schade direktør 1953-1968.

39. Se Retsinformation, <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/1922/149>, hvor det fremgår, at der løbende er ændret i Lov om Indkomst- og Formueskat til Staten.

40. Åbne skattebøger, offentligt tilgængelige på kommunekontoret ophører med at eksistere 1960.

41. Alle skattemæssige oplysninger er hentet fra Skattebøger og Adressebøger for Skive By / Købstad / Landsogn, se <http://gadgaard.eu/skattebogen.html>.

42. Til Skive Landsogn hører 1921-22 iflg. årets Skattebog, <http://gadgaard.eu/skatte%C3%B8ger/1921-220001.pdf>: Gl. Skivehus, Odgaardsvej, Fredensgade, Godthaabsvej, Sanatoriet (Resenlund), Thorupsgade, Holstebrovej, Havnevej, Havnen, Fredensgade, Resenvej, Thomsensgade, Skivehus Have, Højskolen, Allegade.

43. Dansk Pengehistorie 3, s. 152, Skattebogen 1926-27, <http://gadgaard.eu/skatte%C3%B8ger/1926-270001.pdf>.

44. Refereret i Skive Folkeblad 16. okt. 1928 og 9. jan 1932, S. Bjerre og S. Mehlsen frifindes men med den modifikation, at de »har gjort sig skyldige i svigagtigt Forhold over for Banken, men Straffen må anses for bortfaldet i Medfør af Straffelovens § 66 om Forældelse.«

45.

Regnskabstal for Schades Papirindustri og Vestjyllands Papirposefabrik A/S 1937-1939

Driftsomkostninger **Løn ca. ½ heraf**

8-900.000 kr. 4-450.000 kr.

Normaltimeløn

1,4 kr. Ugentl. Arbejdstid 48 timer - 1 50 uger - 2400 timer årligt i alt

Årl. arbejds løn for en gennemsnitsarbejder 1,4*48*50

Årsløn 3.360 kr.

Antal arbejdere med normaltimeløn 425.000/3360 - 126 arbejdere

Kontorudgifter København Aalborg

21.156 6.807

Aktiver i produktionen

Frederiksdal Alle 7 - 108.555

Asylgade 5 - 45.000

Kasse-, veksle- og postgirokonto beholdning - 7.167,00

Varelager, tilgodehavender - 180.804

Samlede aktiver - 859.835

Bruttofortjeneste - 257.481

Overførsel til næste Aar - 18.317

46. Hvis overenskomsten skulle sikre en minimal årlig provision på 9.600 kr., kunne årets skat af 9.600 kr. med skatteprocenten i Skive i 1935 på 19,6 beregnes til 1.862,40 kr., hvilket er urealistisk meget for en prokurist Der må have været tale om 14% af et minimum på 9.600 kr., mindst 1344 kr., hvilket ville betyde en skat dette år på 263,42 kr. 47. Der er kun sparsomme virksomhedsoplysninger, se <https://www.proff.dk/firma/schades-as/skive/producenter/GKF13EI016D/>.

48. Se <https://cvrapi.dk/virksomhed/dk/schades-nordic-as/30528956>.

49. <https://www.iconex.com/>, se Skive Folkeblad 08.11.2018.

50. Se <https://cvrapi.dk/virksomhed/dk/schades-nordic-as/30528956>

51. <https://arkiv.dk/vis/3730926>.

Min mor red med kongen over grænsen hen, da Sønderjylland blev dansk igen...

Af Henning Just

I år fejres det, at det er 100 år siden, at landets daværende konge, Christian den Tiende, red over den gamle grænse ved Frederikshøj tæt på Christiansfeld og dermed markerede, at et stort flertal af nordslesvigere stemte det nuværende Sønderjylland hjem til Danmark efter 56 år som tysk. Skibonitten Eli Fredskilde, 81 år, er datter af Johanne Braren, der var den lille pige, som kongen løftede op på sin hest ved den historiske begivenhed.

Da Eli Fredskilde var fire-fem år spurgte hun en dag sin mor, hvem det var, som var på det på foto, der havde en fremtrædende plads i familiens stue i Aarhus.

På den måde fik hun fortalt, at hendes mor, Johanne Braren, var med til at skrive danmarkshistorie, da hun

som knap ni-årig den 9. juli 1920 tog med sin mor til folkefesten ved den gamle grænskro i Frederikshøj.

Her red kong Christian den Tiende på sin hvide hest over den gamle landegrænse til Tyskland ved Kongeåen for at markere, at Sønderjylland igen var en del af det danske rige, efter at det ved krigen i 1864 var blevet tysk.

Efter genforeningsfesten fik pigen på den hvide hest tilsendt det originale foto med en håndskrevet hilsen fra kongen: »Til Johanne fra Christian Rex«. Billedet med kongens hilsen står i dag fremme i Eli Fredskildes hjem.

»Det var ikke noget, min mor snakkede om med mindre hun direkte blev spurgt, men selvfølgelig er det da en begivenhed, der har fyldt i vores familiehistorie,« siger Eli Fredskilde.

Eli Fredskilde med det originale foto af hendes mor på kongens hvide hest den 9. juli 1920. Foto: Privat

Eli Fredskildes mor modtog kort tid efter folkefesten det originale foto med en håndskrevet hilsen fra kong Christian den Tiende. Foto: Privat

*Kongens hvide hest Malgré Tout var fra Himmerland, og ligger i dag begravet ved Visborggård under stenen, der fortæller historien. Også her blev 100 årsdagen markeret i sommer.
Foto: Marianne Andersen*

»Min mor levede efter mottoet: Den der lever stille, lever godt, forklarer Eli Fredskilde, der kom til Skive-egnen, fordi hendes nu afdøde mand blev ansat som lærer ved skolen i Ramsing. Selv arbejdede hun i næsten 30 år som kontorassistent i Spøttrup Kommune.

I landets aviser

Dagen efter kongens ridt over den gamle grænse prydede forsiderne i mange af landets aviser billedet af kongen med Eli Fredskildes mor siddende foran ham på hesten.

Johannes mor, Elisabeth Braren, der var præstefrue og meget dansksindet, tog datteren med til folkefesten. Datteren var klædt i en hvid kjole med rødt bånd om livet og ærmerne og havde røde sløjfer i håret.

Da kongen kom forbi på hesten, rakte den lille pige blomster og flag op til kongen, der spontant spurgte moderen, om han måtte løfte Johanne op til sig på hesten,

hvor hun blev symbolet på den røvede datter, som vender frelst tilbage.

Den lille pige kunne ikke se sin mor i menneskemængden, så da hun kom ned fra hesten igen, græd hun. For det var følelsesmæssigt en voldsom oplevelse for hende.

Kongen bevarede kontakten

Efter den skelsættende begivenhed bevarede kongen kontakten til familien Braren. Han bad om at få at vide, hver gang der skete noget afgørende i Johanne Brarens liv. Således fik hun i konfirmationsgave et armbånd fra kongefamilien, og til sit bryllup fik hun en sølvopsats med kongens monogram.

Og når kongen og dronningen var på slottet i Gråsten, kom de også altid på besøg i præstegården i Højer for at hilse på familien.

Kontakten med kongefamilien fortsatte efter kongens

Folk flokkedes om kong Christian den Tiende, da han den 9. juli 1920 red over den grænse ved Kongeåen, som blev etableret, da Danmark led et forsmædeligt nederlag i krigen i 1864.

død i 1947, men da hans enke, dronning Alexandrine, døde i 1952 var det slut.

Eli Fredskildes mor var født i 1911, og i 1914 blev hun adopteret af præstefamilien, der ingen biologiske børn havde.

»Det var hårde tider for mange familier i det nuværende Sønderjylland dengang. Så hårde, at nogle familier ulukkeligvis blev tvunget til at aflevere deres børn på børnehjem«, siger Eli Fredskilde.

Håndskrevne folieark

Eli Fredskildes mormor, Elisabeth Braren, har skrevet sine erindringer - håndskrevet med pen og blæk på folieark. Dem renskrev Eli Fredskilde i 2006 og udgav bogen »Pigen på den hvide hest«, ligesom Eli Fredskilde opbevarer det oprindelige manuskript.

Bogen kan købes på Genforeningsmuséet, som frivilligt etablerede ved Frederikshøj, da man i 1995 kunne markere 75-året for genforeningen.

Det var et meget højtideligt øjeblik, da Christian den Tiende red over den gamle grænse ved Frederikshøj Kro, som i dag hedder Den Gamle Grænsekro.

I 1935 forlod Johanne Braren Sønderjylland til fordel for Aarhus, hvor Eli Fredskilde blev født i 1939.

I jubilæumsåret har Eli Fredskilde fortalt historien igen og igen.

»Jeg har ikke tal på, hvor mange journalister jeg er blevet kontaktet af. Men det er da også en interessant og sjov historie«, siger Eli Fredskilde.

Selv har Christian den Tiende i sin dagbog skrevet følgende om oplevelsen:

»Så overvældende var den Modtagelse, at jeg følte mig dybt grebet. Og da en lille Pige senere rakes op imod mig med en Buket Blomster, så lagde jeg i det Kys, jeg trykkede på hendes Pande, al den Glæde og Taknemmelighed, jeg selv følte, og da det lille væsen selv slog sine Arme om min Hals, havde jeg Følelsen af selv at have taget Sønderjylland i mine Arme - nu da den lille Pige tillidsfuldt sad foran mig på Hesten.«

Eli Fredskilde bor i Skive og arbejdede i næsten 30 år som kontorasistent i Spøttrup Kommune. Foto: Privat

Om forfatteren

Henning Just er journalist, født i Skive og har været ansat på Skive Folkeblad fra 1986 til 1998 og herefter på Viborg Stifts Folkeblad. I 1992 blev han af Dansk Journalistforbunds kreds for Midt- og Vestjylland tildelt hædersprisen »Den Gyldne Blok« for afdækning af det, der reelt blev afviklingen af Skive Sygehus. I sin fritid står han bag Forlaget Just, ligesom han siden 2017 har været redaktør af Skivebogen.

Tre lokale genforeningssten - og én der er blevet væk

Af Henning Just

2020 har på trods af coronasmitte stået i jubilæets tegn for 100-året for Sønderjyllands genforening med Danmark i kølvandet på fredsslutningen efter Første Verdenskrig. I 1920 blev genforeningen fejret over hele landet, og på Skive-egnen blev der med stor offervilje og hårdt arbejde i en tid, hvor hesten var trækraften, rejst fire mindesten i Skive, Rødding, Otting og Glyngøre. De tre af dem findes endnu, mens den fjerde - Glyngøre-stenen - er forsvundet på mystisk vis.

Umiddelbart lyder det højst mærkværdigt, hvordan en flere tons tung mindesten kan blive væk. Men det er ikke desto mindre tilfældet med den mindesten for genfor-

Billedet her af en gruppe lokale gymnaster er taget ved Glyngøre-stenen i 1927. Foto: Sallingsund Lokalarkiv

eningen, som borgere i Glyngøre satte op på hjørnet af det nuværende Kirkestræde og Durupvej kort tid efter genforeningen i 1920.

Et fotografi fra 1927 med navngivne lokale gymnaster synes at være det eneste bevis på, at Glyngøre overhovedet har haft en genforeningssten. Hvor den siden er blevet af, er der umiddelbart ingen viden om - heller ikke hvornår den forsvandt.

Sallingsund Lokalarkivs daværende leder, nu afdøde Kristian »Barber« Pedersen, forsøgte for nogle år siden at finde ud, hvad der er sket med den store sten.

»Og i 2019 efterlyste vi både i Skive Folkeblad og i vores medlemsblad folk, der vidste noget om, hvad der er blevet af stenen. Men det gav intet resultat, for der kom slet ingen henvendelser,« siger lederen af Sallingsund Lokalarkiv, Aksel Østergaard.

Kristian Barbers teori var, at stenen på et tidspunkt er blevet brugt som trappe, og at den ligger et eller andet sted med inskriptionen nedad.

»Vi ved, at stenen blev rejst på initiativ af doktor Halk, og at den forsvandt, da huset på Durupvej 26 blev opført. Men her ender sporene,« siger Aksel Østergaard, der har en teori om, at stenen muligvis indgår i fundamentet under huset.

Men vi aner det ikke, tilføjer arkivlederen, der håber, at omtalen i Skivebogen kan give nye oplysninger om den forsvundne genforeningssten.

Med den forsvundne sten i Glyngøre er der nu tre genforeningssten tilbage på Skive-egnen.

Kæmpestenen i Rødding fra Nymølle var en af de første i landet, der blev stillet op - et halvt år før afstemningen i februar 1920. Foto: Privat

Kæmpestenen i Rødding

Den største af dem er den næsten tre meter høje godt 11 tons tunge granitsten, der står på en gravhøj på et højdedrag bag ældrecentret i Rødding. Stenen var både en af de største og en af de første, der blev rejst i det gamle Viborg Amt.

Allerede et halvt års tid før afstemningen i februar 1920 stod stenen på sin høj. Men initiativtagerne ventede dog med den officielle indvielse til genforeningsdagen den 9. juli 1920.

Stenen blev fundet ved Nymølle Teglværk, hvor den blev gravet ud af en lerskrænt. 20 mand arbejdede i to dage med at få den læsset på en svær blokvogn. Derefter trak otte heste vognen med stenen til Rødding, hvor yderligere fire heste blev spændt for.

Lange tove blev fastgjort til blokvognen, og de 12 heste fik hjælp af mange mennesker til at trække stenen hen over marken til højen. Undervejs sank vognen i til navet, hvor den stod natten over. Dagen efter blev vognen gravet

fri, og ved hjælp af planker blev den trukket helt hen til gravhøjen.

Derefter tog det 20-30 mand fire dage og aftener at få stenen klodset op og rejst på højen.

Det var især medlemmer af valgmenigheden med pastor Bjerre i spidsen, der stod for det møjsommelige arbejde, der beskrives som en fest, hvor det hårde fysiske slid gik som en leg under sang og spøg.

Det kostede 1500 kroner at få billedhuggeren Hansen-Jacobsen fra Vejen til at hugge inskriptionerne i stenen. Pengene blev indsamlet ved frivillige bidrag fra sognets beboere.

Inskriptionerne

Pastor Bjerre formulerede teksten på stenen, hvor der på forsiden står:

Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark 1920

20-30 mand baksede i fire dage for at få stenen trukket op på kæmpehøjen i Rødding. Foto: Privat

Til den lykke man aldrig saa mæge saa end lever den gamle af dage.

Den sidste sætning er fra N. F. S. Grundtvigs »Fædreland«.

På bagsiden af stenen står der: Nymølle gav stenen. Egens beboere slæbte den herop.

Stenen blev afsløret den 9. juli, hvor de lokale beboere efter en festgudstjeneste i Rødding Kirke gik ud til den

blomstersmykkede høj ledsaget af faner og musik. Her holdt pastor Bjerre afsløringstalen, og man sang Henrik Pontoppidans genforeningssang: »Det lyder som et eventyr«.

Der er en tinglyst deklaration på højen og mindesmærket som offentlig ejendom.

Stenen i Otting

Ved Otting Kirke står en genforeningssten, som blev afsløret af pastor Kragh-Müller på genforeningsdagen.

Egentlig skulle stenen være anbragt på Jeghøj ved Odense, der er Sallings højeste punkt. Men stenen var så tung at flytte, at man i stedet valgte at stille den op ved Otting Kirke, der ligger omkring to kilometer fra Gammelhede i Rødding Sogn, hvor stenen blev fundet.

Om begivenheden skriver Skive Folkeblad den 10. juni 1920 blandt andet:

»I går foregik transporten. 40 mand med 14 spand heste drog af sted for at bringe kolossen hjem. Det lykkedes at få den i skred, men et sted ikke langt fra Ny Spøttrup holdt det hårdt, og man måtte ase i cirka tre timer, inden det vanskelige punkt blev overskredet. Men siden gik det forholdsvis jævnt og skikkeligt. Opad fik de mange heste lov til at lægge kræfterne i, nedad overlodes styret til et enkelt par.«

»Man kørte ad Krejbjerg, Grundvad og Balling Nermølle, og klokken 9 i aften nåedes bestemmelsesstedet, Otting Kirke, hvor stenen nu er læsset af og anbragt mellem kirkegårdsdiget og landevejen. Der havde naturligvis samlet sig en mængde mennesker for at overvære begivenheden, og kvinderne fra nabolaget beværtede alle med kaffe og brød.«

Det var gårdejer Kristen Sveigaard i Otting, der i 1919 foreslog at rejse en mindesten for den genforening, som man forventede året efter.

Inskriptionen på stenen lyder på forsiden:

Stenen her i Otting skulle egentlig være placeret på Jeghøj, der er Sallings højeste punkt. Foto: Privat

Et møjsommeligt arbejde var det for 100 år siden at slæbe den godt 11 tons tunge sten op på oldtidshøjen. Foto: Privat (Rødding-stenen)

Mindestenen i Krabbesholms have står under et stort egetræ. Foto: Privat

Til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark 1920

På bagsiden lyder den indhuggede tekst:

Gammelhede skænkede mig

Oddense-Otting rejste mig

Ligesom i Rødding blev stenen afsløret i forbindelse med en festgudstjeneste i Otting Kirke den 9. juli 1920.

Stenen ved Krabbesholm

Den yngste af de tre lokale genforeningssten er stenen i haven ved Krabbesholm Højskole. Den blev afsløret godt to måneder senere end stenene i Rødding og Otting - nærmere betegnet den 19. september 1920 i forbindelse med et arrangement »tre dage på højskole«.

Stenen blev afsløret af højskolens forstander Olav Kjems - bror til Hjalmar Kjems, der var Skives borgmester fra 1914-16. Han sluttede sin tale med ordene:

»Nu er det kommen sammen, der var bundet sammen med stærke bånd, og denne sten skal minde os om vor pligt hertil og tale til kommende slægter.«

Rundt om stenen ligger 21 mindre sten, der er skænket af landsbyer og sogne i Salling og Fjends. De symboliserer sammen med hovedstenen den nye forening og sammenholdet mellem Danmark og Sønderjylland.

Redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, fremlagde ved afsløringen en mindebog, hvor alle bidragyderes navne var indskrevet - og han tilføjede, at der stadig manglede at blive indsamlet 200 kroner til projektet. Samtidig blev alle deltagere i højtideligheden opfordret til at skrive i mindebogen.

I mindebogen kan man blandt andet læse følgende tekst:

»1920 skal mindes gennem alle Tider som det Aar, da Ret og Billighed satte Danmark en ny Grænse, der skal vare saa længe, som det danske Folk selv holder fast ved Ret og Billighed. Den er bygget paa de danske Sønderjyders forunderlige haab om at vinde en national Grænse. De vandt den gennem Trængsel og Lidelse. De vandt den til trods for Prøjsens Vælde. Alle danske Kvinder og Mænd beundrer deres Mod, Udholdenhed og Trofasthed. Deres Tro og Haab. Deres Sejr til sidst! Taknemmelighed og ærligt Venskab skal møde dem. Deres Ofre skal aldrig

Mindestenen i Krabbesholm Højskoles have er omgivet af 21 mindre sten, som er skænket af sogne i Salling og Fjends. Foto: Privat

glemmes i Danmark. Vi rejser Sten til Vidnesbyrd om det Sindelag, der mødte dem ved Hjemkomsten.«

Inskriptionen på stenen er formentligt forfattet af den komité, som stod bag indsamlingen af penge til projektet og lyder således:

For Sønderjylland

1864-1920

Ret. Vandt. Sejr

Kilder:

Skive Folkeblad, De gamle Nyheder
Grænseforeningen.dk

De fredede gravhøje - mere end blot en dyngje jord...

Af Inge Kjær Kristensen

Inspireret af den heftige debat om gelænder eller ikke-gelænder på Bette Jenses Hyw på Fur er forfatteren dykket ned i historien om de omkring 700 gravhøje og andre høje på Skive-egnen, som er fredet og i dag står som et monument over vores forfædre - de ældste fra omkring 5000 år tilbage i tiden. En storstilet indsats for omkring 150 år siden sikrede, at mange af højene blev registreret og bevaret for eftertiden.

I 2019 kom et gelænder på en fredet høj på Fur i mediernes søgelys. Sagen blev i offentligheden kendt som »Gelændersagen«,

hvor meningsforskellen mellem furboere i »Gelænderbanden« og Fredningsmyndighederne blev til en livlig mediedebat blandt andet på grund af civil ulydighed.

Sagen udviklede sig hurtigt til at blive et spørgsmål om håndtering af uforståelige regler - et problem mellem »dem« og »os«. Diskussionen bølgede frem og tilbage mellem myndigheder og furboere ... Mange har nok stået hovedrystende på sidelinjen og spurgt sig selv: »Hvor er den sunde fornuft?« Og det sidste ord er sikkert ikke sagt i denne sag.

Bette Jenses Hyw med trappe og gelænder. Højen hedder i øvrigt Stendalhøje og er en af tre med det navn. Bette Jenses Hyw forsvandt i 1962 i forbindelse med molerindvindingen - den lå hvor vejen går ned til Rødstenen. Omtrent samtidig flyttede navnet til den nu højest liggende gravhøj på Fur - nemlig Stendalhøje.

Foto: Inge Kjær Kristensen

Den velbevarede stordysse ved Krejbjerg. Foto: Jens Nymose

Undervejs i forløbet blev gravhøjen Stendalhøj, nu kaldet Bette Jenses Hyw, omtalt som en dyng jord og det er den udtalelse, der har fået mig i gang med denne artikel.

Begravelsespladser - hellige steder

På Skive-egnen er skibsnasterne ved Harre Vig, køkkenmøddingen i Krabbesholm Skov og de fredede gravhøje ikke blot dynger af jord. Det er synlige spor fra vores fjerne fortid. De ældste af de fredede høje er fra stenalderen, hvor storstensgravene - dysser og jættestuer, blev anlagt.

Krejbjerg-stordysen i Ginnerup Plantage er det eneste fredede eksempel i Skive kommune. Stordysser og jættestuer er opbygget af store sten og har en gang gående ud fra gravkammeret. Gangen har givet adgang til de døde, og vi kan se, at de har været brugt flere gange både til begravelser og har spor efter religiøse ceremonier i og ved højene. Stordysser og jættestuer er opført over en kort,

måske kun 200-årig periode i oldtiden kaldet Tragtbægerkulturen (3500-3000 før Kristi).

Gravhøjene på Dommerby Hede er også fra stenalderen. Her er tale om en hel anden type gravhøje. De stammer fra Enkeltgravskulturen (2800-2400 før Kristi) og har, som navnet antyder, en enkelt grav med én gravlagt i modsætning til jættestuerne.

Enkeltgravshøje er lave, men kan indeholde flere gravlæggelser fra omtrent samme periode, og højen blev udbygget i takt med antallet af gravlæggelser. Da højene stort set kun er opbygget af jord har de været lette at ødelægge, hvilket også skete især efter landbrugets intensive ring i slutningen af 1800-tallet. Et stort antal opløjede flint- og stridsøkser bekræfter denne aktivitet.

De fleste af de fredede høje stammer fra ældre bronzealder (1500-1100 før Kristi), hvor en helt unaturlig stor byggeiver blev sat i værk. Skive-egnen var på daværende tidspunkt et meget rigt område, og de mange bronzeal-

*Udsigten fra Sønderhøje ved Kaas. De højtliggende gravhøje kan ses viden om, men man kan også se, viden om fra højene.
Foto: Inge Kjær Kristensen*

derhøvdinge og deres slægtninge fik en flot begravelse, idet de blev begravet i deres dragter med tilhørende våben og smykker.

Over den døde rejstes en høj opført af tørv. En pragtudfoldelse til ære for den døde, og et signal til samtiden - min slægt er begravet her - vi ejer fortsat jorden - et statussymbol kan man vel kalde gravhøjen. Højene blev lagt højt i terrænet, derfra kunne der ses viden om, og man kunne se højene på lang afstand. På Skive-egnen kan de smukt beliggende bronzealderhøje besøges - tænk her på Bruddal ved Højslev, Bjørnshøje ved Glyngøre, Smediehøje og Stendalhøje på Fur og Sønderhøje ved Kaas.

I en cirka 1500 år lang periode (500 før Kristi - 800 efter Kristi) opførtes stort set ingen nye gravhøje, men gravhøjene tabte ikke deres betydning trods skift i gravskik og religion. På Skive-egnen kender vi for eksempel en urnegravplads fra yngre bronzealder ved foden af en jættestuetomt ved Hellegård i Sæby sogn, en brandgrav fra ældre jernalder ved en jættestuetomt i Gammel Hald, og ved bronzealderhøjen Galgehøj i Ørslev Kloster findes

en kistegrav fra romersk jernalder (0-200 efter Kristi). I vikingetiden (800-1066 efter Kristi) frem til omkring år 1000 efter Kristi opføres på ny gravhøje i Danmark.

Nogle af dem er meget store. De bedst kendte er Gorm og Thyras høje ved Jelling Kirke og Hohøj ved Mariager. På Skive-egnen er der ingen bevarede storhøje fra vikingetiden. Fra de overpløjede gravhøje er der fund af vikingegrave ved Hald, Rødding, Lihme og Ramsing.

Det er derfor, vi kan tale om, at gravhøjene var oldtidens hellige begravelsessteder.

Landskab, stednavne og »moderne« funktioner

Med kristendommens indførelse omkring år 1000 slutter gravhøjenes betydning som begravelsespladser - vi ved dog, at travhesten Tarok og dens ejere er begravet ved foden af en fredet høj - hvilket fremgår af et skilt opsat på »Tarok-ruten« - nord for Hagens Møllebæk. Men højene har haft mange forskellige betydninger og funktioner i årene derefter og frem til i dag.

De kuplede, lyng- og græsbevoksede gravhøje udgør

den dag i dag et karakteristisk landskabselement - de indgår i kulturmiljøet. Gravhøjene ligger i grupper eller på rækker og har gennem tiden også fungeret som kendemærker i landskabet. Nogle mener, at højene med vilje er anlagt ud til gamle færdselsårer, men det modsatte kan også være tilfældet: At færdslen har brugt højene som vejvisere i et landskab uden andre kendetegn.

Der er bevaret mange oplysninger og stednavne om højene. Navnene er nutidige, og det kan ikke bevises, at de har sammenhæng med oldtidens navne, selvom et højnavn som Styrdalhøj, Lem sogn godt kunne lede tankerne hen på vikingetiden.

Der er mange sjove eller uforklarlige navne iblandt, f.eks. Opstandelseshøj og Svinebrokhøj fra Rødding sogn, Traaen Trap, Fur og Melmadshøj i Lem sogn. Andre højnavne fortæller mere direkte om højens betydning i »nyere« tid. Det er navne som Baunehøj, Thinghøj og Galgehøj.

I Skive kommune kendes 20 baunehøje, som har været anvendt som signalposter i ufredstider, eksempelvis nævnes det, at der på baunehøjene i Thise sogn blev tændt bål i årene mellem 1807-14 (I 1807 tabte Danmark flåden til England, 1813 gik Danmark statsbankerot og i 1814 tabtes Norge til Sverige), og på baunehøjene i Vile sogn blev under »Slavekrigen« i 1848 tændt bål.

Tingsteder

Gravhøjene har også været anvendt som tingsteder, altså steder hvor retslige spørgsmål blev afgjort. I Skive Kommune findes 10 høje med navnet Tinghøj - stavemåden kan være lidt forskellig. De fem af dem er fredet. Den fredede Thinghøj på Bostrup Hede har haft stor betydning som tingsted og fungerede som sådan i flere perioder, blandt andet i 1600-1700-tallet. Højens kulturhistorie som tingsted er formidlet i Skivebogen blandt andet i 1925, 1934 og 1937.

Til Thinghøj er knyttet følgende oplysninger: »Den mærkeligste af Höiene i dette Sogn og i hele Salling er i en vis Henseende Thinghöi paa Bostrup Hede. Her holdtes nemlig forhen Herredstings-Retten for Sallingland. See Danske Atlas 4. Bind Side 720. Og der er endnu Minder blandt Folk der paa Egnen om. hvad der er foregaaet ved denne Höi. Saaledes skal en Kvinde engang være bleven henrettet uskyldig for en ringe Ting, og Pladsen, hvor hun ligger begravet, skal holde sig grøn. (Jeg har selv som Dreng hørt Tale, om at et Kvindehoved med langt flagrende Haar skal have siddet paa Stage der, og den eller dens Farfar havde seet det. naar han kjørte til Skive. Iøvrigt er Höien middelstor og omtrent i Behold.«

Andre højnavne viser, at højene har været anvendt som lokale henrettelsespladser, herunder også ovennævnte Thinghøj. Der er otte gravhøje, der bærer navne, hvori ordet galge indgår, herunder de i 1880-90'erne sløjfede Galgebjerger ved Ramsing. Af galger og andre henrettelsesmetoder er der i dag ingen fysiske spor - heldigvis kan man sige. Der er kun en enkelt erindring, som har fundet vej til os i dag, nemlig, at Jens Krag fra Bostrup by stjal marterpælen fra Thinghøj og brugte den i sin lade... og det er nu årsag til, at han hver nat kommer kørende og fragter marterpælen tilbage til højen, erindrede Marie Jespersen i 1937.

I 1973 foretog Skive Museum en arkæologisk udgravning (Noe, 1975, side 61) ved højfoden af den fredede Galgehøj, Ørslevkloster sogn. Galgehøj er en typisk ældre bronzealderhøj, beliggende på nok det højeste sted i Fjends Herred, en stor og velvoksen høj. Udgravningen afslørede ingen skeletter eller andre spor efter de henrettede. MEN der beskrives en skarpt firkantet, moderne nedgravning på 2,2 x 0,5 meter. Det er det nærmeste Per Noe kom på »skyggen af en forbryder«.

*Bostrup Hede med tinghøjen i baggrunden.
Foto: Inge Kjær Kristensen*

Nationale symboler

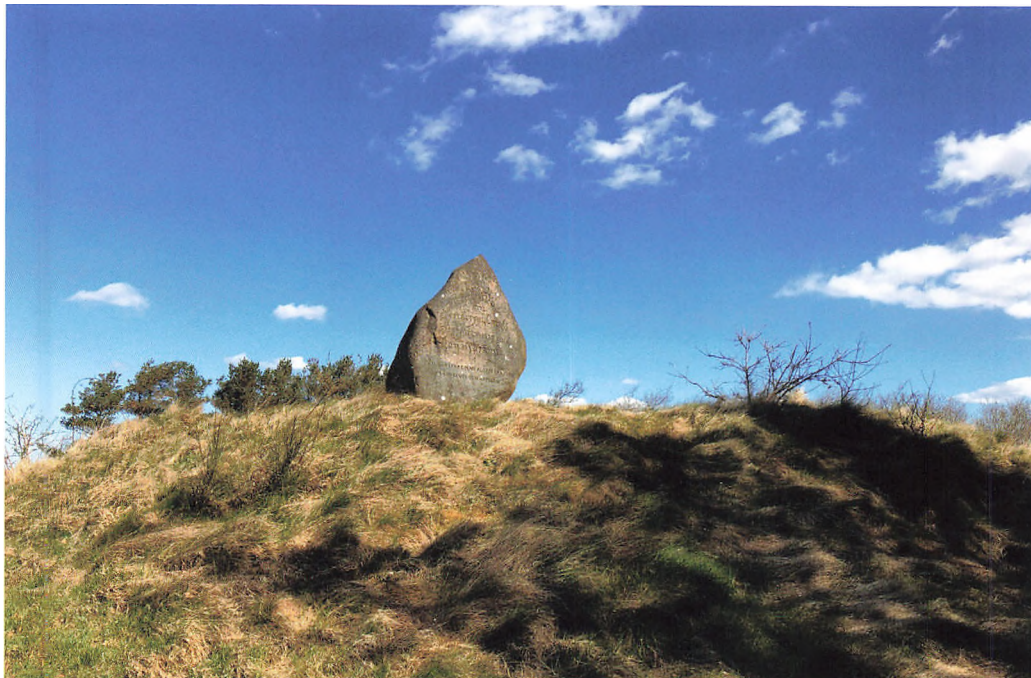
Under Nationalromantikken i 1800-tallet blev Danmark, danskhed, natur og historie emner for både forfattere og kunstnere. Tænk blot på nationalsangen, »Der er et yndigt land« skrevet af Oehlenschläger i 1803, heri står »bag højes bautastene« eller J. T. Lundbyes værker med dysser og gravhøje, køer og hyrdedrenge (for eksempel Hankehøj malet 1847) og dejlig blå himmel med svævende hvide skyer.

Gravhøjene blev nationale symboler, hvorigennem danskernes ædle og uspolerede historie kunne udtrykkes. I denne periode skabes også »Oldsagskommissionen af 1807« (senere Nationalmuseet) og oldsager fra grave blev samleobjekter, der, udover at de kunne indsendes til København, også kunne sælges, for det var blevet moderne på herregårde og blandt byernes borgerskab at eje en fin oldsagssamling.

Det er på den nationalromantiske baggrund, at Vihøj i Grinderslev sogn blev anvendt som samlingspunkt for Grundlovsfester. Ved disse fester vajede de tre nordiske rigers flag fra højens top, skriver Strandgaard i 1875.

Det er også af samme årsag, at en høj bag Rødning Kirke blev samlingssted for genforeningsdagen. Den 19. juni 1920 kunne man i Skive Folkeblad læse følgende:

»Genforeningsdagen vil blive festligholdt ved en gudstjeneste i Rødning Kirke. Efter gudstjenesten samles man ved genforeningsstenen på Magnus Nielsens høj (hedder Dybdalshøj), hvor den endelige indvielse vil blive foretaget. Det er planen hvert år at holde et stort sommermøde ved stenen med en kendt personlighed som taler. Et sådant møde vil blive holdt allerede i sommer, og man har fået løfte fra forfatteren Jeppe Aakjær, at han vil komme til stede som taler.« (Niels Mortensen, De gamle nyheder, Skive Folkeblad).

*Genforeningsstenen på højen
bag Rødding Kirke.
Foto: Inge Kjær Kristensen*

Gravhøjene under 2. verdenskrig

Nogle høje fandt også anvendelse under anden verdenskrig. I sognebeskrivelserne nævnes, at der i flere af de fredede høje var gravninger foretaget af tyskerne. Det gælder for eksempel Urhøje i Junget og flere høje på Dommerby Hede og i Skive Plantage. I nogle af højene var der synlig aktivitet, for eksempel et nedgravet fæstningsanlæg i Hathøj (Jægervej i Skive), og på toppen af Lynghøj i Junget sogn stod et vagttårn placeret.

Gravhøjene har ikke helt tabt deres betydning som nationale samlingspunkter. Meget senere, i 2005, kom nogle af baunehøjene i spil, da Danmarks nye prins, prins Christian, blev født i oktober. Med udgangspunkt i København fejredes den fællesdanske begivenhed ved at tænde 200 bål over hele landet.

Og i Skive Folkeblad kunne man læse, at torsdag den 1.5. 2014, dagen efter Valborgs aften, måtte brandvæsenet

fra Durup rykke ud til en brand i en gravhøj (Baunhøj). Ilden var opstået efter et bål på toppen af højen.

Fredede høje i Skive Kommune

I Skive Kommune findes i dag 687 fredede høje, hvilket svarer til cirka 21 procent af samtlige høje. Antallet af gravhøje har været større, og i dag har vi kendskab til yderligere 2587 sløjfede eller overpløjede gravhøje. Der bliver hele tiden fundet nye overpløjede høje, og som det seneste har arkæologer ved flyarkæologi fundet en hel del hidtil ukendte høje. Antallet af højfredninger er derimod standset; der findes yderst sjældent ukendte, fredningsværdige høje.

Strandgaards arbejde

På Skive-egnen startede registreringerne af højene allerede i den sidste halvdel af 1800-tallet, hvor lærer H.C.

*På fotoet af Urhøje ved Junget ses fredningssten, betonfundament og Dannebrog! Billedet er taget af Vagn Knudsen på befrielsesdagen den 5. maj 1945.
Kilde: Sundsøre Lokalarkiv*

Strandgaard (1836-1888) på eget initiativ foretog en højrejse til mange områder i Salling. Forud for Strandgaard havde danske præster, på opfordring af »Oldsagskommissionen af 1807«, indsendt oplysninger om fortidsminderne i deres sogne.

Fra Skive-egnen kom der lidt oplysninger om Skive, Lihme, Hjerker og Fur. Oplysningerne fra Fur blev indsendt i 1808 af O. Sørensen »Paa Fuur Ø i Liimfjorden:/Harre Herred, Salling:/ ere to:/maaske:/ Tingsteder 38 Alen lange og 8 Alen Brede, Eet Midt i sognet og et i den søndre Ende af Landet« (Adamsen & Jensen 1996, side 203).

H.C. Strandgaards systematiske højrejse af Salling er én af de ældste i landet. Hans oplysninger og kort blev afleveret til Oldnordisk Museum (altså Nationalmuseet). H.C. Strandgaard optegnede sogn for sogn Salling, og ud over at tælle og opliste de mange høje ved navn fik han også oplysninger om de folkesagn, der er tilknyttet højene.

Et eksempel på hans indsamlinger er følgende (nutidig stavemåde) fra 1869:

»I Selde sogn er 20 høje. De fleste ligger på bakkerne langs med fjorden i den nordlige del af sognet. Nordvestligst ligger Sundshøje, ni små høje, på Sundshede ved Branden. Lundhøj, som er middelstor og velbevaret, og Gammelmandshøj, som der er bortført en del af, men som endnu er en anseelig høj, ligger på Kjeldgaards mark. På Nørmark er tre høje, hvoraf den ene er temmelig hengravet. Holtshøj på Kjeldgaards mark, Tornhøj og Baunhøj på Floustrup Mark. Den sidste som er udgravet i 1863, er temmelig stor og højt liggende. Her er vid udsigt fra; man kan for eksempel se Livø, Fur, Mors, Hannes og Himmerland fra Løgstør til Hvalpsund. Lynghøj pløjes over, men er dog temmelig høj.«

Der er to folkesagn fra højene i Selde sogn - det ene er knyttet til Tornhøj på Floustrup Mark. Folkesagnet viser lidt af den folketro, der stadig var levende i midten af 1800-tallet. For også i Salling har højene været beboet af ellefolk, dværagsmede, bjergmænd og deres familier. Folketroen har formodentlig været med til at beskytte højene.

*Tornhøj på Floutrup Mark ved Selde.
Foto: Inge Kjær Kristensen*

Ellefolk

I den førnævnte Tornhøj har der i gammel tid boet ellefolk. Strandgaard fortæller (nutidig stavemåde): »Engang da en nu afdød mand, hvis børn have fortalt mig det, som dreng sad på højen tillige med en hyrdepige, tog han sig for at mane ellekonen ud sigende: Ellekone, ellekone est du herind, så skal Fanden for dig ud med 15 gloende ege-pind'. I det samme, han sagde det, lå et stykke sigtebrød mellem hans knæ på jorden. Han blev meget forskrækket derover, da han vidste, at ingen af dem havde sigtebrød med. Han fremviste brødet for flere og kunne ikke komme af med det, før en kone, »der var noget klog« tog det af ham og kastede det på ilden. Da det brændte, blev der en forfærdelig røg og kvalm af det«.

Det andet folkesagn er tilknyttet Drengshøj, som skulle være beliggende ved Floutrup. Om den fortæller Strandgaard, at en levende dreng skulle være begravet i højen i den sorte pests tid for derved at standse sygdommen. Det

er i dag ikke muligt at finde højen Drengshøj. Men i Dansk Folkemindesamling findes oplysninger om den samme begivenhed, dog i en lidt anden variant, hvor de på herregården Kjeldgaard skulle have standset kvægpest ved at grave et levende barn ned. Og nogenlunde samme begivenhed er omtalt ved en lille høj på Junget Øre.

Strandgaard konkluderer til sidst i sin beskrivelse, at der er 986 synlige og 224 sløjfede høje, og han gør opmærksom på, at der har været mange flere. Ødelæggelsen af gravhøjene er med andre ord i fuld gang, inden mekaniseringen af landbruget for alvor tager fart.

Ødelæggelser og plyndringer

I 1848 blev »Direktionen for de antikvariske Mindesmærker« etableret, med J.J.A. Worsaae som leder. Worsaae ønskede allerede i 1848, at gravhøjene kunne fredes ved tvang, men hans tanke faldt ikke i god jord. Det gjorde i 1873 derimod ønsket om at få gravhøjene registreret.

Hans Kjær renskrev i protokollen om tre høje fra Hindborg Herred, Oddense sogn, Oddense ejerlav:

56. Matr. Nr 7b. Overpløjet Høj. 0,9 x 16 M. Heri er funden en Stenalders Stridsøkse, indsendt (til Nationalmuseet) 1900, Mus. Nr. A20803. Dyrket i Ager.

57. Oddense sogn- Matr. Nr. 7b. 1.7 x 12 M. Højrest. I Toppen en stor Nedgravning til Bund. Siderne afgravet til Foden og fulde af Kartoffelkuler. Græsgroet i Mark.

58. Matr. 7b. Overpløjet Høj. 0,9 m x 20 M. Dyrket i Ager.

56-58 kaldes »Trehøje«, der ogsaa er Navn for Gaarden. I en af Højene er fundet Sværd og Kniv af Bronze, indsendt 1857, Mus.Nr. 16333, fundet i en stenet Grav. I samme Høj var tilligen fundet Urner med brændte Ben.

Jeg kan tilføje, at i dag eksisterer Trehøje ikke længere, men de lå i den nordlige del af Oddense og har givet navn til vejnavnet Trehøje.

Kontroverser

Berejsningerne gik ikke altid stille af. I 1910 var Nationalmuseets folk, Hans Kjær og Chr. Blinkenberg, i gang med herredsberetningen af Salling. Niels Sørensen, Lem, der på daværende tidspunkt fungerede som Nationalmuseets lokale mand, havde i længere tid haft en kontrovers med M. Reffsgaard fra Krejbjerg, idet sidstnævnte ofte udførte gravearbejder i højene.

Rud Kjems har i sin bog om Niels Sørensen redegjort for fejden (Kjems 2009, side 276-282), hvor Niels Sørensen i en avisartikel i april 1910 skriver et opråb til Skive-egnen, men forinden havde han gjort Nationalmuseet opmærksom på den højedelæggelse, der fandt sted i det vestlige Salling.

Det er vigtigt at understrege, at Reffsgaard intet ulovligt foretog sig, da højene på dette tidspunkt ikke var fredede, og oldsagerne kunne indsamles og eventuelt sælges. Det er dog tydeligt, at Niels Sørensen er forarget, og i et brev til Nationalmuseet gør han opmærksom på, at jættestuen ved Krejbjerg blev ødelagt og tømt af Reffsgaard, der tilmed havde ansat en hjælper til arbejdet.

Der udspiller sig en længere historie, som ender med, at Nationalmuseet stiller en række betingelser til Reffsgaard om at indstille højgraveriet, hvilket han accepterer. Senere støder vi ind i Reffsgaards navn, idet han i 1930'erne sælger sin oldsagssamling til Skive Museum for 15.000 kroner (Kristensen 2011, side 68) ved Nationalmuseets mellemkomst, og det aftales, at Reffsgaard skulle deltage i kortlægningen af oldtidsminderne og aflønnes af Nationalmuseet med et årligt beløb på 500 kroner i 10 år.

Fredningerne

De første høje blev frivilligt fredet allerede i starten af 1800-tallet. På Skive-egnen kan vi læse i sognebeskrivel-

Herred	Jættestuer	Langdysser	Runddysser	Gravkister	Høje	Andet	Ialt
Fjends	1	1			127		129
Harre					57		57
Hindborg					22	1	23
Rødding	1		1		81		83
Salling Nørre					45		45
							337

Fig.10. Høje fredet før 1937 efter K. Ebbesen.

sen, hvornår de enkelte høje er fredet. Blandt nogle af de første er Sundshøjene i Selde, der blev frivilligt fredet i 1897 (»Sb«. 8-9, 16, 18, 26 og 27). Vi kan også se, at forståelsen blandt jordejerne var voksende, og mange indgik aftaler under herredsrejserne. Under berejsningen af Rødding Herred blev der indgået nye fredninger, så tallet i Krejbjerg sogn voksede fra 13 til 30 fredede høje og i Rødding fra tre til 10.

Højene blev fredet ved lov af 7. maj 1937, og nu blev alle synlige fortidsminder fredet, og der blev lagt en 100 meter zone omkring højene, så der ikke længere kunne bygges eller plantes uden godkendelse fra myndighederne. Fredningerne blev tinglyst og noteret i Tingbogen, hvor man den dag i dag kan finde oplysningerne.

Fredningsrejserne

Fredningsloven afstedkom en ny berejsning af landet, hvor det på baggrund af de nye oplysninger skulle besluttes, om en høj var fredningsværdig. De nyindsamlede oplysninger tilknyttedes de gamle, og det er derfor muligt at følge en højs tilstand over flere årtier. En del høje, der var i god stand omkring 1900, var nu så dårlige, at de i 1937-50 ikke længere var fredningsværdige. Det var den nyberejsning af Salling, Refsgaard blev en del af som privat berejser. Han besøgte gravhøje og noterede flittigt samt gravede, hvor han fandt oppløjede oldsager eller stenki-ster.

Det er uklart, hvorfor Nationalmuseet allerede i 1949 genberejser Harre, Salling og Nørre herred, men nu er det Nationalmuseets inspektør Th. Mathiasen og H. Norling Christensen, der står for opgaven.

Fredningsrejserne afstedkom selvfølgelig en del diskussion, for hvornår er en høj fredningsværdig? I løbet af meget kort tid blev der udarbejdet retningslinjer, så arbejdet blev systematiseret og kriterierne mere ensrettede. Gravhøjene blev inddelt i gruppe A-D, hvor gruppe A bestod

af de allerede fredede høje, gruppe B var fredningsværdige, gruppe C var ikke fredningsværdige men burde udgraves før sløjfning, og gruppe D bestod af de overpløjede høje (Ebbesen 1985, side 22).

Fredningsrejserne resulterede i, at Danmark i alt fik 23.774 fortidsminder, hovedsagelig gravhøje, fredet (Nielsen 1981, side 65). I Skive Kommune var resultatet af fredningsrejserne, at omkring 450 gravhøje blev fredet. Oplysningerne om de fredede gravhøje blev tilføjet hver enkelt sb-nr. i sognebeskrivelserne, og de enkelte lods- ejere kom i besiddelse af tinglysningsdokumenter.

Tilsyn og elektroniske registre

De fredede høje er siden 1950'erne blevet besøgt af arkæologer, og den enkelte højs tilstand er noteret i sognebeskrivelsen. Siden 1990'erne er sognebeskrivelsen blevet elektronisk, hvilket gør det meget lettere at få overblik over de mange højes historie. Det var en kæmpeindsats, der skulle udføres for at få samlet og indtastet oplysningerne i et brugbart register.

Arkæologer kan sige, at det var et stort held, at man ved herredsberejsningerne valgte at gå frem herredsvis/sognevis, således at den meget praktisk anvendelige sogneopdeling blev fastholdt. På den måde har stort set ingen gravhøje skiftet navn, nummer eller tilhørsforhold trods kommunesammenlægningerne i 1970'erne og nu igen i 2007.

De samlede oplysninger og kort blev digitaliserede, og omkring 160.000 fortidsminder udgør i dag registrets databank. Først samledes oplysningerne i DKC (Danmarks Kulturhistoriske Centralregister), der siden blev til Fund og Fortidsminder. Fig. 7 er lavet på baggrund af Fund og Fortidsminder.

Indtil 2002 var sognebeskrivelsen og de tilknyttede kort ikke tilgængelige for offentligheden, men ved lovændringen i 2002, hvor finansieringen af de arkæologiske

Gravhøj ved Frammerslev lidt uden for Oddense. Foto: Inge Kjær Kristensen

udgravninger ændredes, blev registret åbent, således at bygherrer og planlæggere fik del i museernes viden om fortidsminderne.

I dag ligger ansvaret for de fredede fortidsminder hos Slots- og Kulturstyrelsen, der har udpeget 10 »Tilsynsmuseer« i Danmark. I vores område varetages opgaven af Museum Thy, og der føres tilsyn med de fredede fortidsminder hvert femte år. Skader og ændringer på højenes tilstand indberettes, og tilstanden noteres i »Sb«. Det var netop under tilsynet, at der kom en anmærkning om gelænderet på »Bette Jens's Hyw«.

Gravhøjene i dag

I dag ved vi meget om hver enkelt gravhøj - fredet eller overpløjet fra cirka 1870 til i dag - altså en indsigt, der går

150 år tilbage i tid. Hver enkelt høj har sin historie, og selv om mange tror, at de fredede høje er udgravede af arkæologer, så er det ikke tilfældet. Set fra en arkæologs synspunkt, er de fredede gravhøje en sikring af vigtigt kildemateriale til fremtidens udforskning af oldtiden.

Først og fremmest er gravhøjene, både de fredede og de overpløjede, begravnelsespladser for fortidens mennesker. De er opført især i stenalderen og bronzalderen og genbrugt af flere efterfølgende slægter.

De spor, der findes i højene, for eksempel sammensynkningerne af toppen, kan være tegn på, at den fredede høj blev plyndret, før fredningen satte ind. Mange fortællinger om kartoffelkuler, nedgravede kældre, vandtanke, vindmøller, bortgravning og andet vidner om, at højene uden fredningen ikke havde stået som markante kende-

mærker i landskabet i dag. Gravhøjene blev fredet i sidste øjeblik ved politikere og myndigheders indsats, et arbejde der fandt sted over en lang periode fra 1873-1950.

»Gelændersagen« har endnu en gang været i mediernes søgelys, idet et »støttere« blev sat op i sommeren 2020 og ganske kort tid efter taget ned af Skive Kommune, som skal overholde loven.

Skive Kommunes borgmester, Peder Christian Kirkegaard, øjnede en mulighed for et kompromis, da han ansøgte om at få et »støttere« - som jo ikke er et gelænder - på højen. Han modtog dog et afslag. I stedet vil landets kulturminister Joy Mogensen prøve at finde en løsning.

I skrivende stund er det sidste punktum altså endnu ikke sat i denne sag....

Litteratur:

Aakjær, Jeppe, 1925: Egnens gamle Tingsteder, Skivebogen 1925, side 144-46.

Adamsen, Chr. & Vivi Jensen, 1996: *Danske Præsters Indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*. Nord- og Østjylland.

Ebbesen, K. 1985: *Fortidsminderegistrering i Danmark*.

Jespersen, M. 1937: Hjemstavns minder fra Møgelkjær i Jebjerg omkring 1860, Skivebogen 1937, side 139-156.

Kjems, Rud 2009: *Niels Sørensen. Træhandleren der tolkede skåltegnene*. Skive Museum 2009.

Kristensen, I.K. 2011: Træk af arkæologiens historie på Skive-egnen. *Skivebogen 2011*, side 65-77.

Nielsen, P.O. 1981: »Hundretusind fortidsminder. Om den arkæologiske kortlægning i Danmark siden 1807«. *Nationalmuseets Arbejdsmark 1981*.

Strandgaard, H.C., 1875: Beskrivelse over Salling med Hensyn til Fortiden og Fortidsminderne. *Jydsk Historie og Topografi V. Bind 1874-75*.

Wammen, J.P. 1934: Tinghøj og An' Dyndbos tragedie, *Skivebogen 1934*, side 33-50.

Om forfatteren:

Inge Kjær Kristensen, Museum Salling, har været afdelingsleder for arkæologien siden 2001 og har som sådan stået for en lang række arkæologiske udgravninger, foredrag, populære artikler og anden formidling. Forskningen har især omfattet bronzealderens rige fund fra Skiveområdet, Thy og Viborg.

Organist Hildebrandt fortæller om sit liv i musikkens tjeneste

Af Niels Martin Lasthein

Heinrich Hildebrandt-Nielsen, der fylder 90 år i begyndelsen af det nye år, har levet et liv i musikkens tjeneste. Fra 1956 til 2001 var han organist ved Skives kirker. Men det arbejde var kun en del af det omfattende liv med musik, som københavnerdrengen engagerede sig i, efter at han, der også er uddannet som civilingeniør, var blevet skibonit. Hans organist-kollega, Niels Martin Lasthein, tegner her et portræt af Hildebrandts lange liv med musik.

En forbemærkning

I sjælden grad har organist Heinrich Hildebrandt-Nielsen i liv og gerning udvist dygtig tjeneste og trofasthed overfor den by, som han i 1956 søgte embede i og fik, Skive.

Hvor er det vigtigt i et moderne samfundsmønster, hvor folk rejser og farter afsted, hvor folk har travlt med at være mobile og aldrig stå stille, at nogen bliver hjemme og holder fast og således sørger for, at der er sammenhæng og forbindelse såvel bagud som derfor også - på solidt grundlag - fremad.

Benediktinermunkeordenen har som sit fundament altid haft klosterløftet: *Stabilitas loci*, hvilket vil sige, at munken eller nonnen siger ja til at forblive hele livet på det pågældende sted, i det samme kloster. Stabilitet må vi have. Her - netop her - ligger din livsopgave. Vi protestanter har for så vidt den samme grundtanke. Også vi ved, at det drejer sig om stabilitet. Vi taler med Luther om at leve »i kald og stand«, og sådan har Hildebrandt forvaltet et langt liv - den 18. januar 2021 fylder han 90 år.

Man ser ham for sig i bybilledet med sin mappe, altid ulasteligt klædt i jakke og slips - på hovedet bærer han sin alpehue, der - med hans egne ord - er »lægeordineret«. Hildebrandts gamle læge Brandorff, der i nogle år havde været formand for Skive Musikforening, indtil han på grund af tidnød måtte trække sig i 1956.

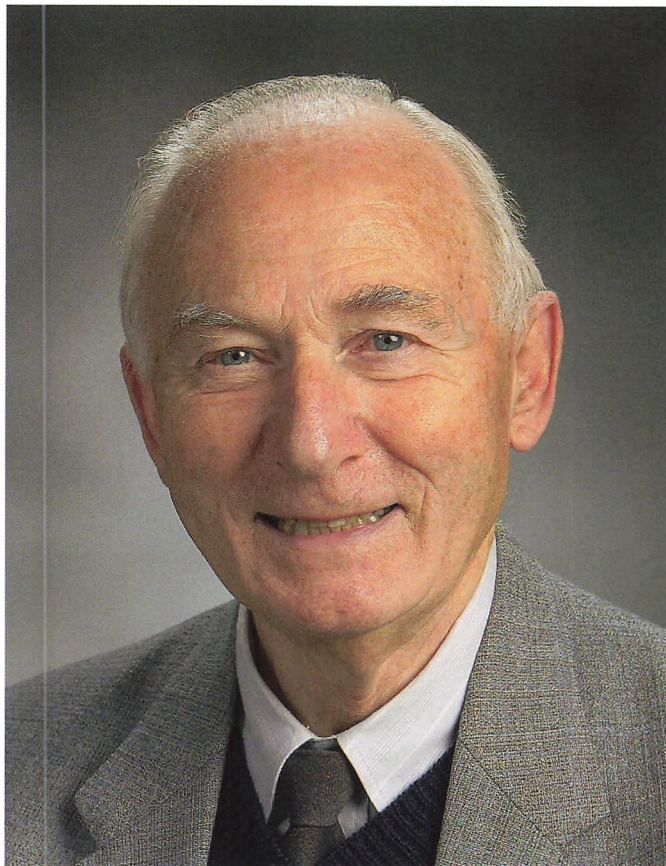
Brandorff anbefalede ham huen, da luftindtaget i bilen gav ham hovedpine. Det var år, hvor Hildebrandt kørte mange kilometer på landevejen, først som assistent for Kirkeministeriets orgelkonsulent, ved siden af dette som privat konsulent for menighedsråd - og fra 2. januar 1982 så som fastansat orgelkonsulent under Kirkeministeriet.

Det er en vigtig fortælling, Hildebrandt giver efterslægtten med. Organist Hildebrandt fortæller om sit liv, der er faldet i to dele. Den første del - de første 25 år - i København, hvor han voksede op, uddannede sig og formedes. Den anden del - manddommens lange gerning - i Skive. Som musikkens trofaste tjener.

Her er biografi og musikhistorie - og her er lokalhistorie. De første 25 års erfaring og liv i hovedstaden, foldede sig ud fjernt herfra og gav grøde til og i Skive.

Undertegnede har lagt øre og pen til Hildebrandts livsfortælling. Det har været en fornøjelse gennem det seneste års tid at lære vores gamle organist grundigt at kende.

Niels Martin Lasthein

Heinrich Hildebrandt-Nielsen runder 90 år i begyndelsen af det nye år. Foto: Privat

Barndom i Brønshøj

Heinrich Viggo Erland Hildebrandt-Nielsen er hans fulde navn, ham, som Skive og det kirkelige Danmark siden hans og Vibekes ankomst til Skive i henholdsvis 1956 og 1958 har været på mellemnavn med, for han kaldes nu engang bare Hildebrandt! Dog kalder jeg ham her i beskrivelsen af barndommen ved hans fornavn, Heinrich, samt andre steder, hvor det bedst giver mening.

Vibeke og Hildebrandt kom til Skive fra København. Hildebrandts ældste søster, Anna, blev født på Fælledvej

på Nørrebro i 1924, men kort efter flyttede familien til Brønshøj, hvor den byggede hus på Bækkeskovvej 8. Det første grundmurede hus på Brønshøjgårds udstykning. I 1925 lå her blot nogle spredte sommerhuse.

Huset på Bækkeskovvej var næsten til skrivende stund i familien Hildebrandts eje. Indtil den 19. september 2019 boede Hildebrandts næstældste søster - Ingrid - her. Ingrid var ugift lærer og boede hele sit liv i barndomshjemmet. Hun blev knap 93 år gammel. Nu er huset solgt, da der ikke var nogen i familien til at overtage det. Havde Hildebrandt et ærinde i København, ja så overnattede han i sit barndomshjem på Bækkeskovvej. Den tid er forbi.

»Det er en mærkelig følelse, at jeg nu ikke mere er den yngste af fire søskende, men den eneste, der endnu lever. Ellen, født 1929, døde i 2005, Anna, født 1924, døde i 2016, og nu døde altså også Ingrid.«

Hildebrandts far - Poul Erland Nielsen - kom i lære på F.L. Schmidts maskinfabrik i Valby. Han ville gerne have læst videre, men som for så mangen anden kunne dette ikke nytte, for der skulle brød på bordet. Heinrichs farfar blev syg kort efter hans fars konfirmation og døde, og dengang var der ikke den understøttelse, vi kender i dag.

Faren havde mange talenter og drømme og indfriele ikke så få af dem. Han havde skønlitterære interesser såvel som faglitterære. Hans appetit på dansk litteratur og på historie var stor, ligesom hans glæde ved det franske sprog var det. Dette førte ham til en korrespondenteksamen. Poul var konstant i åndelig udvikling. Han blev maskinkonstruktør, han tog studentereksamen på aftenkursus, siden tog han også filosofikum.

Han sagde til sine børn: »Tag studentereksamen, så får I adgang til alle forelæsninger på universitetet.« Musikken var ham heller ikke fremmed. Han sang i KFUM's sangkor og klimprede glad efter gehør på klaveret, men der var endnu mere musik i Hildebrandts mor, Ellen Margrethe, der var lærer på Vanløse Skole og som havde lært

Hildebrandt gik de første tre år på Vanløse Skole, hvor hans mor også var lærer.

at spille klaver. Nu havde de to unge mennesker fire børn at opfostre, de tre søstre Anna, Ingrid og Ellen - og til sidst dukkede så Heinrich op.

Han var født med rige gaver, skulle det siden vise sig, og han var blevet begavet med det i musikkercirklene sjældne begreb: Absolut gehør. Havde knægten altså hørt en tone en gang, så vidste han, hvor den lå på klaveret. Dette førte til fornøjelige oplevelser i familiens skød. Heinrich var for længst lagt i seng, og mor satte sig til klaveret, men spillede en forkert tone, nemlig tonen f, da hun ikke fik krydset med. Og så blev der råbt inde fra Heinrichs seng: »fis!«

Opkaldt efter morfar

Heinrich blev født den 18. januar 1931. Han fik det tyske navn for Henrik, fordi hans morfar, som døde få måneder efter, hed Heinrich og i øvrigt var fra Stolk ved Isted i Sydslesvig, hvor Treårskrigen havde raset, og hvor Istedslaget stod den 25. juli 1850.

Hildebrandt fortæller: »Morfar og mormor blev altid kaldt for bedstefar og bedstemor. Bedstefar var maler og gift med Jørgine. Mine forældre og bedsteforældre havde i fællesskab bygget huset som et tofamiliehus. Bedsteforældrene beboede første sal. Der var mange i huset, og der skulle også være plads til den unge pige. Otte i alt altså.

Noget ganske særligt for villaen var det, at der var to

Hildebrandts farfar, Viggo Nielsen, var snedker og ansat på Det Kongelige Teater.

trappeopgange til første sal. Der var hovedtrappen og så var der køkkentrappen.

»En brand på Nørrebro Teater, som lå tæt ved Fælledvej, havde gjort så stort et indtryk på mine forældre og bedsteforældre, så de insisterede på to nedgange, to udveje i en nødsituation.«

Et kærligt og beundrende tilbageblik sender Hildebrandt ikke mindst sin mor, som fik hele husholdningen til at nå sammen. Når alle madpakker var smurt om morgenen og morgenbordet klaret, var det afsted til skolen. Man skulle være betids, for nåede toget på Frederiksbundbanen først til overskæringen på Ålekistevej, måtte man jo vente ved bommene, og kom man for sent i skole, var det pinligt både for lærerinden, altså for Heinrichs mor og for hendes børn med.

Det blev altid påtalt. Der var regler, der skulle overholdes. Vi er tilbage i en tid, hvor ingen blot kunne lade stå til, hvor vejen frem var afhængig af, at alle - alle - lærte disciplin. Disciplin, et begreb, som vi siden skal vende tilbage til.

Nu er bedstefar og bedstemor nævnt. Vi skal naturligvis også stifte bekendtskab med Hildebrandts farfar og farmor, Viggo og Charlotte Nielsen. Charlotte var ud af præsteslægt. Hun var født Stampe, og Viggo var ansat på det Kongelige Teater, hvor han var snedker.

Teatrets verden

Fra ham stammer gode historier fra teatrets verden, blandt andet denne om den store scenemester indenfor det komiske felt, Olaf Rye Poulsen.

Da Olaf Rye Poulsen til allersidst i Shakespeares tragedie Richard III afleverer den berømte replik: »En hest! En hest! Mit kongerige for en hest« - lyder det fra galleriet: »Kunne du ikke nøjes med et æsel?« Poulsen er hurtig, og han replicerer. »Jo vel, kom blot herved!«

Og så var der dengang, hvor Hildebrandts farfar skulle opstille et sætstykke med kakkelovn på scenen, da han pludselig hører en stemme fra kulissen: »Stå stille, Nielsen! Nu går tæppet!« Så måtte Nielsen stå bagved den kakkelovn en hel akt igennem.

De første musikalske erindringer, som Hildebrandt selv er i besiddelse af, går tilbage til julen 1935, hvor familien var hos genboen, og hvor man sang »Der er noget i luften«. Pludselig hørte man den, da man sad ved kaffebordet, blive spillet på klaveret. Man undrede sig over, hvem der spillede og opdagede så, at det altså var Heinrich.

I 1937 begyndte skoletiden på Vanløse Skole. En af lærerne yndede at sidde på katederet og spille violin til danske sange, og Heinrich kunne ikke lade være med at sætte andenstemme til, for eksempel husker han - til »Danmark, dejligst vang og vænge«.

»Vi kom alle fire søskende til at gå til spil hos Asta Lundquist, der boede i en villa på Ådalsvej. Mine to ældste søstre, Anna og Ingrid spillede klaver, mens Ellen og jeg spillede violin. Mine forældre fandt dog hurtigt ud af, at klaveret lå bedre for mig, og så skiftede jeg til klaver.

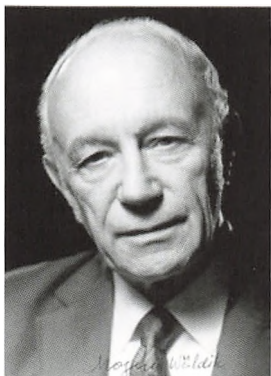
Heinrich Hildebrandt skiftede i tredje klasse til Sangskolen, der i dag bærer navnet Sct. Annæ Skole med tilhørende gymnasi-um.

Ellen blev for øvrigt en fremragende violinistinde.»

Udgangspunktet for klaverundervisningen var Hornemans klaverskole. Johan Ole Emil Horneman der er komponist til de uddødelige folkelige sange af Peder Christian Frederik Faber, »Højt fra træets grønne top« og »Den gang jeg drog afsted, min pige ville med«. Horneman var som Faber københavnere.

Elev på Sangskolen

Fra tredje klasse i 1939 skiftede Heinrich skole. To fra hver 2. klasse blev indstillet til optagelsesprøve til Køben-

Mogens Wöldike var frem til 1957 Sangskolens ubestridte leder.

havns Kommunes Sangskole, som den kom til at hedde ved sin grundlæggelse i 1929, hvor Mogens Wöldike oprettede den første sangklasse. Mundret hed den blot Sangskolen.

Heinrichs musikalske - og altså også sangmæssige talent var tydeligt for enhver, så han begyndte i tredje klasse på Sangskolen, der var en drengeskole.

Han gik som nævnt til klaverundervisning i Vanløse hos frøken Asta Lundquist, men lederen af Sangskolens instrumentalundervisning Gunnar Heerup ville gerne have ham til at tage undervisningen på Sangskolen, hvad familien ikke rigtigt nænnede overfor Asta Lundquist, men da så Heinrichs mor spurgte Heerup, om han selv ville tage ham, og han indvilligede deri, ja så var det lidt nemmere at gå til frøken Lundquist og få ham flyttet.

Skolen blev i 1952 udvidet med gymnasieundervisningen, og fra 1953 ændrede man navnet til nu Sankt Annæ Gymnasium. Sangskolens grundlægger og ubestridte leder frem til 1957 var Mogens Wöldike.

Hvert år begyndte to nye tredje klasser med hver 36 elever, altså 72 nye drenge pr. årgang. Før gymnasieoverbygningen kom til, gik man på skolen fra tredje klasse til

Grundbogen i hørelærertimerne var Thomas Laubs »Dansk Kirkesang«.

og med fjerde mellem (svarende til anden real eller i dag til niende). Herefter kunne man komme i realklassen eller man kunne søge videre mod gymnasiet et andet sted.

Heinrich var elev på Sangskolen fra 15. maj 1939 til sommerferien 1946. Herefter fortsatte han sin skolegang på Efterslægtsselskabets Skole, eller bare Efterslægten, hvorfra han blev matematisk-fysisk student i 1949.

Sangskolen var - og er - en sangskole. Den havde naturligvis sine forbilleder ude omkring. Her må som de ypperste forbilleder nævnes drengekoret i Bachs Thomas Kirche i Leipzig, eller drengekorskolerne i for eksempel Cambridge eller Oxford. Ikke mindst da England udmærker sig ved sine drengeskoler med dertilhørende forpligtelser ved katedralen.

Daglig hård træning

Korsang drejede det sig om. Daglig hård træning og disciplin, for det er en ære at gå på disse skoler, og der stilles krav. Det er ikke enhver beskåret at synge med i King's College Choir eller i Thomanerkoret, eller altså i Københavns Drengekor.

Når Hildebrandt tænker tilbage på sin tid på Sangskolen, nævner han forbavsende ofte ordet disciplin. Det begyndte allerede i skolegården hos gårdvagten. Han sørgede for, at man stillede op to og to, og i denne formation gik man så op ad trappen. Der skulle være absolut ro. Hviskede man til sidemanden, blev der kommanderet »til vægs« og så faldt der svedetimer af.

Ved siden af de almene timer fyldte så sangundervisningen og den musikalske skoling op. Tre ugentlige hørelærertimer og tre stemmedannelsestimer blev flettet ind i skoleskemaet.

Hørelærertimerne varetoges af Gunnar Heerup, der også ledede instrumentalundervisningen på skolen, og stemmedannelsen tog Agnete Zacharias sig af. Hun var nok Wöldikes nærmeste medarbejder gennem en årrække, og Hildebrandt udbryder spontant: »Jeg fik aldrig sagt hende tak! - men hendes ideer, de virkede.«

Hildebrandt har altid haft hendes ideer for øje i sit arbejde med korsangen, hvorfor han netop kan udtale, at de virkede. Der er en høj grad af sandsynlighed for, at hendes arbejde med stemmedannelse har haft stor indvirkning på Drengekorets klang og timbre, eller sagt med tidligere lektor ved Musikvidenskabeligt Institut i København Sten Høgels ord: » Agnete Zacharias grundlagde den afspændte, serafiske klang, som blev korets kendetegn «

I Heerups hørelærertimer øvedes bladsang, og her var grundbogen Thomas Linnemann Laubs Dansk Kirkesang, den énstemmige udgave af hans koralbog. Heerup kunne drille. Til tider transponerede han melodierne, og har man som Heinrich absolut gehør, ja så forvirres man, for der står jo noget andet i noderne.

Fra femte klasse intensiveredes sangundervisningen for udvalgte elever med to ekstra sangtimer om ugen samt to aftenkorprøver. Sammenlagt brugte eleverne cirka 14 timer ugentligt på sang og korsang.

Christiansborg Slotskirke var rammen om fredagstonskoncerter med udvalgte elever - blandt dem Heinrich Hildebrandt.

Femte og sjette klasse var vigtige år. Her skulle man gerne nå langt med kortræningen, for om hjørnet ventede det uundgåelige: Stemmen gik i overgang! Og så måtte man pænt vente til den havde lagt sig i sit nye leje.

Koncerter med drengekoret

Fra femte klasse fik nogle udpegede mulighed for deltagelse i fredagstonskoncerterne i Slotskirken. Hildebrandt var blandt de udtagne og kom altså med som drenge-alt i det lille kor af elever, man kaldte for »solister«. Han husker den første aften på pulpituret i Slotskirken, hvor han sad ganske tæt ved orglets spillebord og kunne følge med i organistens spil og registrering.

Mogens Wöldike var slotskirkens faste organist, men overlod gerne orglet til andre, og denne aften sad Bernhard Christensen ved orglet. Slotskirken var dengang sognekirke, og Bernhard Christensen var leder af det almindelige kirkekor, som medvirkede ved kirkelige hand-

linger og i skoleferier, når drengekoret ikke kunne medvirke.

Han indledte med et orgelværk - hvilket, det var, er gået i glemmebogen - men værket indledtes med en lang trille i pedalet. Knægten sad lige ved siden af og kunne følge såvel organistens hænder som fødder. Heinrich blev betaget. Orgelspillet fik tag i ham, og da han gik i 2. g på Efterslægten i 1947, begyndte han sine orgelstudier.

Der var fredagskoncerterne, og så lavede koret hvert forår og efterår en koncert i Odd Fellow-palæets store sal. Om disse rige år har Hildebrandt selv i et brev skrevet: »Gennem den megen koncertvirksomhed fik man lært en masse god musik at kende, og man erfarede, hvad der skal til for at lave en god koncert. Den første store opgave, jeg sang med i, var Bachs kantate nr. 140 »Wachet auf, ruft uns die Stimme«. Den gjorde et uudsletteligt indtryk på mig, og jeg har taget den på programmet flere gange ved mine kirkekoncerter i Skive.«

Søren Sørensen, der senere blev professor ved Aarhus Universitet, var organist i Holmens Kirke.

I brummerklassen

Når drengestemmen gik i overgang, blev man »brummer«. Under korprøver samledes brummerne i et lokale for sig sammen med en lærer; hos nogle lærere kunne man sidde og se på lektier eller andet, men hvis Niels Møller havde en brummerklasse, fortalte han musikhistorie og spillede grammofonplader for os.

Hvis overgangsperioden var så vidt ovre, at man kunne synge med igen, fik man lov til at komme med som »drengebas«. »Den sidste store opgave, jeg kan huske at have været med i, var Händels oratorium »Samson«, hvor jeg var med som drengebas.«

Disciplin var også i Slotskirken - naturligvis - ganske overordnet og nødvendigt. Koret deltog i søndagsgudstjenesten, men listede af under prædikenen, og denne kunst - at liste af under prædikenen ud i rummet bag orglet - lærte også Hildebrandt siden sit kor, da han kom til Skive.

Mogens Wöldike - direkte elev af Thomas Laub - havde man mere end bare respekt for. Man var nok også lidt bange for »Løven«, som var hans kælenavn, da han i årene 1959- 1972 var organist ved domkirken. Når Wöldike holdt korprøve, slog han to slag på nodestativet, hvorefter der skulle være absolut ro. Var der ikke det, var tiden for Wöldike spildt. Skulle der sidde et par korsangere, der ikke helt var færdige med at udveksle interessante per-

sonlige oplevelser, eksekveredes dommen lynhurtigt: »Og I to synger ikke med ved koncerten i aften!«

Organiststudier og uddannelse

I 1947 begyndte så Hildebrandt sine orgelstudier. Efter at have været tæt på Bernhard Christensen ved spillebordet i Slotskirken, anede Hildebrandt sin fremtidige vej: Han ville være organist. Han havde talt med Gunnar Heerup om det, og Heerup havde anbefalet ham at tale med Søren Sørensen, som var organist ved Holmens Kirke.

Nu havde han tit set Holmens organist Søren Sørensen i samtale med nogle af koryfæerne ved fredagskoncerterne i Slotskirken, og Hildebrandt følte sig umiddelbart tiltrukket af ham. En skønne dag tog Hildebrandt derfor telefonen og ringede organist Søren Sørensen op og spurgte ham direkte, om han ville give Hildebrandt orgelundervisning?

Søren Sørensen aftalte et møde i Holmens Kirke, og således begyndte et elev/lærer-forhold at udvikle sig til sidenhen et varmt venskab. Søren Sørensen kunne jo det hele så at sige, så Hildebrandt modtog al den nødvendige undervisning af Holmens organist; det vil sige ud over selve orgelspillet teoretiske discipliner, hvoraf koralharmoniseringen indtog og nødvendigvis må indtage en væsentlig plads.

Hildebrandt tog sin diplomeksamen på det Kgl. danske Musikkonservatorium som privatist af Søren Sørensen i december 1950. Eksamen fandt sted i konservatoriets festsal ved det pneumatiske Staruporgel. Orglet drillede eksaminanden lidt, fordi pneumatikken sinkede lyden mere end det pneumatiske orgel i Holmens Kirke gjorde det. Hildebrandt færdedes hjemmefant i Holmens Kirke, hvor han jævnligt vikarierede for sin lærer Søren Sørensen. Som hovedværk ved eksamen spillede Hildebrandt Johann Sebastian Bachs Es-dur præludium fra Peters bind 3.

Samme dag var i øvrigt Jørgen Berg, den senere dirigent for KFUM-sangerne og mangeårig organist ved Brønshøj Kirke, ligeledes til eksamen, han som elev af konservatoriets lærer Emil Bangert. Både han og Hildebrandt bestod »med anerkendelse«.

Som grundbog i studiet anvendte Søren Sørensen Oluf Rings og Finn Viderø's orgelskole, der blev udgivet første gang i 1933.

En praktisk mand

Når Hildebrandt tænker tilbage på undervisningen, svarer han på spørgsmålet om, hvordan Søren Sørensen underviste: Der var ikke så megen snak, Søren var en praktisk mand. Han spillede ofte for, viste ved sit eksempel, hvordan det skulle gøres, og pædagogikken bestod så i den evangeliske lære: »Gå hen og gør ligeså!« Dette gælder nok også i hans teoretiske undervisning.« Nogle vil nok mene«, følger Hildebrandt til, at Søren Sørensen gik for hurtigt frem. I hvert fald i sammenligning med Povl Hamburger og Finn Viderø.«

I koralharmoniseringen benyttede Søren Sørensen sig af Povl Hamburger og Hakon Godske-Nielsens Harmonilære - udgivet første gang 1939, og i kontrapunkt benyttedes Knud Jeppesens internationalt berømmede og benyttede standardværk: »Kontrapunkt - vokalpolyfoni«. Den praktiske tilgang til stoffet viser sig også i Søren Sørensens anvisning på, hvad et salmeforspil skal gøre:

»Et forspil skal 1. fortælle, hvad toneart, der skal synges i, 2. hvad det er for en melodi, der skal synges og 3. det skal have en varighed, så folk kan nå at slå op på salmen i salmebogen.« - praktisk og ukunstlet.

Søren Sørensen efterfulgte i 1958 Knud Jeppesen som professor ved Musikinstituttet i Aarhus. Han blev doktor phil. på sin disputats om »Didrik Buxtehudes vokale kirkemusik« - og sin organisteksamen havde han taget som elev af Finn Viderø.

Ved arbejdet med César Francks E-dur Choral, udtalte Søren Sørensen til sin elev: »Barokken ligger nu bedre for dig«, og her kan vel tilføjes, fortæller Hildebrandt, at det gjorde den så sandelig også for Hildebrandts læremester.

En anden dansk legendarisk organist gik samtidig med Hildebrandt også som privatist hos Søren Sørensen, nemlig Jørgen Ernst Hansen, der blev Holmens Kirkes 1. organist i 1970 og bortset fra et par måneder ved orglet i Roskilde Domkirke, så sad han der frem til sin afsked i 1997. Jørgen Ernst og Hildebrandt skulle komme til at følges ad i Dansk Kirkesang gennem en lang årrække.

Svært ved at sige nej

I ungdommen kan man overkomme det utroligste. En lørdag var det dog nær gået galt for Hildebrandt. Der var bud efter organisten, og Hildebrandt har altid haft det meget vanskeligt med det lille ord på tre bogstaver: »Nej!«

Hildebrandt havde sagt ja til to bryllupper i Alle Helgens Kirke på Amager, det ene klokken 14 og det andet klokken 15. Ingen problemer med det, men så meldte Frederiksholm Kirke i Sydhavnen sig, om Hildebrandt kunne spille til yderligere to bryllupper klokken 16 og klokken 17? Den unge organist regnede på sagerne. Et bryllup plejede at vare en halv time, så han kunne godt nå Frederiksholm klokken 16. Der skulle være rigeligt med tid. Men nu trak vielsen ud denne gang; den varede 40 minutter.

Hildebrandt sprang på cyklen, 20 minutter skulle han nok nå det på! Kort før Langebro var han ved at opgive ævred: Broen gik op! Den gik ned igen, men lige præcis denne lørdag gik den i stykker. Den hakkede sig langsomt nedad. På cyklen igen, men ak, Hildebrandt kom halvandet minut for sent. Ind til orglet, hvor en af koristerne havde startet motoren og gjort klar til præludiet.

Det gik alt sammen, for bruden - som Hildebrandt havde set stige ud af taxaen, da han ankom - kom to minutter

Langebros var oppe, og så var Hildebrandt ved at komme for sent til et bryllup, han skulle spille til.

for sent. Den lørdag var måske alligevel udtryk for en kende ungdommelig uerfarenhed. Under præludiet landede en sveddråbe fra Hildebrandts næse på klaviaturet.

Da Hildebrandt tog sin diplomeksamen i december 1950, var der allerede bud efter ham. Trinitatis Kirkes organist Finn Viderø blev kaldet til USA, hvor han i perioder underviste og gav koncerter.

Vikar ved Trinitatis Kirke

Trinitatis Kirke havde brug for en pålidelig og dygtig vikar. Søren Sørensen foreslog Viderø Hildebrandt, og således aflagde Hildebrandt prøve for Viderø. Dette første møde med Viderø har Hildebrandt aldrig glemt.

Under forespilningen bad Viderø Hildebrandt om at improvisere og spille en imiteret sats over »Befal du dine veje« med melodien i tenoren. Det var en udfordring for den unge organist, der havde tænkt sig den improviserende opgave en kende enklere, sådan som det var praksis på konservatoriet. Men det gik altså, og herefter vikarierede Hildebrandt for Viderø gennem længere perioder, når Viderø var på farten.

Med afbræk - blandt andet på grund af soldatertiden - vikarierede Hildebrandt helt frem til 1956, hvor han kalde-

des til sit embede i Skive. Hans første tjeneste lå den første april, som dette år også var påskedag. En festligere dag at indlede sin rige tid i Skive på, kan man ikke tænke sig.

Hildebrandt blev elev af Finn Viderø, og var det stadig, da han kom til Skive. Dog måtte han snart standse, da rejserne til København var svært forenelige med organistembedets mange krav og med Hildebrandts engagement i byens musikliv.

Viderø var en grundig herre i sit fag. Karakteristisk for Viderø, siger Hildebrandt, er, at når han sad ved orglet og formede musikken, ja så hang tingene sammen. Man havde hele tiden en klar opfattelse af helheden, samtidig med at alle enkeltheder var nøje gennemarbejdede og sat på plads.

Viderø var ikke pedant, men grundig. Viderø kunne ved undervisningen befinde sig lyttende nede i kirken. Eleven fik lov at spille et stykke igennem, hvorefter rettelserne fandt sted: » I takt 37 spiller De ikke korrekt, men det er fordi, De holder hånden forkert!« Viderø var inde i noderne.

Musikalsk husker Hildebrandt, hvor stor betydning det havde for Viderø, at man ikke løb på de hurtige noder, to sekstendedele skal ikke bare være en forsiring og så skal man ellers videre, nej, de skal stå roligt og koncist og klart. Intet hastværk, var Viderøs devise. Ikke pedant, men grundig!

Studieophold i udlandet

Om sit første udenlandske studieophold beretter Hildebrandt:

I sommeren 1959, året efter Vibe og jeg var blevet gift, havde vi meldt os til en Heinrich Schütz-uge i Bethel ved Bielefeld. Heinrich Schütz, der levede fra 1585 til 1672, kaldes den tyske kirkemusiks fader. Det var en uge med koncentreret korsang, foredrag og koncerter, meget givende.

I 1956 blev Hildebrandt ansat som ny organist ved Skives to kirker. Skive Byarkiv

I de følgende fire uger havde jeg meldt mig som elev hos Adriaan Engels, organist ved Grote Kerk i Haag og lærer ved musikkonservatoriet. Det var på Viderørs anbefaling; han havde ved et stævne hørt nogle elever af Engels, og de havde virket meget velforberedte. Jeg spillede hollandsk musik, Sweelinck og van Noort, og skrev øvelser i Pachelbel-stil. Engels var en tiltalende mand, og han viste sig ved de ugentlige koncerter som en fremragende orgelspiller.

Vi havde fået et dejligt dobbeltværelse i det tidligere Vinterpalads, der var ombygget til kollegium med linoleum på gulvene og moderne møbler, med brede trapper med røde løbere, spejle fra gulv til loft i forgyldte rammer og pragtfuldt dekorerede lofter afslørede dets tidligere brug. En veninde af Vibes moster boede i Haag og tog sig af os som turister, så vi fik set meget.

På vejen frem og tilbage så og afprøvede vi en del orgler i Altenland, vest for Hamborg. Finn Viderø havde givet os

navnene på en række byer med seværdige orgler, blandt andet. orglet i den berømte orgelbygger Arp Schnitgers by Neuenfelde, bygget i 1688.

Studier i Paris

Fra januar til marts i 1962 opholdt Hildebrandt sig i Paris. Hildebrandt havde modtaget Den Franske Stats Stipendium og benyttede det til studier hos den blinde organist André Louis Marchall, der som så ofte med blinde organister var en improvisationens sande mester. Han tog for Hildebrandt låget af César Francks skatkiste. Hildebrandt indstuderede alle tre César Franck koral.

Marchall underviste hjemme hos sig selv, hvor han havde et tre manuals orgel med pedal. Stemte en rørstemme ikke, kravlede den blinde organist ind i orgelhuset og fandt uden problemer frem til den eller de piber, der skulle stemmes. Man tænkte overhovedet ikke over, at han var blind.

I 1962 var Hildebrandt i Paris, hvor han gik til studier hos den blinde organist André Louis Marchall, der var en improvisationens mester.

Et andet studieophold, som også fik stor betydning for Hildebrandt, fandt sted nogle år senere, hvor Hildebrandt - i øvrigt som sin læremester Søren Sørensen - var blevet en flittig cembalist. Hildebrandt fik sit eget cembalo i 1965. Cembaloet står i Hildebrandts spisestue og er bygget af Jørgen Bengaard, der egentlig var orgelbygger hos Marcussen & Søn, men altså også kastede sig over cembaloet.

Året efter - i 1966 - opholdt Hildebrandt sig to måneder i Siena i Italien, hvor Ruggero Gerlin afholdt sine internationale mesterklasser for cembalister. Her mødte der Hildebrandt en ganske anden stil end den legatostil, som var Viderø's kendetegn, og som hans mange elever har videreført. Hos Ruggero Gerlin handlede det først og fremmest om det rytmiske og om artikulation.

Men man mærkede hurtigt, at alt, hvad han forlangte, var musikalsk begrundet. Ruggero Gerlin vendte sig skarpt imod alt overdrevet, som ville fremhæve kunstnerens egen personlighed. Dommen »ingen manéer« ekskveredes lynhurtigt.

Kirkesangen blev i høj grad fornyet af Thomas Laub, der skrev et væld af melodier til salmer.

Man kunne ikke dække sig ind under ordet agogik. Agogik er sådan en slags musikalsk elastik, hvor den udøvende tillader sig temposkift, accelerandi og ritardandi som nu vedkommende synes er passende og lyder flot.

Samfundet Dansk Kirkesang

Da Thomas Laub blev 70 den 5. december 1922, stiftedes den kirkemusikalske forening Samfundet Dansk Kirkesang. Samfundet havde det formål »at virke med til at fremme forståelsen og brugen af dansk kirkesang, således som den er fornyet og tilrettelagt af Thomas Laub.« Man må i dag sige, at der var tale om en bevægelse, der skulle få stor betydning.

Her hundrede år efter udøver bevægelsen stadig stor indflydelse gennem det væld af salmemelodier, som Thomas Laub efterlod sig. I dag skal man gerne bekende sig imod laubianismen, men det hænder dog stadig, at man møder en anden laubianer på sin vej, og bliver man konkret og slår ned på den enkelte melodi til for eksempel »Alle mine kilder« eller »Morgenstund har guld i mund,« ja så bliver de fleste slåede af storheden i melodien netop til de salmevers. Af symbiosen.

Hvad var det, det handlede om hos Laub? I forordet til genudgivelsen af Thomas Laubs litterære hovedværk »Musik og Kirke« i 1978 - et fotografisk optryk af 1. udgaven fra 1920 - skriver daværende formand for Dansk Kirkesang Søren Sørensen:

»Musik og Kirke« er Thomas Laubs litterære hovedværk om, hvad ret kirkesang er og bør være, en bog der sammen med hans melodiudgivelser satte en hed debat i gang i de følgende årtier og skabte en bevægelse inden for dansk kirkesang, som kæmper for den holdning, at kirkesangen bør være tjenende, bør være underordnet ordet og ikke i sig selv dominerende.«

Her er tale om et kampskrift vendt mod romantikken og denne tids voldsomme hang til følelsesmæssig musik. Et ydmygt og nærmest puritansk kampskrift for så vidt, der med andre ord siger: »Lad os komme tilbage til selve sagen, lad os komme tilbage til evangeliet i den form og med den styrke, som vore fremmeste salmedigtere formår at give det - og salmens ord skal ikke musikalsk tæpebankes; de skal understøttes af musikken.«

Et nyt element

For hundrede år siden og fremefter, var laubianismen det nye og samtidig rensende element i gudstjenesten. I dag regnes bevægelsen af de toneangivende og såkaldt fornyende indenfor kirken for værende gammeldags - og vel uddøende.

Dog, så længe vore fremmeste salmedigtere - og når talen falder på Laub så især Grundtvig - synges, og mon ikke det vil stå på en rum tid endnu? så kommer ingen udenom Laubs melodier. Thomas Laub er ikke mere fornyeren, men det ligger ikke lige for at »begrave« ham.

Samfundet Dansk Kirkesang afholdt velbesøgte sommermøder gennem en årrække. På sommermøderne deltog organister, kirkesangere, præster, lærere med flere. Der var fast formiddagsforedrag i form af salmegennemgang. Sognepræst Harald Vilstrup belyste salmeteksten og Mogens Wöldike tog sig af melodien. Herudover var der hver dag korsang - naturligvis - og aftenen bød på koncerter.

Der kunne være op mod hundrede mødedeltagere, så det gode budskab havde mange budbringere. Mødet fandt sted ofte på Rødding eller Askov Højskole.

Blandt støtterne og de gennemgående kræfter var navne som Henrik Glahn, Søren Sørensen, Ulrich Teuber, Torben Schousboe, Jørgen Ernst Hansen, Heinrich Hildebrandt-Nielsen, Agnete Zacharias og Arne Berg, men andre kunne lige vel nævnes. Over dem alle svævede dog Mogens Wöldike, Laubs elev og laubianismens ubestridte førstemand.

Wöldike ikke bare holdt foredrag. Han forestod også korsangen; men som udtalt af Agnete Zacharias: »Wöldike forlanger absolut koncentration!« Nogen diplomat havde Wöldike i musikalske sammenhænge ikke ry for at være, og at forme et kor, der er sat sammen af hundrede mennesker med vidt forskellig baggrund og formåen og koncentrationsevne, kræver sin mand på podiet.

For Mogens Wöldike var det musikalske resultat entydigt det vigtigste, så måtte pædagogiske eller indlæringsmæssige eller dannelsesmæssige aspekter altid komme i anden række. Følgende ordskifte fandt sted en dag, hvor Wöldike havde fået nok: Wöldike henvendte sig til Arne Berg: »Berg, der er et par sopraner, der »klemmer«. Kan De ikke overtage direktionen?«

Hildebrandt erindrer med varme det store faglige udbytte fra sommermøderne og fællesskabet deltagerne imellem.

Optaget af jernbaner

Mange af de dygtige organister i Københavnsområdet, havde også et ben i musikvidenskaben. Flere havde ansættelse ved Musikvidenskabeligt Institut ved Københavns Universitet, der dengang lå i Amaliegade 29, i sydfløjen af det gamle Frederiks Hospital, hvor Søren Kierkegaard døde. Hildebrandt lugtede også lidt til musikvidenskaben, men hans vej blev en anden.

Ved siden af orglet uddannede han sig på Polyteknisk Lærestanstalt. Her gik han fra 1949 og til 1954, hvor han tog eksamen og altså blev cand. polyt. Om årsagen til at Hildebrandt ikke bare søgte mod orglet, men også mod ingeniørstudiet, lader vi ham selv berette:

Jeg har altid været interesseret i jernbaner. Det er blevet mig fortalt, at min mor og jeg var på vej hjem fra Vanløse Skole - det må altså have været, mens jeg gik i 1. eller 2. klasse - og vi havde lagt vejen om ad Jernbane Allé, som dengang var en god forretningsgade.

Da vi kommer forbi Vanløse station, er der et lille damplokomotiv, der rangerer med nogle godsvogne. Så må vi jo standse, så jeg kan se lidt på det. Lige da mor vil til at sige: »at nu må vi vist se at komme videre«, siger jeg: »Kan mor forstå, at der er nogle, der ikke interesserer sig for tog?« Så måtte jeg jo få et par minutter til.

Da jeg havde lært at læse, blev togkøreplanen studeret grundigt. Jeg kendte snart alle jernbanelinjer i Danmark og kunne alle deres stationer udenad, og der var mange dengang. Det kom mig til nytte, da vi i 3. klasse lærte om Danmarks geografi.

Det siges også, at hvis jeg af en eller anden grund skulle være blevet lidt urimelig, kunne situationen reddes ved at sige til mig:

Hildebrandt var fra barnsben vild med tog, som han flittigt studerede på stationen i Vanløse.

»Kan du finde en forbindelse fra København H. til Frederikshavn med afgang fra København om formiddagen?« Så var jeg optaget af køreplansstudier et stykke tid, og jeg skrev gerne hele turen ned. Hvis jeg blev spurgt, hvad jeg ville være, når jeg blev stor, svarede jeg altid: statsbaneingeniør.

Det var faktisk først, da vores matematiklærer i 3. G. spurgte, hvem der havde tænkt på at gå på Polyteknisk Lærestanstalt, og han så, at blandt andre jeg rakte en hånd op, sagde: »Jamen Heinrich, du skal da spille orgel«, at jeg begyndte at tænke at gå musikens vej. I skolens aula var der var et pedalharmonium, som jeg brugte som øveinstrument. Det vidste han. Han var musikalsk og sang i Studentersangkoret.

Ingeniør-studium

Men det var en kendsgerning, at de fleste organiststillinger var honorarlønnede, altså uden pension, og hvis der var en af de bedre københavnske stillinger ledig, var der over 100 ansøgere. Til gengæld var der mangel på ingeniører, så de fleste fornuftige mennesker anbefalede mig at gå den vej. Så det var ganske naturligt for mig at tilmelde mig på Polyteknisk Lærestanstalt.

De nye studerende skulle møde den 1. september klok-

ken 9. Kl. 8.59 stod assistenterne klar til at lukke dørene til auditoriet, og kl. 9.00 kom rektor Anker Englund ind og holdt sin velkomsttale.

Jeg husker som det væsentlige indhold, at nu var vi jo mærkværdigvis kommet ind, men hvis vi ikke passede vores ting, skulle man nok sørge for, at vi kom ud igen, og der var i hvert fald ikke tid til at beskæftige sig med noget som helst andet end det polytechniske studium.

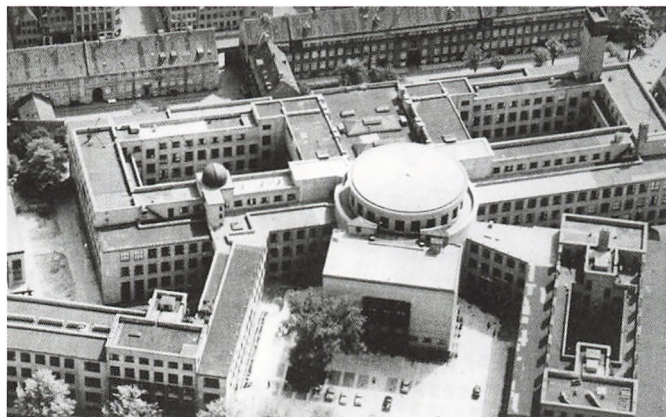
Jeg tænkte på mit orgelspil, som jeg fortsatte med som hidtil. Klokken 12 havde vi fået tre forelæsninger, og lørdag klokken 12 sluttede den niende forelæsning. Man begyndte at kigge i de bøger, man havde købt, og opdagede, at man i nogle af dem allerede var kommet langt ind.

Det var meningen, at jeg skulle til organisteksamen i sommeren 1950. Men en 12 timers skriftlig eksamen i harmonilære eller kontrapunkt faldt sammen med en skriftlig eksamen på Polyteknisk. I min naivitet spurgte jeg inspektør Ulrich, om jeg kunne få lov til at gå til sygeeksamen. Han var bange for, at det ikke lod sig gøre, men vi kunne da godt prøve at tale med rektor om det.

Jeg husker rektors kontor, hvor han sad for enden af et stort bord, inspektør Ulrich ved den ene langside og lille jeg ved den anden bordende. Man hørte på mine argumenter, men så kunne folk, som læste for eksempel økonomi også komme, og rektor konkluderede: »Vi vil gøre alt, hvad vi kan, for Dem. Jeg kan bare ikke se, at vi kan gøre noget.«

Efter en kort pause sagde rektor: »Jo, De kan vente til næste år og så tage 1. og 2. årsprøve på én gang.« Jeg sagde, at det var jeg ikke klar over, at man kunne, men det ville jeg lige tænke over.

Så talte jeg med min matematikprofessor Richard Petersen, som var en gudbenådet pædagog, og han sagde: »Jeg kan love Dem, at hver årsprøve er stor nok i sig selv, så hvis De har mulighed for at flytte den anden eksamen, skal De gøre det.«

Hildebrandt uddannede sig til civilingeniør på Polyteknisk Læreanstalt på Østervold - det nuværende Danmarks Tekniske Universitet.

Eksamen som organist

Konservatoriet holdt gerne organisteksamen for egne elever om vinteren og for privatister om sommeren. Men de havde det år kun én eksaminand, Jørgen Berg, som jeg kendte fra Efterslægten, hvor han gik en klasse over mig, så det kunne godt lade sig gøre. Så blev begge eksaminer reddet, og jeg fik min organisteksamen i december 1950.

Nu var der nok ikke megen brug for at bygge jernbaner i Danmark, og desuden kunne jeg mærke, at musikken trak mere og mere i mig. Jeg tilmeldte mig faktisk i 1951 musikstudiet ved Københavns Universitet, men det lod sig ikke gøre at passe de to studier samtidigt. En fordel udnyttede jeg dog: jeg fik klaverundervisning hos Arne Skjold Rasmussen.

Polyteknisk Læreanstalt, Danmarks Tekniske Højskole, havde den regel, at hvis man meldte fra, kunne man ikke melde sig ind igen. Og jeg ville ikke bryde mig om betegnelsen falleret polytekniker. Så valgte jeg retningen BH, B for bygnings-, H for hus- og med speciale i akustik; jeg tænkte, at det vel smagte lidt af fugl.

I min periode som Kirkeministeriets orgelkonsulent har der også været tilfælde, hvor kendskabet til bygningsaku-

Orglet i Trinitatis Kirke, hvor Hildebrandt ofte vikarierede.

stik har været nyttigt, men jeg må sige, at det absolut ikke betyder noget for ens klaveranslag og dermed formningen af klangen, om man kan skrive ligninger for lydens udbredelse i tre-dimensionale rum.

Hildebrandt fik da sin eksamen i januar 1954, og som civilingeniør var man skrevet op til at aftjene sin værnepligt som sergent. Så skulle man ligge inde i to år; det var jo stadig efterkrigstid.

Ministeriets orgelkonsulent

Denne uddannelse og altså hans forståelse for det tekniske og bygningsmæssige område, var naturligvis med til at kvalificere ham til stillingen som Kirkeministeriets orgelkonsulent, som han bestred i tidsrummet 1982-2002. Hildebrandt kunne læse en arkitekttegning, han kunne se,

hvad der var muligt og hvad der ikke lod sig gøre, når det drejede sig om arkitektoniske ændringer, om ombygninger og om nye orgler.

Travle år blev det. Hvis det drejer sig om mere end almindelig vedligeholdelse, skal det godkendes af stiftsøvrigheden, som indhenter udtalelser fra ministeriets orgelkonsulent, den kongelige bygningsinspektør og Nationalmuseet. Opgaven var hele tiden at finde lige netop den rette størrelse og det rette instrument til lige netop det kirkerum.

Der skulle og blev givet fuldstændig samme grundige behandling, hvad enten det drejede sig om et lille orgel til en lille landsbykirke eller der var tale om et stort orgel til en stor købstadskirke. Opgaven var for så vidt helt den samme, nemlig: »find orglet, der passer til kirken.«

Som ministeriets konsulent skulle Hildebrandt rådgive menighedsrådene om, hvilket orgel, der passede til kirken.

Det kunne hænde, at et menighedsråd ømmede sig lidt, når man anbefalede et lidt større orgel. Men man kunne til tider have været lige sparsommelig nok, for »en lille hund bjæffer skarpere end en stor hund.«

Vibe - 1932-2018

Ud af sommermøderne udsprang et ganske særligt fællesskab, der skulle række til døden. Ved mødet i 1956, det vil sige det år, hvor Hildebrandt begyndte sin organisttilværelse i Skive, deltog også frøken Vibeke Vedel. Både Hildebrandt og Vibeke havde deltaget før, ja Hildebrandt var allerede en af de faste mødedeltagere.

Vibeke boede på Sankt Pauls Plads i Nyboder, hvor hendes bror, Steen, der var ansat ved marinen, kendte no-

gen, der havde et par stuer, der kunne lejes. Navnet Vedel? Ja, der var flere Vedel'er, der tjente deres land i flåden, blandt andre Vibekes farbror, den navnkundige viceadmiral Aage Helgesen Vedel, ham, der 29. august 1943 sørgede for at flåden blev sænket, så den ikke uskadt faldt i tyskernes hænder.

Ved middagsbordet på sommermødet i 1956 faldt Heinrich og Vibeke i snak, og de opdagede mange fælles bekendte - men altså også hinanden. Som allerede nævnt var Heinrich i 1956 allerede en del af »the establishment« i Samfundet. Det var Vibeke endnu ikke, og hun havde egentlig ikke den store lyst til at deltage året efter i Hillerød.

Hun havde været med til et møde på Bornholm, og syn-

Vibeke og Heinrich Hildebrandt fik næsten 60 år sammen som ægtepar. Foto: Privat

tes, der var klikevæsen, hvad der naturligvis godt kan have været. Så må man holde ud, indtil det er forduftet og man selv er blevet fuldgældigt medlem af selvsamme klike...

Der skulle være koncert den 9. august i Frederiksborg Slotskirke, hvor Viderø skulle spille. Det var Vibekes fødselsdag, og den fødselsdagsgave kunne hun ikke stå for.

Vibeke gik på universitetet og endte med at tage skoleembedseksamen i musik og engelsk. Hun gik til klaverspil ved pianisten Arne Skjold Rasmussen, hvad også Hildebrandt havde gjort. Om Skjold, som man kaldte ham, fortæller Hildebrandt, at han sagde om Beethovens klaversonater: »Det er vidunderlig musik, men der er altid to takter, der giver problemer«. Undervisningen fandt sted på Amager privat hos Skjold ved hans Blüthner flygel.

Vibeke var mest optaget af den gamle musik, og hun endte med at skrive sin specialeafhandling om Schütz' passioner. Slutningen af sit studium tog hun i Aarhus, hvor jo Hildebrandts lærer, Søren Sørensen, nu var professor. Det blev således Hildebrandts læremester, der havde Vibeke oppe til hendes afsluttende musikhistorieeksamen, hvor hun eksamineredes i Buxtehudes ciaccone i c-mol.

Viet i Trinitas Kirke

I 1958, giftede Vibeke og Hildebrandt sig i Trinitatis Kirke. De viedes af hjælpepræst, professor K.E. Skydsgaard, der var orienteret mod Dansk Kirkesang og som var medudgiver i 1943 af det højmesseforslag, Dansk Kirkesang fremkom med. Viderø havde ladet bemærkningen »Det er Hildebrandt på lørdag« falde til en af kirkekorets sopraner, Henny Birkelund, gift med fløjtenisten og den senere rektor for Det kgl. danske Musikkonservatorium Poul Birkelund.

Det var det også, men altså ikke ved orglet, hvor han normalt var at finde som Viderøs vikar, men foran ved alteret sammen med sin Vibeke, som nu blot kaldes Vibe. Viderø sad på sin orgelbænk ved brylluppet, og han spillede som indgangsmusik Carl Nielsens Festpræludium.

Hildebrandt og Vibe fulgtes ad i et sjældent harmonisk ægteskab. De delte lidenskab for musikken, og mange af de opgaver, som Hildebrandt løste, kunne han kun overkomme, fordi Vibe altid stod bi. Om Vibes store betydning gennem alle årene er der ingen tvivl, og vi lader tidligere sognepræst Knud Nyboe Rasmussen sige, hvad der skal siges - og her gentages.

Ved Hildebrandts afsked sagde Knud Nyboe til Vibe i sin tale: »...din indsats for koret, Vibe, gennem alle årene - og for koncertlivet (med de 400 kirkemusikaftener), med modtagelse af musikere, overnatning, hyggelige »eftergilder« efter koncerten - for slet ikke at tale om din vagt ved telefonen de mange år - alt dette og meget til skylder vi og Skive Sogn dig stor tak for.«

De to fulgtes ad til Vibes død grundlovsdag 2018 - 16 dage før de kunne have fejret deres diamantbryllup.

Musiklivet ved Skives kirker

Skive har haft mange glimrende organister, og i skriven-de stund er Skives nuværende organist Morten Ladehoff, der har beklædt embedet i Skive de seneste 12 år, netop

blevet udnævnt til ny domorganist i Viborg. Før Hildebrandts forgænger, Poul Børch, sad en organist, som bør nævnes, nemlig den blinde Laurids Lauridsen, organist i Skive fra 1910 til sin død i 1946. Han var også en glimrende komponist, og har skrevet fine værker for orgel og for klaver, sange og kammermusik.

Om forløbet frem til Hildebrandts ansøgning til organiststillingen i Skive, har han selv berettet følgende:

»Kort før min hjemsendelse fra soldatertjeneste blev Skive Kirkes organiststilling ledig, da Poul Børch var blevet domorganist i Odense. Poul Børch havde fået stillingen hævet til en tjenestemandsstilling i 2. klasse, altså næsthøjeste klasse, og derfor vakte den min interesse.

Min mor sagde: »Søg du den bare; den får du ikke, det er en advancementsstilling.« Der gik også i organistkredse rygter om, at den daværende organist i Tønder, Aage Langbein Toft, var favorit til stillingen. Men efter lang tids forløb var vi fire unge, der blev kaldt til forespilning for menighedsrådet. Poul Børch har fortalt, at organist Toft havde sagt til menighedsrådet, at han gerne ville have et nyt orgel, og at han gerne ville have kirken opvarmet konstant, så han kunne sidde og øve sig.

Da menighedsrådet ikke kunne love ham det, trak han sin ansøgning tilbage. Jeg forstår ham egentlig godt; orglet i Tønder Kirke var både for øre og for øje langt smukkere end det i Skive Kirke. Tønderstillingen var en 3. classes tjenestemandsstilling, så Skive var lidt bedre lønnet, men som man siger: man kan også købe guld for dyrt. Skive menighedsråd har nok tænkt, at de unge mennesker ikke vil stille så store krav.

Lang tur til Skive

Hildebrandt søgte stillingen og fik den. Nu er Hildebrandt en grundig mand, så da han blev kaldt til Skive for at forespille en torsdag aften, tog han ekspressen fra Københavns Hovedbanegård tirsdag morgen klokken 8. Han

Hildebrandt blev gift med sin Vibeke i Trinitatis Kirke.

ville nå at sætte sig grundigt ind i orglet, før forespilningen, men det skulle komme til at gå anderledes.

Toget ankom planmæssigt til Korsør, men så stødte der vanskeligheder til. Højtaleren på Korsør banegård lod traditionen tro meddele: »Først afgående færge ligger i lejet lige for.« Imidlertid fulgte nu endnu en meddelelse, der ændrede ved manges rejseplaner: »Hvis der er nogen, der har lyst til at gå tur i byen, kan de roligt gøre det. Der vil blive tudet kraftigt med færgens fløjte en halv time før afgang.«

Det var februar og isvinter, og Hildebrandt og øvrige passagerer ventede i 34 timer. DSB havde gjort alt for at få folk til at tage hjem, men vi, der var tilbage, kom med

Poul Børch: blev domorganist i Odense, og blev i Skive afløst af Hildebrandt.

isbryderen Holger Danske til Nyborg. »En oplevelse i sig selv!«, som Hildebrandt spontant udtrykker sig.

Halvandet døgn forsinket ankommer Hildebrandt til Hotel Gl. Skivehus klokken seks om morgenen, hvor man tog godt imod ham. Ved prøvespilningen i Skive Kirke var Poul Børch og domorganist Georg Fjelrad tilknyttede som bedømmere af kandidaterne, men sådan, at de ikke vidste, hvem der spillede - det gik korrekt til!

Hildebrandt begyndte som allerede nævnt i Skive ved påskegudstjenesten den første april 1956, kirkeårets festligste dag. Han var ellers lige - 1. marts 1956 - blevet ansat i fast stilling som andenorganist ved Garnisons Kirke og spillede således langfredag eftermiddag i Garnisons Kirke, men påskedag i Skive.

Den 25-årige unge mand flyttede ind i en lille lejlighed i Nørre Allé. Hildebrandt var glad for sin ungkarlehybel, men han savnede nu haven omkring barndomshjemmet i Brønshøj. Han var for så vidt kommet til stenbroen.

Orglerne i de to kirker var i 1956 ikke de samme som i dag. I Skive Kirke stod der et 23-stemmers Frobenius-orgel fra 1930; det var bygget efter det pneumatiske system, som man brugte dengang, men siden har forladt, fordi man har erkendt, at ulemperne ved dette system er større end fordelene.

Hildebrandts forgænger, Poul Børch, havde i 1951 fået gennemført visse forbedringer, men igennem årene blev det ringere og ringere, og kort efter nytår 1985 blev et helt nyt orgel taget i brug.

Nyt orgel

Det nye orgel har 43 stemmer og er bygget af P. Bruhn & Søn; det er et prægtigt instrument, som man kan spille næsten alle stilarter på. Samtidig er der bygget et nyt pulpitur, så korpladsen er blevet væsentlig forbedret.

I Vor Frue Kirke stod der et lille orgel med syv stemmer. Det klang sådan set godt, men dets mekanik var

Hildebrandts første tur fra hovedstaden til Skive, hvor han skulle forespille i kirkerne, kom på grund af isvinteren i 1956 til at tage hele 36 timer. Foto: Skive Byarkiv

slidt, og det raslede efterhånden sådan, at der engang var en, der efter en koncert i fulde alvor spurgte organisten, om han havde haft janitsjar på?

Orglets størrelse var utilfredsstillende, og i 1965 blev det udskiftet med det nuværende 19-stemmers P-G. Andersen-orgel. Det var en stor glæde for Hildebrandt at få dette instrument at spille på. Dermed fik Skive et godt orgel - og nu behøvede Hildebrandt ikke mere at køre udenbys for at øve sig.

Man vil kunne mene, at det var et voldsomt spring for

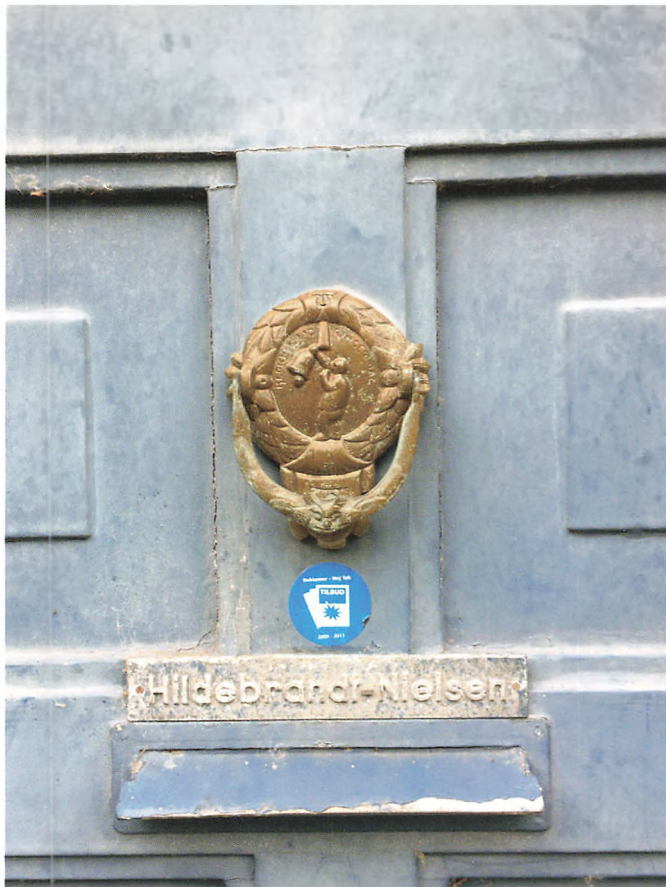

Udklipsmappen gemmer på Skive Folkeblads artikler om byens nye organist, der tiltrådte i påsken 1956. Foto: Privat

den unge særdeles veluddannede københavnere at finde sine to orgelbænke i det nordvestlige Jylland fjernt fra det pulserende musik-, kirke- og kulturliv i hovedstaden. Men sådan har Hildebrandt aldrig anskuet tilværelsen.

Vel kendte københavnere ikke andet til Skive end plakat på Vanløse Station, hvor man så et billede af den gamle kirke med nogle siv i forgrunden og med teksten: »Besøg Skive ved Karup Aa«, men Hildebrandt er som sin gamle lærer Søren Sørensen en praktisk mand.

Nu lå opgaverne og manddommens gerning her i Skive,

Hildebrandt og frue købte i 1957 villaen i Frederiksdal Allé 15 tæt på kirkerne. Foto: Privat

nu var det her, han skulle virke, og der var masser at tage sig til og masser af udfordringer for en dygtig, ung og energisk mand, der havde påbegyndt, hvad der skulle vise sig at blive en bemærkelsesværdig gerning. Studietiden var endegyldigt forbi, nu skulle den unge mand til at betale tilbage.

Ja, det havde han allerede gjort længe fra orgelbænken, men med fast stilling i provinsen fulgte mange andre opgaver med, i hvert fald for en herre af Hildebrandts kali-

ber. Der blev taget fat, og i Skive mærkede man snart til organistens evner og virketrang og retningen derfor.

Den røst, der havde udtalt, at sådan en københavner, han bliver ikke længe, ja den blev gjort grundigt til skamme. Hildebrandt skulle ikke nogen steder, hans opgave og gerning lå i Skive.

Huset i Frederiksdal Allé 15 var blevet købt i 1957. Nu beboedes det af hr. og fru Hildebrandt-Nielsen. Vibe fik timer på Nykøbing Gymnasium, og hun fik klavertimer på seminariet i Skive, ligesom hun havde privatelever derhjemme.

Tre drenge stødte til

Oluf blev født den 14. august 1960. Han blev cand.phil. i musikvidenskab og pianist. Oluf er i dag leder af Hørsholm Musikskole. Han er gift med Trine Drejød, og sammen har de en pige og en dreng.

Erik kom til den 11. februar 1963. Han blev organist - uddannede sig hos Inge Bønnerup, og er i dag organist i Hørsholm Kirke. Erik er gift med Nina Raunkjær.

Christian blev født den 6. juni 1965. Christian er ingeniør og bor på Amager.

Vi var heldige på Krabbesholm Højskole, for Christian besluttede sig for tre måneder på højskole umiddelbart efter sin studentereksamen. Christian var dagelev. Det er naturligvis særdeles rart, når Hildebrandt roser højskolens betydning for Christian.

Blandt andet fortæller Hildebrandt, at Christian ved en lejlighed udtalte, at nede på Krabbesholm Højskole havde han på tre måneder lært det i litteratur, som han ikke fik lært på tre år på gymnasiet! Og Skive Gymnasium var og er ikke noget dårligt gymnasium. Men højskolen kan også noget.

»Mine evner«, siger Hildebrandt, » har jeg således fordelt ligeligt på vore tre sønner: Oluf fik klaveret, Erik orglet og Christian det tekniske.«

Sønnen Erik er fulgt i farens fodspor og er i dag organist ved Hørsholm Kirke.

Kirkebladet - påsken 1996

I påskenummeret af kirkebladet, april-maj 1996, - umiddelbart før Hildebrandts artikel om sine »40 år i Skive« - havde menighedsrådets formand Carl Lynderup skrevet en annonce under overskriften »40 års jubilæum«:

»Organist H. Hildebrandt-Nielsen har den 1. april 1996 været ansat som organist ved Skive Sogns kirker i 40 år. I den anledning har Skive menighedsråd besluttet at markere jubilæet ved at afholde reception i Skive Kirkehus, palmesøndag den 31. marts 1996 umiddelbart efter højmessens i Skive Kirke. Enhver der vil hilse på H. Hildebrandt-Nielsen er meget velkommen.«

Der kom mange gratulanter, og receptionen viste sig at være en frokost. Carl Lynderup holdt en pæn tale for Hildebrandt og sluttede med at overdrage ham Dronningens Fortjenstmedalje i sølv, som menighedsrådet havde indstillet ham til.

Hildebrandt skriver i sin artikel - som altid udførligt - om sine rige år i Skive. »Ikke pedantisk men grundig«, sagde han om Viderø. Man kan roligt lade den samme karakteristik gælde for ham selv.

I jubilæumsartiklen fortæller Hildebrandt om sin arbejdsplads og sine kolleger: »... Det var for øvrigt på den tid, at der stod stor blæst om Helga Jensen, der var præst i Skive fra 1955 til 1969. Biskop Christian Baun i Viborg ville ikke tage ansvaret for kvindelige præster med det resultat, at Skive blev underlagt to stifter: biskop Erik Jensen i Aalborg havde det åndelige tilsyn, mens biskop Baun i Viborg havde det administrative.

En ny tid var ved at fødes.

Hildebrandt blev i sit embede indtil sin afsked efter sidste gudstjeneste den 28. januar 2001. Her lader vi pastor Nyboe Rasmussen i sin tale sige de gode og rigtige ord om den afgående organists måde at spille salmer på, og det er, når alt kommer til alt, det allervæsentligste for menighedens tjener organisten at mestre - salmespillet:

»Dit salmespil, Hildebrandt, er i sjælden grad levende - og »tekstnært«. Og dét er på sin vis jo ikke så mærkeligt - eftersom du normalt spiller efter salmebogen. Dit spil bærer og fremhæver kongenialt salmernes tekst - rytmisk og med et varierende klangbillede, som aldrig er kedeligt eller banalt, men spændstigt og fyldigt - og ikke sjældent

prydet med en »sprød« solostemme. Jo, dit salmespil - Hildebrandt - dét er noget for sig.»

Kirkemusikaftenerne

Forgængerer Poul Børch havde grundlagt en tradition med regelmæssige kirkekoncerter og havde i løbet af sine 10 år ved Skive Kirke afholdt 60 koncerter. Denne tradition tog Hildebrandt op, og for at symbolisere, at han videreførte Børchs linje, nummererede han sine koncerter fra nr. 61.

Den første koncert var en orgelaften, hvor Skives nye organist præsenterede sig selv. Det gjorde han med et program, der med det samme slog fast, at Skive havde fået en eminent musiker til sine orgler.

Hildebrandt åbnede skatkisten, spillede værker af Buxtehude blandt andet den berømte Passacaglia i d-mol og så naturligvis af Bach blandt andet det berusende og fabulerende ungdomsværk Toccata og fuga i d-mol. Herudover koralforspil og sluttelig fællesalmen »Nu hviler mark og enge« til at gå hjem på.

Til den næste koncert, altså nummer 62, havde han inviteret gode bekendte fra det københavnske musikliv, fløjtenist Poul Birkelund og dennes hustru, Henny, sopran, som han jo kendte fra koret i Trinitatis Kirke. Hildebrandts store kendskab til folk i musiklivet fra sine ungdomsår i København er ofte kommet Skives koncertgængere til gode.

De første år gennemførte Hildebrandt seks koncerter i vinterhalvåret, men fra 1969 begyndte han desuden at arrangere sommerkoncerter i den gamle kirke, således at der nu normalt holdes en halv snes kirkemusikaftener om året. Koncerterne holdes dels i Skive Kirke, dels i Vor Frue Kirke, afhængig af, hvad der passer bedst til programmet.

Frederiksdal Allé 15 har haft mange mennesker inden for sine døre, for berøringen med musikfolket var bred og

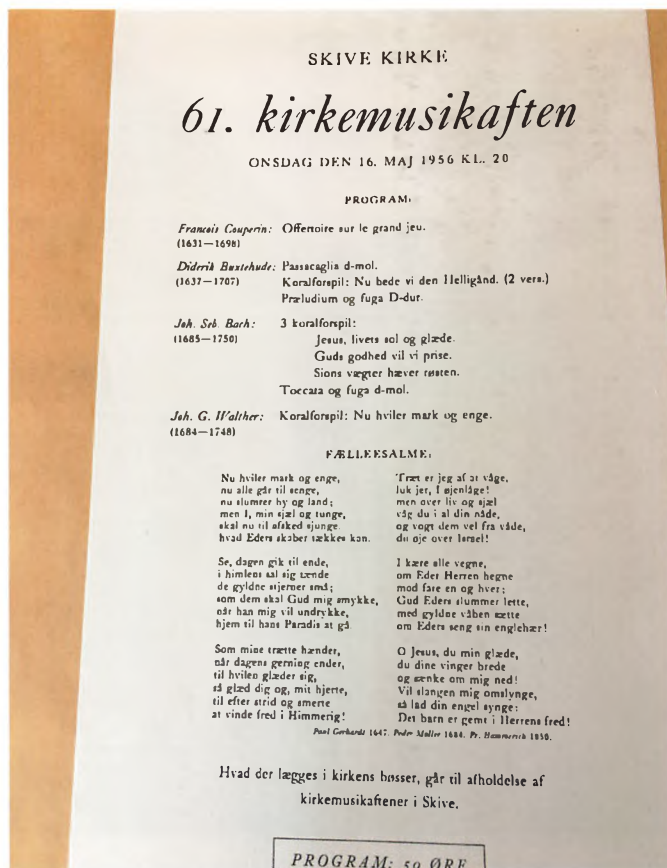
*I 2001 holdt menighedsrådet afskedsfrokost for Hildebrandt.
Foto: Skive Byarkiv*

hjetet stort. Især tænker Hildebrandt på alle de musikere, der gennem årene medvirkede ved hans kirkemusikaftener. Den sidste i den lange række - nummer 460 - var julekoncerten i år 2000, kort før Hildebrandts pensionering.

Nachspillet er væsentligt. Det er altid en frydefuld stund, når man efter en koncert sætter sig sammen, fyldt af den musikalske stund. En Høker fra Hancock kan ikke smage lifligere end just ved denne lejlighed! Ofte boede de udøvende også under opholdet hos Vibe og Hildebrandt.

Musikforeningen

Hildebrandt kom også snart med i arrangement af musik uden for kirken. Han blev tidligt medlem af Musikforeningens bestyrelse, og fra 1959-1985 var han formand for foreningen. Det er i årenes løb blevet til kontakt med

16. maj 1956 holdt Hildebrandt den første af flere hundrede kirkemusikafteener. Foto: Privat

ganske mange musikere, både i forbindelse med kirkemusikafteener og med musikforeningskoncerter, og det har i stor udstrækning givet lejlighed til personligt samvær, ikke blot omkring musikken, men også i hjemmet.

Hildebrandt husker apoteker Viggo Hammer fra musikforeningens bestyrelse engang sige, da et tjekkisk kammerorkester var til Nachspiel i Frederiksdal Allé 15: »Man har aldrig fundet ud af, hvor mange mennesker der kan være i dette hus!«

Jysk Kammertrio

Jørgen Bengaard var orgelbygger hos Marcussen & Søn, men begyndte i 1950 at bygge cembali. Hildebrandt købte et cembalo af ham i 1965 og fik stort udbytte af sine to studieophold i Siena i 1966 og 1969.

Den daværende organist ved Sct. Peders Kirke i Randers, Herluf Houengaard, kendte fløjtenisten i Randers Byorkester Hans Wanner og violinistinden Edith Köppe Pedersen og mig, og han vidste, at vi alle tre var interesseret i sammenspil. Han satte os på sporet af hinanden, og således opstod Jysk Kammertrio. Edith Köppe var tidligere medlem af Hamburger Kammerorkester, men var blevet dansk gift og bosat i Fjellerup på Djursland.

Jysk Kammertrios første koncert var den 26. april 1969 i Brande Kirke. I de følgende år havde de ganske mange koncerter i Danmark og Nordtyskland. Især barokmusikken fyldte godt op i kammertrioens repertoire.

En periode havde de et frugtbart samarbejde med cellisten Lars Geisler, som havde taget et års orlov fra Det kgl. Kapel, og med højskoleforstander Keld Friis, Vestbirk Højskole, som arrangerede sommerkurser i musik.

På disse sommerkurser lærte Hildebrandt familien Telmányi at kende samt den tidligere fløjtenist i Det kgl. kapel Holger Gilbert-Jespersen. Gilbert-Jespersen havde i sin tid været med til at uropføre Carl Nielsens blæserkvintet, og han fortalte gerne om forholdene dengang.

Den sidste koncert med den oprindelige Jyske Kammertrio blev givet den 18. maj 1998 i Skive Kirke. En festkoncert i anledning af kirkens 100 års jubilæum.

Kor og korarbejde

Det kan ikke vurderes højt nok, hvis man skal spille til salmer og sange, og hvis man skal virke som kordirigent, hvor megen hjælp man får i sin metier, dersom man selv har sunget - gerne meget - i kor. Både som organist og korleder skal man trække vejret med sin syngende menig-

hed eller sit kor. Hildebrandt havde sunget meget i kor under ledelse af fremragende kordirigenter. Det kom musiklivet ved Skive Kirke til stor gavn og glæde.

Men lad ham selv fortælle: »Som gammel sangskole-dreng fra Københavns Drengekor har jeg altid holdt meget af kormusik, og det ville være et savn for mig, hvis jeg ikke havde med kor at gøre. Allerede det første af mine Skive-år oprettede jeg et frivilligt kor, der siden blev til Skive Motetkor. Motetkoret bestod af nogle voksne, blandt andet deltog nogle elever fra seminariet og gymnasiet, suppleret med den mest øvede del af børne- og ungdomskoret.

Koret i Skive Kirke bestod i 1956 af to fastansatte damer, der ved højmesserne blev suppleret med endnu to damer og to herrer, således at man var i stand til at synge firstemmigt. I 1962 var der nogle ubesatte pladser efter naturlig afgang, og jeg oprettede da Skive Kirkes Drengekor. På det første hold var der 20 drenge, som øvede to gange om ugen, og allerede i 1963 kunne koret medvirke i en Bach-kantate ved kirkemusikaften nummer 100. Koret er senere omdannet, så der optages både drenge og piger.

»Jeg er meget glad for arbejdet med børnekoret; det er morsomt at udvikle børnenes stemmer og musikalitet, og koret har ved flere lejligheder løst betydelige opgaver. Foruden at medvirke ved gudstjenester har koret medvirket ved koncerter både i Skive og andre steder, og vi har været på adskillige rejser, blandt andet til Sverige, England og Tyskland. Desuden har vi deltaget i adskillige stævner, arrangeret af Folkekirkens Ungdomskor.«

Det kirkelige musikliv

Om det lokale kirkelige musikliv, lader vi også den gamle organist erindre og fortælle og knytte sine mange år som en krumtap i Skives kirkelige musikliv sammen:

»Da jeg kom til Skive, var seminariet i gang, og jeg fik

Hjemmet i Frederiksdal Alle har gennem årene huset mange af deltagere i kirkekoncerterne. Foto: Privat

straks timer i orgel og klaverspil. Man manglede en lærer i matematik, og jeg fik med baggrund i min civilingeniør-eksamen også matematiktimer. Det var næsten for meget, og de timer blev overtaget af vores provsts kone Brita Gadegaard Frandsen, som også kunne hjælpe med cellospil ved koncerter.

Seminariets to violinlærere, Valdemar Worm og Børge Damgaard, trådte ofte hjælpende til, og jeg fik også et godt samarbejde med seminariets kor, ledet af Niels Christian Bro Bystrup, der også kunne hjælpe med kontrabas.

I 1968 fik Skive gymnasium, og ved mange lejligheder

Hildebrandt har også været en ivrig korleder i sine år som organist i Skive. Foto: Skive Byarkiv

har jeg haft et udmærket samarbejde med gymnasiekoret, der blev ledet af Kjeld Langballe. Skive Musikskoles Kor under ledelse af Jette Holm Eriksen, er blandt andet trådt hjælpende til ved opførelser af større korværker.»

En person, der har været mig til stor hjælp, når jeg til kirkekoncerter havde brug for instrumentalister, er Otto Lindum. Lindum blev færdig på Skive Seminarium i be-

gyndelsen af min Skive-tid. Han samlede et helt symfoniorkester af amatører en aften om ugen på Oddense Skole - Salling Spillemænd« - og blev senere leder af Skive Musikskole.

Han kendte alle musikere i en stor omegn af Skive, og hjalp gerne med at skabe kontakter, hvis jeg havde brug for det. Han spillede selv violin, bratsch, cello og trompet.

*I december 2000 var der afskedskoncert for byens navnkundige organist.
Foto: Skive Byarkiv*

Jeg er både ovennævnte og de mange andre instrumenta-
lister og korister, der har hjulpet mig, megen tak skyldig.

Forspillet som efterord

I januar 1970 udgav Hildebrandt sin første forspilssam-
ling på Wilhelm Hansens Forlag:

H. Hildebrandt-Nielsen

SALMEFORSPIL OG PRÆLUDIER

med følgende forord:

Gennem mit arbejde med elever i orgelspil har jeg erfa-
ret, at der findes et stort behov for salmeforspil til prak-
tisk gudstjenestebrug.

Det er mit håb, at nærværende samling vil yde et bidrag
til imødekommelsen af dette behov. Salmeforspillene er
holdt i traditionel stil og skal ikke give sig ud for kompo-
sitoriske nyskabelser.

Skive, januar 1970. - *H. Hildebrandt-Nielsen.*

I 2011 udgav Hildebrandt på eget forlag SALMEFOR-
SPIL 2. SAMLING med følgende forord:

Som min første samling salmeforspil er også denne
samling beregnet til praktisk brug ved gudstjenester og
kirkelige handlinger, og forspillene er holdt i traditionel
stil. Forspillene skal således ikke give sig ud for kompo-
sitoriske nyskabelser.

Da der for nogle salmers vedkommende er forskel på
tonearten i de forskellige koralbøger, er nogle forspil
bragt i to tonearter.

Skive, oktober 2011

H. Hildebrandt-Nielsen.

Disse forspilssamlinger har været mangan en organist i
også mere beskedne stillinger, som undertegnede, til stor
nytte gennem årene og menighederne til glæde, skulle jeg
mene.

*Op til jul i 2000 spillede Hildebrandt afskedskoncert i kirken.
Foto: Skive Byarkiv*

Hildebrandts korte, præcise forord er for mig at se et fortræffeligt billede af det menneske, som jeg især gennem det seneste års tid ved møder og samtaler med ham i hans arbejdsværelse på første sal i Frederiksdal Allé 15A, med udsigt over havens æbletræer og engene og Karup Å, har lært bedre at kende.

Jeg skal ikke lægge skjul på min dybe respekt for den gerning, som Vibe og Hildebrandt har udøvet så trofast og dygtigt i Skive gennem alle årene.

I vore år på Krabbesholm Højskole under Kristian Schultz Petersen fra 1982 til 1989, nød også min kone og jeg godt heraf, og i min gerning sidenhen som organist i Sønder Omme Kirke og nu i Langå og Torup kirker, har jeg hele tiden støttet mig til Hildebrandt som et forbillede på mange leder og kanter, dog især indenfor det af Knud

Nyboe Rasmussen i hans afskedstale til Hildebrandt fremhævede område: **salmespillet**, der skal være levende.

Og det har det muligheder for at blive, dersom man selv er opdraget med korsang og i sit sind synger med og ad denne vej forstår.

Hildebrandt er barn af en fornem epoke i dansk musik- og åndsliv, der satte mange frugter, båret, som den var, af den dybeste europæiske kultur: I hans gerning er der forbindelse til de sande kilder i Europas musikkultur, til Giovanni Pierluigi da Palestrinae, der levede fra 1525-1594, og sidenhen til Johan Sebastian Bach (1685-1750).

Bag det prægtige orgelspil, der fyldte Skives kirker gennem så mange år, gemte sig sangskoledrengen, der forblev sangskoledreng.

I 1982 fik Hildebrandt Årets by pris ovrarrakt for sin indsats for byens musikliv. Her takker han daværende borgmester Knud Olsen. Foto: Skive Byarkiv

Om forfatteren

Niels Martin Lasthein er uddannet fra Jelling Statsseminarium i 1981, cand. phil. fra Aarhus Universitet i 1999 og organist (PO) fra kirkemusikskolen i Vestervig i 1999.

Om sig selv fortæller han: I firserne havde jeg det held, at blive ansat som lærer på Krabbesholm Højskole i Kristian Schultz' forstandertid. Disse ualmindeligt frugtbare år på en højskole, hvor elever og lærere var fælles om grundtvigsk livsoplysning og åndsliv, blev mit livs bagage.

Om så det drejer sig om mine år som Folkeligt Oplysnings Forbunds kursus- og kulturkonsulent i første halvdel af halvfemserne eller det gælder de 25 år, hvor jeg var lærer i Skjern og organist, højskolelærer og »præstekone«

i Sønder Omme, og i dag fortsat er organist ved Langå og Torup kirker.

Også byens kirkeliv var til rigdom og glæde. Her mødte jeg udover god kristen forkyndelse strålende orgelspil altid med sagen for øje: Gudstjenesten.

Således blev Skiveårene afgørende for mig i mit virke i skole og i kirke.

Næsten 200 år gammelt krucifiks i Åsted Kirke dukket op

Af Carsten Bach-Nielsen

Da man i Åsted i 1836 markerede 300-året for protestantismens indførelse i Danmark, blev der af kirkens daværende ejer, kammerråd Tørsleff på Østergaard, fremstillet et støbt krucifiks til Åsted Kirke. I forbindelse med en restaurering af altertavlen i 1948 blev krucifikset taget ned og syntes at være gået i glemmebogen. Men nu er det dukket op igen indpakket i brunt papir på et skab i kirken.

I 2017 holdtes der reformationsjubilæum. Ikke blot i Danmark men i størstedelen af den evangeliske verden. Det var Luthers opslag af afladsternes på kirkedøren i Wittenberg, man markerede, for der er enighed om, at den handling var den første protest mod den katolske kirkes misbrug, altså afladshandelen.

Hver gang man fejrer eller markerer reformationsjubilæet, indebærer det på sin vis en inddragelse af alle de fester, der har været holdt i samme anledning siden 100-året i 1617. For Danmarks vedkommende har indførelsen af reformationen i kongens riger og lande i 1536 været helligholdt siden 1736, da gejstlige og historikere enedes om, at 1536 og ikke 1537 var det danske reformationsår.

Det blev nu til en kongeligt forordnet fest, der skulle markere det endelige brud med Rom, et jubelår, der indledte en ny tid. Den fromme Christian den Sjette skulle både optræde som enevældig monark og som en ydmyg kristen, der ikke ønskede for megen vægt på religionsstridigheder. Festen fejredes med kongen som centrum på universitetet og i Vor Frue Kirke, og i København blev

der efter gammel skik kastet mønter ud til folket, da kongen i sin karosse kørte gennem den tætpakkede by.

Her fejredes jubilæet altså med elementer af den traditionelle overdådighed, men hvad skete der ude på landet?

Alle præster modtog ordre om at prædike over bestemte bibelsteder, og der skulle ved festens begyndelse ringes med klokkerne i en hel time. I købstæderne skulle der musiceres fra kirketårnene, og i skolerne skulle læreren oplæse den reformationshistorie, der til lejligheden var udarbejdet af Andreas Høyer. Festen kom ud til folket i kirkerne.

Kun penge til hovedstaden

Ved reformationens 300-årsfejring i 1817 var landet ramt af elendighed. Syv års krig resulterede i statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge året efter. Men fest skulle der være som i 1617 og 1717 - overalt i det trods alt vidtstrakte rige, herunder i tropekolonierne og i Nordatlanten. Problemet var blot finansieringen.

Der var ikke statslige midler til at afholde festen rundt omkring i provinsen, så regeringen anbefalede, at den uden for København i de enkelte sogne og byer kunne ske på lokalt initiativ.

Så præster, lærere og lokale embedsfolk måtte i gang med forberedelser, ja almindelige mennesker, der ikke havde set skyggen af folkefest i mange år, gik til sagen med stor entusiasme og opfindsomhed. Præstegården, skolen og især kirken var dele af det offentlige rum, hvor festlighederne markeredes med ophængte tavler og bannere med mottoer, med lys, grene og blomster foruden billeder af de tyske og danske reformatorer.

Åsted Kirkes altertavle fra 1935. Foto: Einar V. Jensen, Antikvarisk-topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

Der blev lavet symbolske opstillinger af fysiske genstande såsom altersæt og bøger på altrene, og menigheden samledes mange steder for sammen at gå i festlig procesion til kirken, hvor præsten prædikede over reformationens goder, og man sang gamle og nye reformationssalmer. I København nedlagde kongen grundstenen til den nye domkirke, Vor Frue Kirke, der var nedbrændt efter englændernes bombardement i 1807.

1000-året for kristendommen

Grunden til, at vi ved så meget om reformationsfesterne i 1817, er, at en slesvigsk præst i 1819 udgav en stor beskrivelse af dem; først og fremmest i hertugdømmerne, men også med udblik til de fester, der havde været omtalt i kongerigets aviser. Reformationsfesterne var med til at skabe et fornyet sammenhold i nationen. de satte en positiv og forventningsfuld tone. 300 år var gået siden reformationen, men intet havde kunnet slukke dens lys, så Herren holdt nok hånden over os alle - også ud i fremtiden.

Festen i 1817 blev efterfulgt af flere store fester de næste tyve års tid. På det kirkelige område var 1000-årsfesten i 1826 blandt de store. Fra officielt hold føltes det nu vigtigt at fejre 1000-året for kristendommens indførelse i Danmark, hvilket skulle være sket med Harald Klaks døb i 826.

Året betegnede også 300-året for reformationens begyndelse i Viborg med Hans Tausens prædiken. Den nybyggede slotskirke i København indviedes efter branden i 1794.

Alt pegede fremad mod et genrejst Danmark, og N.F.S. Grundtvig skrev sine tre festsalmer, som han havde tænkt skulle benyttes ved den kirkelige fejring i pinsen.

Den berømteste var »Den signede dag«. Kirkestyrelsen forbød imidlertid Grundtvigs salmer, der dog alligevel overlevede og i dag står i salmebogen. Festen i 1826 inkluderede hertugdømmerne, og den var med til at styrke en vis patriotisk fællesskabsfølelse mellem kongeriget og Slesvig-Holsten.

Fest for universitetet

I 1836 skulle man så til det igen, og hofmarkskal Adam Hauch fandt drejebogen fra festen i 1817 frem igen. Landet var i nogen grad kommet sig efter katastroferne, og den vigtige begivenhed i 1836 var, at universitetet nu stod færdigt og genopbygget på Frue Plads. Derfor fik refor-

Det genfundne topstykke fra 1836, der markerer reformationens 300-års jubilæum. Foto: Carsten Bach-Nielsen

mationsfesten i 1836 også karakter af en universitetsfest med afholdelse af promotioner, taler og kantater i den nye festsal og med indbudte akademikere fra en række af Europas protestantiske universiteter.

Pengene flød rigeligere fra den kongelige kasse - især til festlighederne i København, der havde rejst sig som en Fugl Fønix af asken. Hvad de lokale fejringar angik, anbefalede det som i 1817, at de holdtes på lokalt initiativ af

byernes øvrigheder og på landet af præster og lærere, men også gerne med støtte fra kirkeejerne.

Vi er ikke i samme grad orienteret om festlighederne i 1836 som dem i 1817, for der udkom ikke en samlet beskrivelse af dem. Vi kender dog de forordninger der udgik til præsterne om prædiketekster, salmevalg og kollekter, altså bønner til lejligheden.

Det var en fest, der var designet ned i detaljen af Sjællands biskop J.P. Mynster. Mynster havde selv skrevet den almuebelæring om reformationen og dens betydning, som skulle oplæses i skolerne.

Alt tyder på, at den danske reformations jubilæum det år blev fejret med stor folkelig tilslutning ude i sognene de sidste tre dage i oktober måned. Det kan ofte være svært at afgøre, om de få tiloversblevne minder, indskriftstavler og kalkmalede dekorationer i kirkerne stammer fra 1817 eller 1836, for man daterede dem ikke nødvendigvis.

Nye kirkeklokker

Mange dekorationer var alene fremstillet til lejligheden og blev taget ned ved årsskiftet, men vi ved, at der var kirkeejere, der lod nye kirkeklokker støbe til minde om jubilæet - således Grev Christian Ditlev Reventlow i Horslunde Kirke på Lolland, men sådan nogle kan også siden være blevet omstøbt. Mange præster udgav deres prædikener fra festens gudtjenester. Pastor H. Chr. Rørdam i Låstrup og Skals har åbenbart sagt til sin menighed, at vi med salmer og lovsange skulle opløfte en glædelig røst, så Gud i sin himmel kunne høre, at vi er levende og vågne - vi danske her i Jylland, Låstrup og Skals!

I Viborg tog borgerne initiativ til en indsamling til et monument for Hans Tausen, der skulle placeres i Hans Tausens Minde, hvor Gråbrødrekirken havde stået. Den var reformationens fødested i Danmark, men nu var man

Indskriften på tavlen fra 1836 med oplysningerne om, at den var givet af Østergaards nye ejere. Foto: Carsten Bach-Nielsen

kommet til at rive den ned. H. E. Friends fine sandstens- og marmorstele står stadig for enden af den tidligere landsretsbygning - neden for Bjørn Nørgaards langt senere Hans Tausen-monument.

Omkring fejringen i 2017 blev der skrevet flere afhandlinger om reformationsfesternes historie. Jeg stod selv bag den ene, og jeg havde under forberedelsen ledt efter fysiske spor af 1836-festen.

Blindt spor til Åsted

Et af dem endte blindt, nemlig i Åsted Kirke. I bindet om Viborg Amt i 5. udgave af J.P. Traps *Danmark* hedder det om Åsted kirke: »Et metalstøbt krucifiks er opsat ved reformationsfesten 1836«. Det var blot ikke at finde i kirken i 2016, der i stedet kunne fremhæves på grund af andre reformationsminder, nemlig kalkmalerierne i koret fra 1563. De havde været overkalkede, men blev i 1880'erne afdækket af arkitekt H. B. Storck.

Man tænker sædvanligvis, at kalkmaleriet uddøde med reformationen, men det gjorde det ikke. Det ændrede derimod stil og indhold. Nu skulle det ligne oliemaleri med perspektiv, og motiverne skulle være bibelske. Helt bibelske blev de ikke i Åsted, for der havde indfundet sig to nye autoriteter, nemlig de tyske reformatorer Martin Luther og Philipp Melanchthon, der nu blandede sig med evangelisterne. De var ikke helgener, men i høj grad reformationens helte.

Det har nok ikke været overladt til sognepræsten alene at vælge dem til prydelse på kirkens hvælvkapper, for de indgik i en udsmykning, der viste aneskjoldene for Iver Krabbe til Østergård og hans frue Magdalene Banner.

Han døde i 1561, i 25-året for den danske reformation, hun i 1597. De blev begge begravet i koret under udsmykningen med skjoldene og de bibelske motiver foruden billeder af de to reformatorer, hvormed de har stillet deres evangeliske, lutherske rettroenhed til skue.

Åsted Kirke. Foto: Henning Just

Ny ejer af Åsted Kirke

Åsted Kirke tilhørte Østergård, og den fik nye ejere i 1836, nemlig kammerråd H. Tørsleff, der sammen med sin frue snart satte sit mærke på kirken med det omtalte krucifiks i oktober måned. Vi kender det fra to fotografier fra første del af 1900-tallet i Nationalmuseets Arkivalsk-topografisk Arkiv, der venligt blev fundet frem af redaktør Birgitte Bøggild Johannsen i 2019.

I Einar V. Jensens indberetning om altertavlens istandsættelse fra december 1948 hedder det, at der »for få år

siden oven på hovedskabet (var) opstillet en mindetavle for Reformationens højtideligholdelse den 30. oktober 1836«. Denne blev i forbindelse med restaureringen fjernet.

Konservatoren skriver nemlig, at »alle nymodens tilføjelser (er) fjernet«. Tavlen blev i en forundersøgelse fra januar 1946 omtalt som en sortmalet fyrretræsplade og krucifikset af bly eller zink med målene 41,5 gange 34,5 centimeter.

Vi fik hermed en beskrivelse og yderligere oplysning om billedet, nemlig at det angiveligt skulle være opsat l.

maj 1836 af ejerne af Østergård og Åsted Kirke, Hans Tørsleff og Catharina Maria Tørsleff, født Brandt. Fotografierne bekræftede, at krucifikset havde været monteret i en ramme oven på altertavlen.

Restaurering af altertavlen

Altertavlen, der er et værkstedsarbejde af Claus Berg, blev grundigt restaureret i 1948, hvorunder tavlens maleri af nadveren, erstattedes af et nyt trækrucifiks, der blev skåret af Thorvald Petersen i Odense.

Man kan godt forstå, at krucifikset fra 1836 måtte vige, for der skulle vel ikke være hele to krucifikser på altertavlen.

Så tog man godsejerparrets gave fra reformationsfesten ned og lod den forsvinde. Måske har krucifikset endnu været at se i 1962, da Trap beskrev kirken, måske har man blot kendt det fra fotografierne og besigtigelsesrapporterne i Nationalmuseet.

Med den nye viden om krucifikset fra 1836 og især om dets størrelse var det lettere for sognepræst Birgitte Haahr Callesen i Selde at spørge lokale folk, om de huskede det.

Og jo, graver Peter Kristensen kunne da huske en brun pakke, der lå oven på et skab i kirken. Mon ikke det kunne være deri? Jo, i efteråret 2019 skrev sognepræsten til mig, at billedet var genfundet.

Nu kunne man tage værket i øjesyn og konstatere, at konservatoren i 1948 havde fået oplysningerne blandet lidt sammen. Det hedder nemlig i pladens indskrift, at Hans Tørsleff og Catharina Maria Tørsleff tiltrådte som Østergårds nye ejere den 1. maj, og at de opsatte billedet ved reformationsfesten den 30. oktober 1836.

Ikke verdenskunst

Krucifikset af zink er ikke verdenskunst. Man kan godt forstå, at det blev fjernet fra den smukt restaurerede senmiddelalderlige altertavle i 1948. Dog er det et lille minde

om, at man for et par hundrede år siden gjorde noget ud af reformationsfesterne også i fjerntliggende sogne. Der har været høje tider i Åsted.

Det beskedne krucifiks udgør et lag i kirkens historie og er en kilde til livet i menigheden fra en tid, da herskabet med selvfølgelighed gik i spidsen og markerede deres position ved den givne lejlighed. Festen var dog i sidste ende menighedens, hvortil herskabet også taltes. Som sådan har tavlen med krucifikset i dag da også sit naturlige hjemsted i kirkerummet, hvor den forhåbentlig vil blive ophængt i god tid inden det næste jubilæum i 2036.

Om forfatteren:

Carsten Bach-Nielsen født 1955. Biblioteksleder og lektor i kirkehistorie ved Aarhus Universitet frem til 2020. Har bidraget til og været redaktør af trebindsværket *Reformationen i dansk kirke og kultur*, 2017. Udgav i 2019 *Bibelen i Danmark 500 års kirke- og kulturhistorie*. Gennem 12 år redaktør af *Kirkehistoriske Samlinger*. Anmelder ved *Kristeligt Dagblad*. Bor om sommeren i Stårup ved Skive Fjord.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2019-2020

Af Johan Nielsen, formand for Samfundet

*Johan Nielsen,
formand for Historisk Samfund.*

Formandsberetning

Det har for Historisk Samfund været en streg i regningen med Covid-19. Ud over de fysisk ubehagelige og umiddelbare konsekvenser, så har vi været nødsaget til at aflyse planlagte arrangementer.

Vi har aflyst / udsat:

- Et arrangement med Museum Sallings museumschef, Per Lunde Lauridsen 19. april på Skive Museum om nogle lokale vinkler på herregårde, bondeplagere og landbo-reformerne.
- To besøg med forudgående foredrag lokalt, Hanstholm Bunkermuseum og Søby Brunkulsmuseum til afvikling 2020 og 2021.
- Et arrangement om Skolevæsenet i Skive.
- En ledsaget rundvisning på Eskjær ved Birger Schütte.

Dette arrangement er så fleksibelt, at vi kan afholde det med kort varsel, når Covid-19 restriktionerne tillader det.

Sammen med Skive Kulturhistoriske Museumsforening afholdt vi 30. september 2020 på Skive Museum et foredrag om besættelsen ved foredragsholder og forfatter Niels Birger Danielsen. Med fokus på den lokale modstandskamp, især jernbanesabotagen, efterretningsvæsenet og den langvarige og bitre kompetencestrid mellem Anton Jensen, tolderen fra Skive, Toldstrup og oberstløjtnant Vagn Bennike.

Vi afventer en normalisering efter restriktionerne med Covid-19, men vil nok i den kommende tid også satse på at være idébank og forslagsstiller til arrangementer, som Skive Museum varetager.

Lokalt glæder vi os over, at der ser ud til at være sat gang i renoveringen af Gl. Skivehus. Vi håber, at der nu er taget hånd om en seriøs, velment og meget nødvendig indsats for at renovere det tværsnit af byens historie, som Skivegård / Skivehus altid har været.

På generalforsamlingen i 2019 blev det vedtaget at fortsætte med uændret kontingent for medlemskab og Skivebogen, 110 kr.

Det har i det forløbne år vist sig at være et passende kontingent, idet der har været et øget løssalg af Skivebogen, og der har været en betydelig besparelse på portoudgifter.

På valg til bestyrelsen var Henrik Forman. Johan Nielsen og Birger Schütte, der alle blev genvalgt. Knud Mouritsen, Hvidbjerg, blev nyvalgt som 2. suppleant, og han er herefter indtrådt i bestyrelsen som ordinært medlem efter foreningens nye vedtægter.

På det første, efterfølgende bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig således: Johan Nielsen blev genvalgt som formand, Per Mouritsen som kasserer. Efter de nye vedtægter valg af næstformand, Preben Kjærulff. Henning Just blev genvalgt som redaktør af Skivebogen og som sekretær. Henrik Forman og Birger Schütte udgør en ny arrangementsgruppe under bestyrelsen.

I lige år skal der ifølge vedtægterne vælges fire bestyrelsesmedlemmer og en første suppleant

I 2020 genopstiller Henning Just, Per Mouritsen, Preben Kjærulff og Knud Mouritsen til bestyrelsen.

Der skal 2020 vælges en første suppleant. En ny anden suppleant skal i henhold til vedtægterne vælges i et ulige år, i 2021.

Også bestyrelsens mødeaktivitet har været påvirket af situationen omkring Covid-19.

Siden generalforsamlingen har der været afholdt bestyrelsesmøder 8. januar 2020, 11. august 2020 og 21. oktober 2020 ud over digitale konsultationer.

Gennemgående emner har her været:

- Salg og distribution af Skivebogen. Et umiddelbart hensyn er porto. Derfor uddeles Skivebogen først og umiddelbart på årets generalforsamlinger med lokalitetsdefinerede udbringninger ved frivillige og bestyrelsesmedlemmer. Herefter gennem salg i boglader og på museet. En mindre del af medlemmerne modtager Skivebogen postomdelt.
- Der er tradition for, at byarkivaren deltager i bestyrelsesmøderne, og at de foregår i byarkivarens lokale på Skive Museum. Denne tradition er videreført med Niels Mortensens efterfølger som byarkivar, Kristian Buhl Thomsen.
- Medlemsregistrering og kontingentindbetalinger. Foreningens medlemsliste føres og holdes opdateret af for-

eningens kasserer og formand i hver deres regnearksversion, hvor medlemmer med oplyst e-mail adresse er anført. Denne liste benyttes til medlemshenvendelser om arrangementer af enhver art og andre medlemsrelevante oplysninger. Derfor er der en stående opfordring til medlemmerne om at oplyse en e-mail adresse, som kan benyttes til formålet. Kontingentindbetalinger foregår nu udelukkende via bankoverførsel til foreningens konto i Salting Bank, 7870-3403901. Medlemstallet ligger stabilt omkring 420, hvor der er et naturligt, aldersbetinget frafald, som kun kan kompenseres med nye medlemmer.

- Foreningens arrangementsudvalg består af Henrik Forman og Birger Schütte. Dette års planlagte arrangementer er næsten alle blevet aflyst i medfør af Covid-19. Det er arrangementsudvalgets holdning, at vi i vid udstrækning skal fungere som idebank for de arrangementer, som Skive Museum står for.

- Skivebogen har mange gode lokalhistoriske artikler at vælge imellem, oplyser redaktør Henning Just. For at holde trykkeriomkostninger i ave, er der en grænse for bogudgivelsens omfang. Skivebogens forside og titelblad er fra 2019 blevet justeret, så forside og titelblad korresponderer indholdsmæssigt. Skivebogen er foreningens vigtigste aktiv. Her giver vi årligt vore medlemmer og købere i boghandler en bred lokalhistorisk orientering. De redaktionelle principper for Skivebogen er, at der skal være kvalitet samt tidsmæssig og geografisk spredning i emnerne.

- Der er nedsat et bestyrelsesudvalg, bestående af Preben Kjærulff, Birger Schütte og Per Mouritsen, der skal overveje, hvilke muligheder og problemer, der er forbundet med en eventuel sammenlægning af Historisk Samfund for Skive og Omegn med Skive Kulturhistorisk Museumsforening.

- Foreningens mangeårige bestyrelsesmedlem og redaktør, Rud Kjems har præsenteret sine erindringer, der om-

handler barndom og ungdom i Skive indtil 1967, for bestyrelsen. Sammen med Skive Museum vil vi gerne være medudgivere. Den økonomiske støtte til udgivelsen søger Rud Kjems gennem forskellige fonde.

Foreningens hjemmeside orienterer om foreningen, det vil sige vedtægter, generalforsamlinger, bestyrelsen og om foreningens historie.

Der er på siden udarbejdet en oversigt over Skivebogen, både indholdsmæssigt og historikken omkring Jeppe Aakjær og hans redaktørtid. Og der er udarbejdet en oversigt over andre historiske samfund i Danmark, herunder nyheder fra disse i det omfang, vi får kendskab til dem. Der er indlagt en lokalhistorisk oversigt, der udbygges fortløbende.

Endelig er der en oversigt over vort lokale museumsvesen.

Historisk Samfund for Skive & Omegn Regnskab for perioden 01.08.2019 - 31.07.2020

Indtægter

Medlemskontingenter	kr.	43.195
Salg af Skivebogen 2019	kr.	26.796
Salg af ældre årgange af Skivebogen	kr.	620
Andre indtægter	kr.	560

I alt indtægter	kr.	71.171

BALANCE kr. **71.171**

Udgifter

Trykning af Skivebogen 2019	kr.	53.983
Porto og distribution	kr.	5.138
Generalforsamling	kr.	1.486

Kontingenter (Dansk Lokalhist. Forening m.m.)	1.551
Udgifter ved bestyrelsesmøder	kr. 70
Annoncer	kr. 750
Repræsentation	kr. 880
Gebyrer	kr. 362
Kontorartikler (kuverter, FI-kort m.v.)	kr. 2.916

I alt udgifter kr. 67.136

Årets overskud kr. 4.035

BALANCE kr. **71.171**

Status pr. 31.07.2020

Egenkapital pr. 31.07.2019	kr. 136.474
+ Årets overskud	kr. 4.035
Egenkapital pr. 31.07.2020	kr. 140.509

Skyldig moms	kr. 6.854
B A L A N C E	kr. 147.363

Aktiver pr. 31.07.2020

Kontant indestående i BG Bank	kr. 0
Kontant indestående i Salling Bank A/S	kr. 70.063
Bostrup Tinghøj off. ejd. værdi pr. 01.10.2019	77.300

B A L A N C E 31.07.2020	kr. 147.363

Roslev, den 08. sept. 2020

*Per T. Mouritsen
Kasserer*

*Revisorer:
Henning Nielsen
Hans Brunsgaard*

Per T. Mouritsen, kasserer.

Bemærkninger til årets regnskab

Årets regnskab viser et overskud på 4035 kroner. Dels havde vi jo sidste år forhøjet kontingentet både overfor medlemmerne og overfor boghandlerne med 15 kroner.

Der er således i året betalt 110 kroner pr. medlem, og dels har boghandlerne taget 125 kroner pr. bog inklusiv moms.

Det har betydet at kontingentindtægten er steget med cirka 4000 kroner, og salget af Skivebogen hos boghandlerne er steget med knap 6000 kroner. Herudover havde vi sidste år indgået en ny aftale med Post Nord, så portoen for de bøger, der blev sendt pr. post faldt i år med godt 4000 kroner.

Det hele resulterede så i et overskud mod sidste års underskud på 11.000 kroner. Bestyrelsen har derfor vedtaget ikke at foreslå en forhøjelse af kontingentet for medlemskabet i år.

Da Danske Bank sidste år havde opsagt girokontoen, skulle betalingen sidste år indbetales direkte til vores konto i Salling Bank.

Det gik en smule langsommere med betalingerne i starten og lidt flere skulle rykkes her i sommer.

Dog har næsten alle dog fornyet deres medlemskab for næste år, så vi har cirka 400 medlemmer, der skal have Skivebogen i år.

Per T. Mouritsen - kasserer

Årets lokalhistoriske udgivelse:

Knud Strand redigeret af Jens Utoft. Udgivet af Limfjordsforlaget i samarbejde med Spøttrup Lokalhistoriske Forening.

Du kan melde dig ind i
Historisk Samfund ved at sende en mail til:

Histsamfskive@gmail.com

eller ved at kontakte
et af bestyrelsens medlemmer
(se listen på side 4)

ISBN 978-87-87346-31-3